

Τ.Ε.Ι ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Τμήμα: Κοινωνικής Εργασίας

**‘Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των μητέρων με παιδιά
στη σχολική ηλικία, στις αγροτικές ορεινές περιοχές,
παράδειγμα Τυλίσου’**

Σπουδάστριες: Ξηρογιάννη Γεωργία (Α.Μ. 2212)

Τρυπιδάκη Σοφία (Α.Μ. 2184)

Υπεύθυνος καθηγητής: Βάντσης Δημήτριος

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

1.1. έννοια ελεύθερου χρόνου.....σελ.	4
1.2 βασικά γνωρίσματα ελεύθερου χρόνου.....σελ.	4
1.3 κατηγορίες ελεύθερου χρόνου.....σελ.	6
1.4 ιστορική αναδρομή ελεύθερου χρόνου.....σελ.	7
1.4.1 ο ελεύθερος χρόνος στις αρχαίες κοινωνίες.....σελ.	7
1.4.2 ο ελεύθερος χρόνος το μεσαίωνα.....σελ.	9
1.4.3 ο ελεύθερος χρόνος κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης.....σελ.	10
1.4.4 οι απόψεις του Μαξ Βέμπερ.....σελ.	11
1.4.5 οι απόψεις του Κάρλ Μαρξ.....σελ.	11
1.4.6 ο ελεύθερος χρόνος στον 20 ^ο αιώνα.....σελ.	12
1.5 οι ανάγκες και οι δραστηριότητες που καλύπτονται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.....σελ.	12
1.5.1 γιορτές.....σελ.	13
1.5.2 τουρισμός.....σελ.	14
1.5.3 θέαμα.....σελ.	15
1.5.4 παιχνίδι.....σελ.	16
1.5.5 αθλητισμός.....σελ.	17
1.5.6 βιβλίο-συνεχής εκπαίδευσης.....σελ.	18
1.5.7 κοινωνικές σχέσεις-επικοινωνία.....σελ.	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΓΥΝΑΙΚΑ & ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

2.1 η θέση της γυναίκας στην οικογένεια.....σελ.	20
2.1.1 η γυναίκα ως μητέρα και ως σύζυγος.....σελ.	21
2.1.2 σχέση ελεύθερου χρόνου και οικογενειακής συμβίωσης.....σελ.	24
2.2 η θέση της γυναίκας στην κοινωνία, όπως έχει διαμορφωθεί διαμέσου της παράδοσης, των θεσμών, των κοινωνικών φορέων και των επιστημών μέχρι σήμερα.....σελ.	26

2.2.1 εκκλησία (κοινωνικός φορέας).....	σελ.26
2.2.2 εθνολογία (επιστήμη-παράδοση).....	σελ.27
2.2.3 ψυχολογία (επιστήμη).....	σελ.27
2.2.4 η λατρεία της μητέρας (θεσμός).....	σελ.28
2.2.5 η μανία της θηλυκότητας (θεσμός).....	σελ.29
2.2.6 παιδεία-εκπαίδευση (κοινωνικός φορέας).....	σελ.29
2.2.7 βιολογία (επιστήμη).....	σελ.31
2.3 κοινωνικές σχέσεις και ελεύθερος χρόνος.....	σελ.31
2.4 η θέση της γυναίκας στην εργασία.....	σελ.33
2.4.1 η γυναικεία απασχόληση και η εξέλιξη της.....	σελ.36
2.4.2 η εργαζόμενη μητέρα	σελ.37
2.4.3 Σχέση ελεύθερου χρόνου και εργασίας.....	σελ.42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

3.1 ορισμός αγροτικής κοινότητας.....	σελ.44
3.2 η ζωή στην αγροτική περιοχή.....	σελ.45
3.2.1 κοινωνικές ανάγκες στην αγροτική περιοχή.....	σελ.49
3.3 η ζωή της γυναίκας στην αγροτική περιοχή.....	σελ.51
3.3.1 ο ρόλος και η θέση της γυναίκας στην αγροτική περιοχή.....	σελ.53
3.3.2 οι ανάγκες της γυναίκας στην αγροτική περιοχή.....	σελ.54

Β ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Εισαγωγή	σελ.58
4.2 Σκοποί.....	σελ.58
4.3 Στόχοι.....	σελ.58
4.4 Διαδικασία έρευνας.....	σελ.58
4.5 Χαρακτηριστικά πληθυσμού κοινότητας Τυλίσου.....	σελ. 59
4.6 Εργαλείο της έρευνας.....	σελ. 61
4.7 Ανάλυση αποτελεσμάτων έρευνας.....	σελ.62

4.8 Υποθέσεις έρευνας.....σελ.73	σελ.73
4.9 Συμπεράσματα.....σελ.79	σελ.79
4.10 Προτάσεις.....σελ.82	σελ.82
Βιβλιογραφία.....σελ.83	σελ.83
Παράρτημασελ.85	σελ.85

A ΜΕΡΟΣ : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου των μητέρων με παιδιά στη σχολική ηλικία στις αγροτικές ορεινές περιοχές. Ο βασικός προβληματισμός που μας οδήγησε στην επιλογή του προαναφερθέντος θέματος είναι το γεγονός ότι κατά την εργαστηριακή και πρακτική άσκηση στο κέντρο εκπαίδευσης κοινοτικής ανάπτυξης Τυλίσου έχει παρατηρηθεί ότι ο γυναικείος πληθυσμός της συγκεκριμένης κοινότητας δεν είναι αρκετά ενεργός συγκριτικά με τον ανδρικό πληθυσμό. με βάση τα παραπάνω δεδομένα προέκυψε μια σειρά προβλημάτων που αφορούν γενικότερα τη ζωή της γυναίκας που ζει σε μια αγροτική κοινότητα, τον ελεύθερο της χρόνο και πώς τον αξιοποιεί. Για αυτό το λόγο θελήσαμε να κάνουμε αυτή την έρευνα για την γυναίκα της Τυλίσου και πιο συγκεκριμένα για τη μητέρα με παιδιά στη σχολική ηλικία, για να διαπιστώσουμε αρχικά αν αυτή κατηγορία γυναικών έχει ελεύθερο χρόνο, αν αυτός είναι αρκετός για αυτήν και στη συνέχεια να μελετήσουμε τον τρόπο που τον αξιοποιεί.

Η εργασία, λοιπόν, αυτή θα πραγματευτεί θέματα που αφορούν τον ελεύθερο χρόνο, τη συσχέτιση της γυναίκας με τον ελεύθερο χρόνο και την σχέση μεταξύ αγροτικής κοινότητας και ελεύθερου χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθούν στο πρώτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους η έννοια του ελεύθερου χρόνου, πώς αυτός ορίζεται στη σύγχρονη κοινωνία, ποια τα βασικά του γνωρίσματα καθώς και τις κατηγορίες του, ανάλογα με τη χρονική του διάρκεια. Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρεται η ιστορική αναδρομή του ελεύθερου χρόνου, ξεκινώντας από τις αρχαίες κοινωνίες μέχρι και σήμερα. Τέλος, παραθέτονται οι ανάγκες και οι δραστηριότητες που καλύπτονται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους ρόλους και στη θέση της γυναίκας. Επιπροσθέτως, επιχειρείται η παρουσίαση της σχέσης ελεύθερου χρόνου και οικογενειακής συμβίωσης, ενώ στη συνέχεια δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα της γυναίκας στην κοινωνία, όπως έχει διαμορφωθεί δια μέσου της παράδοσης, των θεσμών, των κοινωνικών φορέων και των επιστημών μέχρι σήμερα. Ακόμα, παρουσιάζεται η συσχέτιση του ελεύθερου χρόνου και των κοινωνικών σχέσεων. Επίσης, αναλύεται η θέση της γυναίκας στην εργασία, η γυναικεία απασχόληση και η εξέλιξή της, η εργαζόμενη μητέρα, καθώς και η σχέση ελεύθερου χρόνου και εργασίας.

Τέλος, στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο αυτής της εργασίας, γίνεται αναφορά στον ορισμό της αγροτικής κοινότητας, στη ζωή της αγροτικής περιοχής, στις κοινωνικές ανάγκες των αγροτικών περιοχών, στη ζωή της γυναίκας στη αγροτική περιοχή, καθώς και στο ρόλο, τη θέση και τις ανάγκες της.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας μας παραθέτει τα ερευνητικά αποτελέσματα, τη μεθοδολογία της έρευνας καθώς και τα συμπεράσματα. Στη μεθοδολογία γίνεται λόγος για το σκοπό, τους στόχους, τη διαδικασία της έρευνας, τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που ερευνήθηκε και το εργαλείο της έρευνας. Στη συνέχεια γίνεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων και των υποθέσεων της έρευνας. Με τα γενικά συμπεράσματα ολοκληρώνεται η μελέτη, η επεξεργασία και η κατανόηση του θέματος της πτυχιακής αυτής εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ελεύθερος χρόνος

1.1. Η έννοια του ελεύθερου χρόνου

Ο ελεύθερος χρόνος, σαν κοινωνική και κοινωνιολογική έννοια, εμφανίστηκε στις αρχές του αιώνα μας και απασχόλησε κυρίως τους Γάλλους κοινωνιολόγους Emile Durkheim, Marcel Mauss, George Gurvitch, καθώς επίσης και άλλους. Η φιλολογία πάνω στον ελεύθερο χρόνο είναι άφθονη και κάθε εποχή έχει τις δικές της αντιλήψεις.

«Θα μπορούσαμε επομένως, να θεωρήσουμε τον ελεύθερο χρόνο ως ένα αγαθό μη ‘επιβαλλόμενο έξωθεν’, το οποίο όμως, μέσα από δραστηριότητες ελεύθερα επιλεγμένες, συμβάλλει στην πορεία προς την αυτονομία και την ολοκλήρωση των ατόμων» (Μπαδογιαννάκης, 1994:12).

Ένας άλλος ορισμός του ελεύθερου χρόνου είναι «ο χρόνος που εναπομένει, αν αφαιρεθεί ο χρόνος προσφοράς στην επαγγελματική απασχόληση του ατόμου, καθώς επίσης εννοούμε τον αναγκαίο χρόνο ύπνου, τον χρόνο που απαιτείται για τη μετάβαση από το σπίτι στη δουλειά, το χρόνο για φαγητό και το χρόνο της προσωπικής περιποίησης» (Γρέβιας, 1985-1988, Τεύχος 67:113).

«Ο J. Dumazedier θεωρεί τον ελεύθερο χρόνο σαν ένα σύνολο απασχολήσεων στις οποίες μπορεί να επιδίεται το άτομο με τη θέλησή του, είτε για να αναπαύεται, είτε για να διασκεδάζει, είτε για να μορφώνεται, είτε για να ενημερώνεται, να συμμετέχει στις κοινωνικές εκδηλώσεις, να δημιουργεί, ύστερα από απαλλαγή από οικογενειακές, επαγγελματικές και κοινωνικές υποχρεώσεις» (Κρασανάκης, 1984:32).

1.2. Βασικά γνωρίσματα του ελεύθερου χρόνου

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τον ελεύθερο χρόνο είναι σημαντικό να ορίσουμε τα βασικά του γνωρίσματα. Τα γνωρίσματα αυτά είναι τέσσερα εκ των οποίων τα δύο είναι αρνητικά και προσδιορίζονται από τις υποχρεώσεις έναντι της κοινωνίας, ενώ τα άλλα δύο είναι θετικά και προσδιορίζονται από τις ανάγκες της προσωπικότητας. Οι τέσσερις αυτοί χαρακτήρες είναι ; ο ελευθερωτικός, ο αφιλοκερδής, ο ηδονιστικός και ο προσωπικός. (Κρασανάκης, 1984).

A. Ελευθερωτικός χαρακτήρας

«Ο χαρακτήρας αυτός είναι στοιχείο αναγκαίο για τον ορισμό του ελεύθερου χρόνου. Δε νοείται ελεύθερος χρόνος με καταναγκασμό. Βέβαια ο ελευθερωτικός χαρακτήρας του είναι πάντα σχετικός. Ο ελεύθερος χρόνος είναι απαλλαγμένος από επαγγελματικές υποχρεώσεις και επιφορτισμένος με άλλες, τις οποίες επιλέγει ελεύθερα το άτομο. Είναι ελευθερωμένος από ορισμένες υποχρεώσεις, αυτές που επιβάλλει η οργανωμένη κοινωνία. Αντίθετα άλλες υποχρεώσεις γίνονται ρυθμιστές της προσωπικής ζωής του ανθρώπου. Το άτομο ελευθερώνεται από βασικές κοινωνικές υποχρεώσεις και υποβάλλεται σε άλλες που επιλέγει ελεύθερα μόνο του. Φαίνεται, λοιπόν, πώς ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι μόνο χρόνος αργίας, αλλά και χρόνος εκτελέσεως ορισμένων εργασιών, χρόνος μιας διαφορετικής ζωής» (Κρασανάκης, 1984:32).

Β. Αφιλοκερδής χαρακτήρας

«Ο ελεύθερος χρόνος πρέπει να είναι αφιλοκερδής, δηλαδή να μην εξαρτάται από υλικούς και κοινωνικούς σκοπούς, να μην υπακούει σε κερδοσκοπικές τάσεις και εξαναγκασμούς. Ο χαρακτήρας αυτός είναι βασικός, γιατί κάνει τον ελεύθερο χρόνο να ξεχωρίζει από την επαγγελματική εργασία. Αν ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι απόλυτα αφιλοκερδής, δεν είναι παρά μισός, τμηματικός, περιορισμένος. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για ένα μπέρδεμα του ελεύθερου χρόνου με τις υποχρεώσεις του επαγγέλματος» (Κρασανάκης, 1984:33).

Γ. Ηδονιστικός χαρακτήρας

«Πρόκειται για θετικό χαρακτήρα. Ο ελεύθερος χρόνος χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση της προσωπικής ικανοποίησης, από την επιθυμία της ηδονής. Η τάση για ευχαρίστηση και ατομική ικανοποίηση είναι το σπουδαιότερο στοιχείο κάθε δραστηριότητας. Κατά τον ελεύθερο χρόνο του, το άτομο, απαλλαγμένο από υποχρεώσεις, επιδιώκει τη δική του ικανοποίηση και απόλαυση. Η ηδονιστική αυτή τάση είναι πρωταρχικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου ανθρώπου. Κανείς δεν επιδίδεται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου από κίνητρα υλικά ή από ηθικές και νομικές προτροπές. Η αναζήτηση της προσωπικής ικανοποίησης είναι ο βασικότερος όρος του ελεύθερου χρόνου. Η ηδονή, λοιπόν, είναι κύριο γνώρισμα των απασχολήσεων του ελεύθερου χρόνου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εργασία δεν γίνεται πρόξενος χαράς» (Κρασανάκης, 1984:33-34).

Δ. Προσωπικός χαρακτήρας

«Ο ελεύθερος χρόνος συνδέεται στενά με την προσωπική ζωή του ατόμου. Πρόκειται για μια αυτοεπιβεβαίωση μπροστά στην κοινωνία στην οποία ζει. Πρόκειται για ατομική καθαρά υπόθεση, χρωματισμένη από τις προσωπικές ανάγκες και τις δυνατότητες που προσφέρει η κοινωνία. Πρόκειται για προσωπική δραστηριότητα, που ελευθερώνει από υποχρεώσεις και παρωθεί σε ελεύθερες προσωπικές απασχολήσεις. Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος αντίθετος προς τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του ατόμου. Αντίθετα θεωρείται πλήρης, όταν γίνεται πηγή αυτονομίας και ελεύθερης εκφράσεως. Βρίσκεται έτσι σε άμεση σχέση με την προσωπικότητα του ατόμου» (Κρασανάκης, 1984:34).

Γενικά και οι τέσσερις χαρακτήρες βρίσκονται σε άμεση σχέση με την όλη οργάνωση της προσωπικότητας καθενός ατόμου. Είναι μορφές εκδηλώσεως των αναγκών και των ενδιαφερόντων του.(Κρασανάκης, 1984)

1.3. Κατηγορίες του ελεύθερου χρόνου

Ο Γ. Κρασανάκης αναφέρει τρεις κατηγορίες του ελεύθερου χρόνου, ανάλογα με το πότε αυτός εμφανίζεται. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής:

A. «Ο ημερήσιος χρόνος: είναι ο χρόνος που μένει μετά την εργασία και τις υποχρεώσεις κάθε ημέρας.

B. Ο χρόνος του Σαββατοκύριακου: Ο χρόνος αυτός μπορεί να διατεθεί για ανάπαυση, διασκέδαση και μόρφωση. Τα περισσότερα άτομα θα τον αφιερώσουν στην Τ.Υ, στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στον περίπατο κ.λ.π.

Γ. Ο χρόνος των διακοπών: Ο χρόνος αυτός θεωρείται όαση μέσα στους αγώνες της ζωής. Είναι η καλύτερη περίοδος για ανάπαυση και μορφωτικές δραστηριότητες. Είναι ο άριστος χρόνος της πολιτιστικής αυτομορφώσεως» (Κρασανάκης, 1984:35).

«Στις τρεις αυτές μορφές ελεύθερου χρόνου, ο καθηγητής J. Dumazedier προσθέτει και μια τέταρτη. Είναι ο χρόνος μετά τη συνταξιοδότηση, που στους περισσότερους λαούς είναι γύρω στα 60-65 χρόνια. Χρόνος αυτός περιλαμβάνει δυναμικές μορφωτικές δραστηριότητες(πνευματικές, κοινωνικές, καλλιτεχνικές κ.λ.π)» (Κρασανάκης, 1984:35).

1.4. Ιστορική αναδρομή του ελεύθερου χρόνου

1.4.1. Ο ελεύθερος χρόνος στις αρχαίες κοινωνίες

Από την παρουσία του ανθρώπου στη γη υπάρχει το θέμα του ελεύθερου χρόνου. Στις πρωτόγονες κοινωνίες δεν ασχολείται με αυτό συνειδητά. Καθώς όμως εξελίσσεται πολιτισμικά αρχίζει να τον απασχολεί το ζήτημα. Μόλις τις τελευταίες δεκαετίες έγινε ο ελεύθερος χρόνος δικαίωμα των πολλών και σε αυτό συνέβαλλαν πολλοί αγώνες, καθώς επίσης και η ανάπτυξη της τεχνολογίας. Οι προσπάθειες, όμως, συνεχίζονται ακόμη και σήμερα, προκειμένου ο κάθε εργάτης, ο κάθε χωρικός, ακόμη και ο κάθε άνεργος να βρει μέσα στον ελεύθερο χρόνο τη χαρά της ζωής και το αίσθημα της αξιοπρέπειας.

«Την πρώτη αντιπαράθεση εργασίας-ελεύθερου χρόνου θα τη βρούμε αν γυρίσουμε πολύ πίσω, στη Γένεση 2 και Γένεση 3: «Τελειώνοντας τη δημιουργία του σε έξι ημέρες, ο Θεός αναπαύτηκε την έβδομη ημέρα». Το ίδιο και στην αποστροφή του Θεού προς τον Αδάμ, όπου διατυπώνεται για πρώτη φορά η «θεία καταδίκη» : «Με πολύ κόπο θα παίρνεις την τροφή σου από τη γη σε όλη σου τη ζωή». Έτσι, ο «παράδεισος των απολαύσεων», όπου ο Αδάμ και η Εύα δεν εργάζονταν, αλλά θα διέθεταν ολόκληρο το χρόνο τους για να περιδιαβάζουν στους υπέροχους κήπους της Εδέμ, έμεινε για πάντα η ενδόμυχη και ανεκπλήρωτη, βέβαια, επιθυμία όλων των ανθρώπων» (Μπαδογιαννάκης, 1994:21).

Στις πρωτόγονες κοινωνίες οι άνθρωποι εργάζονταν πολύ σκληρά, για να συντηρήσουν τους εαυτούς τους και τις οικογένειές τους. Ολόκληρη η ζωή τους στερούνταν τελείως από «ελεύθερο χρόνο», με την έννοια που δίνουμε σήμερα. Στις κοινωνίες αυτές ήταν εντελώς ανύπαρκτη η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην εργασία και στην ανάπαυση-διασκέδαση. Έτσι, οι ίδιες οι βιοτικές ανάγκες, το ψάρεμα, το κυνήγι, ακόμη και η κατασκευή ενός κανό ή μιας πρωτόγονης κατοικίας, ήταν από μόνες τους «ψυχαγωγία μέσα από την επιβίωση. Ίσως το τραγούδι, η διήγηση παλαιών ιστοριών, όπως επίσης και οι χαρμόσυνες εκδηλώσεις, με αφορμή γάμους, γενέθλια, γιορτές, να προσθέτανε ελάχιστα γνήσια ψυχαγωγικά στοιχεία στις ατέλειωτες εργάσιμες ώρες. Στις κοινωνίες αυτές, οι οικονομικές, τελετουργικές, θρησκευτικές και άλλες δραστηριότητες δεν είχαν κανένα χρονικό ή χωρικό διαχωρισμό (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Η άποψη ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι κάτι περισσότερο από ανάπαυση και ψυχαγωγία πρωτοεμφανίστηκε με τους Έλληνες φιλόσοφους και ιδιαίτερα με τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα, οι οποίοι αργότερα επηρέασαν περισσότερο από οποιουσδήποτε άλλους τη δυτική σκέψη. Πολλοί σύγχρονοι κοινωνιολόγοι, οι οποίοι ασχολούνται με τον ελεύθερο χρόνο, θεωρούν ακόμη και σήμερα τα κείμενά τους ως βασικά σημεία αναφοράς (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Οι Έλληνες ξεκαθάρισαν το περιεχόμενο της έννοιας «ευτυχία» και μπόρεσαν έτσι, πρώτοι αυτοί, να ορίσουν με όρους ακόμη και σήμερα επίκαιρους την έννοια του ελεύθερου χρόνου. Η αντίστοιχη ελληνική λέξη είναι «σχολή». Η αρχική έννοια της λέξης «σχολής» ήταν η στάση, η παύση, η διακοπή με σκοπό να μπορέσει να υπάρξει η γαλήνη, η ηρεμία, η πραότητα. Αργότερα, πήρε την έννοια του «διαθέσιμου χρόνου» (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Όλοι οι σύγχρονοι κοινωνιολόγοι δέχονται ότι οι αρχαίοι Έλληνες δεν έβλεπαν τον ελεύθερο χρόνο απλώς ως διασκέδαση-ψυχαγωγία, αλλά ως μια στάση ζωής, ελεύθερη από την ανάγκη για εργασία. Η αντίληψη των Ελλήνων για τον ελεύθερο χρόνο είχε άμεση σχέση με την αντίληψή τους για τη φύση του «ελεύθερου ανθρώπου». Οι Έλληνες θεωρούσαν ότι η δυνατότητα που είχε ο κάθε ελεύθερος άνθρωπος να χρησιμοποιεί για το όφελός του τον ελεύθερο χρόνο του ήταν καθοριστικό εφόδιο για ολόκληρη τη ζωή του (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Το γεγονός ότι ο ελεύθερος Έλληνας πολίτης ήταν στην ουσία απελευθερωμένος από την καταναγκαστική εργασία επιβίωσης, μόνο και μόνο επειδή ζούσε σε μια κοινωνία όπου η χειρονακτική εργασία γινόταν μόνο από δούλους, δε φαίνεται να ενοχλούσε ιδιαίτερα τους προγόνους μας. Ο πολίτης μπορούσε να αφιερώνει μεγάλο μέρος του χρόνου του στο διάλογο, στη συζήτηση, στην πολιτική ζωή και στις σπουδές, αρκεί βέβαια να γεννιόταν ελεύθερος και όχι δούλος (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι δύο είναι οι δραστηριότητες που αξίζουν να αποκαλούνται «δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου»: η μουσική και ο στοχασμός. Σύμφωνα με την αριστοτελική αντίληψη, η πράξη της ενατένισης, η νοητική δραστηριότητα, η φιλοσοφία, η τέχνη, όλα αυτά τα οποία δεν έχουν άμεση σχέση με την καθημερινή επιβίωση έχουν μόνο σκοπό να μας επιτρέπουν να «βιώνουμε» κατά τον υψηλότερο τρόπο τον ελεύθερο χρόνο μας, ο οποίος και αποτελεί προσωπικό αγαθό που δεν αλλοτριώνεται. Η θέση του Αριστοτέλη, ότι η βαθύτερη ποιότητα του ανθρώπου πρέπει να αναζητηθεί μέσα από τη βέλτιστη χρησιμοποίηση του ελεύθερου χρόνου

του εντυπωσιάζει σήμερα βαθιά και ασφαλώς θα ήταν πολύ πρωτοποριακή για την εποχή της (Μπαδογιαννάκης,1994).

«Ο Πλάτωνας, σε αντίθεση με την πιο «γήινη» θέση του μαθητή του, προβάλλει μια θρησκευτική, λατρευτική, ιδεαλιστική και κυρίως μεταφυσική αντίληψη για τον ελεύθερο χρόνο: ‘ Σε καιρό ειρήνης, -γράφει στους ‘Νόμους’- ο καθένας πρέπει να περνά τη ζωή του όπως μπορεί καλύτερα. Ποιος είναι λοιπόν ο σωστός τρόπος? Μα να ζήσει με παιδιάς, με συγκεκριμένα παιχνίδια και τελετουργίες, τραγουδώντας και χορεύοντας για να εξυμενίσει τους θεούς, έτσι ώστε να μπορεί να αποκρούει τους εχθρούς και να τους νικά στις μάχες’» (Μπαδογιαννάκης,1994:24).

1.4.2. Ο ελεύθερος χρόνος το Μεσαίωνα (από το 10^ο -17^ο αιώνα)

«Από το Μεσαίωνα ωστόσο ο χρόνος της εργασίας και η εργασιακή δραστηριότητα αρχίζουν να έχουν κάποια αξία, αφού οι θρησκευτικές αργίες απουσιάζουν το καλοκαίρι, εποχή έντονης αγροτικής δραστηριότητας. Σε όλη αυτή την περίοδο ό,τι δεν είναι χειρωνακτική εργασία ή θρησκευτικό καθήκον καταδικάζεται ως οκνηρία, ή ακόμη και χειρότερα σε μεγάλο αμάρτημα. Αυτό δε σημαίνει βέβαια την ανυπαρξία κοινωνικών ομάδων που διαθέτουν χρόνο και μάλιστα άφθονο. Αν στην αρχαιότητα στις ομάδες αυτές ανήκουν οι ελεύθεροι πολίτες, στο Μεσαίωνα η οκνηρία αποτελεί επίσης προνόμιο των ανώτερων τάξεων, των κληρικών και των ευγενών που αφοσιώνονται στην προσευχή και τον πόλεμο, ενώ μετά το 1000μ.Χ. καθιερώνεται μια τρίτη τάξη(οι γεωργοί) που ασχολείται κυρίως με την εργασιακή δραστηριότητα» (Κορωνοίου,1996:26).

«Μετά το 12^ο αιώνα, με την ανάπτυξη του εμπορίου και της τεχνικής, την εμφάνιση των πόλεων και των νέων επαγγελμάτων, παρατηρείται μια αλλαγή στις αναπαραστάσεις του χρόνου. Σύμφωνα με τις νέες αναπαραστάσεις , ο χρόνος είναι δύσκολός και ασταθής, όπως και οι εμπορικές ανταλλαγές, η κυκλοφορία του χρήματος, η αξία των προϊόντων και η αστάθεια της αγοράς. Το αντιθετικό ζεύγος εργασία-σχόλη κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του με το στοιχειώδες δικαίωμα των εργαζομένων στην ανάπαυση και την αναψυχή» (Κορωνοίου,1996:19).

«Προς το τέλος του Μεσαίωνα και υπό την επίδραση της ανατέλλουσας αναγέννησης γνωρίζει η σχέση εργασίας και ελεύθερου χρόνου μια αλλαγή .Ο ελεύθερος χρόνος θεωρείται η βάση για την ανθρώπινη γνώση και μόρφωση. Την ίδια εποχή δημιουργείται μια καινούρια τάξη, η αστική, η οποία παρουσιάζει μια νέα μορφή

διάθεσης του ελεύθερου χρόνου, εμπλουτισμένη με λαϊκά τραγούδια, αθλητικές εκδηλώσεις και αγώνες» (Γρέβιας,1985:111).

«Στον 16^ο αιώνα και με την εξέλιξη της οικονομίας η εργασία αποκτά ποσοτική μορφή. Το άτομο και η ατομική πρωτοβουλία βρισκόταν στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Η επίδραση της εκκλησίας και της φεουδαρχίας χάνει συνεχώς από τη δύναμή της και η κοινωνία διαμορφώνεται κυρίως με βάση τις αρχές του επαγγελματισμού και της οργανωμένης εργασίας. Η ζωή αρχίζει να παίρνει μια ορθολογιστική μορφή ενώ η διάθεση του ελεύθερου χρόνου είναι ατομική πλέον υπόθεση» (Γρέβιας,1985:111).

«Με τον καλβινισμό του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα επέρχεται μια μεταβολή στην ηθική της εργασίας. Η εκπλήρωση του καθήκοντος-εργασία υπερισχύει της τάσης –απόλαυσης της ζωής. Η εργασία και η απόκτηση αγαθών είναι ο σκοπός της ζωής, ενώ η σπατάλη του χρόνου θεωρείται ένα βαρυσήμαντο αμάρτημα» (Γρέβιας,1985:111).

1.4.3. Ο ελεύθερος χρόνος κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης

«Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, μέσα δηλαδή στο φούντωμα της βιομηχανικής επανάστασης και μέχρι περίπου το 1850, για το σύνολο των εργαζομένων στις χώρες που προχωρούσαν τότε στην εκβιομηχάνιση, ελεύθερος χρόνος στην ουσία δεν υπήρχε : η ‘κανονική’ διάρκεια της εργασίας έφθανε τις 15 και 16 ώρες την ημέρα, με εβδομάδα των 80 και 90 ωρών. Μέσα σε ένα περιβάλλον στενάχωρο, ανθυγιεινό, η εργασία ήταν συνεχής, οι διακοπές για ανάπαυση και φαΐ ήταν μειωμένες στο ελάχιστο και η κυριακάτικη αργία, που υποτίθεται ότι πρόσταζε η εκκλησία, ελάχιστα σεβαστή. Η διάρκεια της καθημερινής εργασίας κρατούσε, απλώς, όσο άντεχε η φυσική δύναμη των εργαζομένων και όσο το επέτρεπε το φως της ημέρας. Με τη χρησιμοποίηση μάλιστα του τεχνητού φωτισμού, η εργάσιμη ‘ημέρα’ επεκτάθηκε γρήγορα και στις νυχτερινές ώρες» (Μπαδογιαννάκης, 1994:28).

Από την εξαντλητική δουλειά δεν εξαιρούνται ούτε τα παιδιά. Έπρεπε να φτάσουμε στο 1834, για να απαγορευτεί με νόμο στην Αγγλία η δουλειά για παιδιά κάτω των εννέα χρόνων. Με τον ίδιο νόμο καθοριζόταν επίσης ένα ‘ελαφρυμένο’ ωράριο 9 ωρών, για παιδιά από 14 έως 18 χρονών. Το 1844, στην Αγγλία πάντοτε, απαγορεύτηκε η νυχτερινή δουλειά για κορίτσια κάτω των 18 χρονών. Τον ελάχιστο διαθέσιμο χρόνο, εάν υπήρχε τέτοιος, πέραν της εργασίας, του ύπνου και του φαγητού, οι εργαζόμενοι τον περνούσαν στα μπαρ και στα πορνεία, με αποτέλεσμα ο

αλκοολισμός και ο σεξουαλικός εκφυλισμός να πάρουν, τεράστια έκταση στις πρώτες βιομηχανικές πόλεις (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Η απόκτηση από τους εργαζόμενους κάποιου μικρού αλλά ουσιαστικού ελεύθερου χρόνου χρειάστηκε να περιμένει πολλά ακόμη χρόνια χρειάστηκαν πολύχρονοι, αιματηροί αγώνες για να γίνουν αποδεκτά τα βασικά δικαιώματα του ατόμου, τα οποία σήμερα θεωρούνται αυτονόητα και ανάμεσα σε αυτά, βέβαια, το δικαίωμα για ελεύθερο χρόνο (Μπαδογιαννάκης, 1994).

1.4.4. Οι απόψεις του Μαξ Βέμπερ

«Στο περίφημο έργο του Μαξ Βέμπερ 'Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού', ο ελεύθερος χρόνος, ως καθαυτό κοινωνικό γεγονός, απουσιάζει. Ο Βέμπερ ανοίγει ένα ευρύτατο πεδίο μελέτης όσον αφορά το ρόλο που έπαιξε η εσωτερική μιας νέας αντίληψης για τη χρήση και τη ρύθμιση του χρόνου στη διαμόρφωση του σύγχρονου καπιταλισμού. Πρόκειται για μια χρήση που, καταδικάζοντας την παραμικρή σπατάλη χρόνου σε μη παραγωγικές και ορθολογικές δραστηριότητες, αναγορεύει το χρόνο της εργασίας σε κυρίαρχο κοινωνικό χρόνο. Όπως αναφέρει ο Βέμπερ, η 'απώλεια χρόνου είναι έτσι το πρώτο και, καταρχάς, το πιο θανάσιμο αμάρτημα...Το χάσιμο χρόνου με τις κοινωνικές συναναστροφές, το κουβεντολόι, τα λούσα, τον παραπάνω ύπνο από όσο είναι απαραίτητος...αξίζει την απόλυτη ηθική καταδίκη...Ο χρόνος είναι πολυτιμότερος, γιατί κάθε χαμένη ώρα κόβεται από μια εργασία που θα μεγάλωνε η δόξα του Θεού. Έτσι, ακόμα και ο παθητικός στοχασμός δεν έχει καμία αξία, και μάλιστα είναι αξιοκρατικός αν γίνεται εις βάρος της καθημερινής εργασίας'» (Κορωναίου, 1996:48-49).

«Δίχως να είναι στις προθέσεις του Βέμπερ να πραγματωθεί το σπουδαιότερο θέμα της χρονικότητας, η ερμηνεία του για την ανάπτυξη του καπιταλισμού αναδεικνύει μια σπουδαία διάσταση της σχέσης ανάμεσα στην εργασία και την αναπαράσταση του χρόνου : Με αυτή την έννοια, η εργασία αναγορεύεται σε κυρίαρχη κοινωνική αξία, ενώ συγχρόνως ο ίδιος ο χρόνος της εργασίας επιβάλλεται ως πρωταρχικός ρυθμιστής όλων των άλλων χρήσεων του χρόνου» (Κορωναίου, 1996:49).

1.4.5. Οι απόψεις του Καρλ Μαρξ

«Στη θεωρία του Μάρξ ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι παρά το ελάχιστο μέρος που απομένει για τη ανανέωση της εργασιακής δύναμης, μετά τη σκληρή βιομηχανική

εργασία. Αλλά και η αύξηση του ελεύθερου χρόνου παραμένει στη σκέψη του Μάρξ και του Ένγκελς στενά συνδεδεμένη με τη μετάβαση στο ενδιάμεσο στάδιο του σοσιαλισμού. Για αυτό και η διεκδίκηση περισσότερου ελεύθερου χρόνου αποβλέπει κυρίως στη μόρφωση των εργατών, που αποτελεί το απαραίτητο εφόδιο για τη διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης και τη συμμετοχή στις πολιτιστικές και τις συνδικαλιστικές δραστηριότητες. Ο πραγματικός ελεύθερος χρόνος, σύμφωνα με το Μάρξ, ταυτίζεται με την απόλυτη απελευθέρωση του χρόνου και συνδέεται άμεσα με την πλήρη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ανάπτυξη που αποτελεί τελικά και τη σημαντικότερη δυνατότητα του εργαζομένου να υπερβεί την αναγκαιότητα και να γνωρίσει το βασίλειο της ελευθερίας» (Κορωναίου,1996:48).

1.4.6. Ο ελεύθερος χρόνος στον 20^ο αιώνα

Στον 20^ο αιώνα συνεχίζεται αφενός η μείωση του χρόνου εργασίας, αφετέρου η ποιοτική καλυτέρευση της χρήσης του ελεύθερου χρόνου, στο περιεχόμενο του οποίου τα μέσα ενημέρωσης καταλαμβάνουν μια ιδιαίτερη θέση. Η καταναλωτική κοινωνία επηρεάζει καθοριστικά το πώς και τι θα κάνει το άτομο στον ελεύθερο χρόνο του. Το άτομο επιδιώκει μέσω της απόκτησης αγαθών την ευκαιρία για προσωπική διάκριση και προβολή (Γρέβιας,1985).

Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα ένας νέος κοινωνικός χρόνος εμφανίζεται στο προσκήνιο της ιστορίας και κυριαρχεί στην κοινωνική ζωή. Πρόκειται για τον ελεύθερο χρόνο, που με τη συμβολή της τεχνικής προόδου απελευθερώθηκε από την εργασία, και διαρκώς αυξάνεται σε συνάρτηση με την άνοδο της ανεργίας. Αποτέλεσμα αυτής της ιστορικής ανατροπής που γνωρίζουν οι μεταβιομηχανικές κοινωνίες είναι ο χρόνος εργασίας να μην αντιπροσωπεύει πια παρά το 14% του συνολικού χρόνου ζωής ενός ατόμου, ενώ αντίθετα ο ελεύθερος χρόνος μετατρέπεται στον κοινωνικό χρόνο με τη μεγαλύτερη διάρκεια (Κορωναίου,1996) .

1.5. Ανάγκες και δραστηριότητες που καλύπτονται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου

Είναι σημαντικό ο ελεύθερος χρόνος να αξιοποιείται από τον άνθρωπο με τον καλύτερα δυνατό τρόπο, έτσι ώστε να υπάρχει το μέγιστο όφελος. Αυτό , όμως, δε συμβαίνει στο σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος σπαταλά ώρες ατέλειωτες μπροστά σε μια τηλεόραση, η οποία του προσφέρει ελάχιστα στην ψυχική, κοινωνική, σωματική και πνευματική του ανάπτυξη και υγεία.

«Στη σωστή εκλογή και την υπεύθυνη χάραξη του τρόπου της ζωής μας αποκαλύπτεται όλη η δύναμη της ελευθερίας της βούλησής μας. Αξιοποιώ τον ελεύθερο χρόνο μου σημαίνει ξέρω να κρίνω, ξέρω να αποφασίζω έτσι, που να ωφελώ τον εαυτό μου και όχι να τον βλάπτω. Σημαίνει ότι σταθμίζω τις ικανότητές μου, τις πνευματικές μου ανάγκες και τις αναζητήσεις και ανάλογα επιδιώκω να τις πληρώσω. Και πάντα επιδιώκω να μαθαίνω, να ενημερώνομαι, καλλιεργώντας εκείνο που ιδιαίτερα με εκφράζει και που αξιοποιώντας το στον υπέρτατο βαθμό, πραγματοποιώ την ευτυχία μου.» (Δαράκη, χ. χ:25)

Ο ελεύθερος χρόνος, όταν αξιοποιείται σωστά, αποτελεί χρόνο πραγματικής ελευθερίας, δημιουργικότητας και ζωής. Ο άνθρωπος έχει ανάγκη την πνευματική καλλιέργεια, τη σωματική άσκηση, το παιχνίδι, την ανθρώπινη επικοινωνία, ακόμα και τη μοναξιά και την τεμπελιά. Όσο παράλογο και αν ακούγεται αυτό, ο άνθρωπος έχει 'δικαίωμα' στην τεμπελιά, δικαίωμα που λειτουργεί σαν απελευθέρωση από τους καταναγκασμούς και σαν είσοδος στους χώρους μιας νέας δημιουργικότητας. Ο άνθρωπος έχει ανάγκη να απαλλαγεί από τη νευρική και τις δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις που καθημερινά τον δοκιμάζουν. Έχει ανάγκη να ανανεώσει τις δυνάμεις του ύστερα από την αδιάκοπη υπερένταση και το φορτίο της εργασίας του.. Έχει ανάγκη να αναστραφεί με το φυσικό περιβάλλον και τον εσωτερικό του κόσμο, από όπου έχει απομακρυνθεί με την τεχνολογία και τη βιομηχανική του ανάπτυξη (Γρηγοριάδης, 1977) .

Το να σταματάει για λίγο η καταπίεση που περιβάλλει τον άνθρωπο από παντού, είναι κάτι το απαραίτητο για τη διατήρηση της ψυχικής του ισορροπίας. Πρέπει να ασχολείται με κάτι που θα τον βοηθήσει στη δημιουργική ανανέωση των ψυχοσωματικών δυνάμεών του.

Οι δραστηριότητες με τις οποίες μπορεί να αξιοποιηθεί ο ελεύθερος χρόνος, προκειμένου να καλυφθούν οι παραπάνω ανάγκες είναι οι γιορτές, ο τουρισμός, το θέαμα, το παιχνίδι, η άθληση, το βιβλίο-συνεχής εκπαίδευση και οι κοινωνικές σχέσεις-επικοινωνία.

1.5.1. Γιορτές

«Η 'γιορτή', στην παλιά παραδοσιακή κοινωνία, είχε μερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα : η κοινότητα είχε τον κυρίαρχο ρόλο, ενώ το άτομο μια πολύ μικρότερη διακριτική παρουσία. Η γιορτή συνέβαλλε ουσιαστικά στην ενίσχυση των θρησκευτικών, οικογενειακών και επαγγελματικών θεσμών, ενώ το 'τελετουργικό'

μέρος της υπερίσχυε, συνήθως, του καθαρά ψυχαγωγικού'. Τέλος, η γιορτή γινόταν κατά κανόνα σε τακτές, προκαθορισμένες ημερομηνίες» (Μπαδογιαννάκης, 1994:61)

«Στη σύγχρονη κοινωνία, το δικαίωμα που απέκτησε το άτομο να εκφράζεται με πολύ μεγαλύτερη πνευματική και σωματική ελευθερία έχει ως αποτέλεσμα την αποδέσμευσή του από τα θεσμικά, χρονικά ή τελετουργικά δεσμά της γιορτής. Διατηρεί ίσως, επιλεκτικά, από τις παλιές γιορτές εκείνες που είναι δεμένες με την εθνική ή τη θρησκευτική του παράδοση, αλλά διαθέτει τώρα πληθώρα ψυχαγωγικών δυνατοτήτων μέσα στον ελεύθερο χρόνο, πρακτικά οπότε το επιθυμεί : κάθε βράδυ, κάθε Σαββατοκύριακο, κάθε ημέρα διακοπών.....» (Μπαδογιαννάκης, 1994:62)

1.5.2. Ο τουρισμός

«Οι δραστηριότητες κατά τις διακοπές είναι σίγουρα οι πιο σημαντικές του ελεύθερου χρόνου, είτε λόγω της σχετικά μεγάλης χρονικής τους διάρκειας, είτε επειδή υπάρχει σε αυτές το θέλγητρο της προσμονής, που επεκτείνεται σε όλο τον υπόλοιπο χρόνο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κατά την περίοδο αυτή του ελεύθερου χρόνου μπορούν να πραγματοποιηθούν με μεγαλύτερη πληρότητα η χαλάρωση και η ελεύθερη προσωπική και κοινωνική ανέλιξη» (Μπαδογιαννάκης, 1994:62).

Σήμερα ο τουρισμός ορίζεται ως ένα αυτοδύναμο φαινόμενο, συνώνυμο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου. Παρουσίασε μια ταχύτατη ανάπτυξη, μια χωρική εξάπλωση και μια κοινωνική αποδοχή σε παγκόσμιο επίπεδο που τείνει να θεωρείται ως ένα κοινότυπο και αναπόσπαστο τμήμα της σύγχρονης καθημερινότητας (Βαρβαρέσος, 1997).

«Η εξάπλωση της τουριστικής πρακτικής υπήρξε απόρροια των συσχετισμών μιας δέσμης μεταβλητών όπως η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η βελτίωση των μεταφορικών μέσων, η βιομηχανοποίηση της τουριστικής παραγωγής κ.λπ. Ταυτόχρονα δημιούργησε σημαντικότερες και πολυεπίπεδες επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία, το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον των χωρών υποδοχής. Κατ'αυτό τον τρόπο, ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός χωρών αντιμετωπίζει πλέον, στα πλαίσια επιστημονικών προσεγγίσεων, τις δυνατότητες και τις προοπτικές που εμπεριέχει μια δυναμική ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας» (Βαρβαρέσος, 1997:13-14)

«Κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες όπως η αύξηση του ελεύθερου χρόνου είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση της τουριστικής ζήτησης. Η καθιέρωση των 'διακοπών μετ'αποδοχών' από ένα σημαντικό αριθμό κρατών, όπως η Αυστρία (1910), το

Βέλγιο (1936), η Γαλλία (1936), η Ιταλία (1927), η Ολλανδία (1952 και 1966), η Γερμανία (εναρμονισμός των νομοθεσιών μεταξύ του LANDERS το 1952), κ.λπ., αποτέλεσε το σημαντικότερο παράγοντα, ο οποίος συνέβαλε στην εξελικτική πορεία και διαμόρφωση της σύγχρονης τουριστικής ζήτησης» (Βαρβερέσος, 1997:93-94).

Στα πλαίσια όμως της σύγχρονης ζωής, η έννοια του ελεύθερου χρόνου αποδεικνύεται αρκετά πολυσύνθετη. Οι διακοπές θεωρούνται στο εξής ως μια κοινωνική αναγκαιότητα, η οποία επιδιώκει να πετύχει μια πιθανή ανάπαυλα που εξισορροπεί την υπάρχουσα στις βιομηχανικές κοινωνίες ένταση και την προκαλούμενη από την εργασία φυσική και πνευματική φθορά (Βαρβαρέσος, 1997).

Επίσης, η γενική κατάσταση του Σαββατοκύριακου και η απόκτηση αυτοκινήτου από το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων άλλαξε τις σχέσεις τους με τον περίπατο, την εκδρομή, την άσκηση στην ύπαιθρο.

1.5.3. Το θέαμα

Κινηματογράφος και τηλεόραση είναι δύο πολύ σημαντικές δυνατότητες που δίνει ο ελεύθερος χρόνος στη ζωή των ανθρώπων. Στον κινηματογράφο πηγαίνει κανείς ή απλώς για να περάσει την ώρα του και να σπάσει τη μονοτονία της ζωής του, ή σε αναζήτηση στιγμών συγκίνησης και 'φανταστικής ζωής', ή τέλος, γιατί βλέπει τον κινηματογράφο ως ένα μέσο πληροφόρησης, εκπαίδευσης και ερεθισμάτων για σκέψη επάνω σε προβλήματα που αφορούν είτε τον ίδιο είτε όλο τον κοινωνικό περίγυρο (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Η τηλεόραση είναι ένα πρόσφατο σχετικά φαινόμενο του ελεύθερου χρόνου, το οποίο απευθύνεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Για όλους τους τηλεθεατές, η παρακολούθηση της τηλεόρασης είναι μια απασχόληση, η οποία αυτοκαθορίζεται από το ίδιο το περιεχόμενο των εκπομπών που αναμένει το κοινό. Αυτή η προσδοκία είναι αρκετά περίπλοκη. Εμπεριέχει ταυτόχρονα, επιθυμία, συμμετοχή και φυγή, ψυχαγωγία και προσαρμογή, πληροφόρηση και μόρφωση (Μπαδογιαννάκης, 1994).

«Ακούμε συχνά, τελευταία, ότι η τηλεόραση γίνεται 'τυραννία'. Ένα από τα κύρια επιχειρήματα αυτής της άποψης είναι η σύγχυση που φέρνει στις συνήθειες φαγητού και ύπνου. Είναι αλήθεια ότι πολλοί άνθρωποι παραδέχονται πως από τότε που απόκτησαν τηλεόραση, πηγαίνουν για ύπνο πολύ αργά, άλλοι ότι παίρνουν το βραδινό τους φαγητό μπροστά στην τηλεόραση ή ότι οι έξοδοι τα βράδια ή τα απογεύματα της Κυριακής έχουν ελαττωθεί» (Μπαδογιαννάκης, 1994:67).

«Οι τηλεοράσεις όλου του κόσμου προβάλλουν για έμβλημα το τρίπτυχο : ‘Διασκέδαση-Πληροφόρηση- Εκπαίδευση’. Η σύνθεση και η κατανομή του ωραρίου των εκπομπών είναι πολύ αμφίβολο αν πραγματικά συμβάλλει, όσο θα έπρεπε, στη μορφωτική ανέλιξη των ανθρώπων. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κάθε τηλεθεατής έχει τη δική του προτίμηση για το είδος των εκπομπών και ότι, θεωρητικά τουλάχιστον, παραμένει κύριος των επιλογών του. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν πρέπει αυτή να αρκείται στο να ακολουθεί το μέσο όρο των επιθυμιών των τηλεθεατών ή οφείλει να καθοδηγεί αυτή τον τηλεθεατή σε μια πολιτιστική ανάπτυξη;» (Μπαδογιαννάκης, 1994:67)

Σημαντικές είναι και οι άλλες αρνητικές επιπτώσεις της τηλεόρασης στις υπόλοιπες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Καθλωμένος όπως είναι ο τηλεθεατής, σίγουρα βγαίνει πολύ λιγότερο στο θέατρο, στον κινηματογράφο, σε αθλητικές εκδηλώσεις, διαβάζει λιγότερο εφημερίδες και βιβλία, ενώ δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κατά τη λειτουργία της μιλάει κανείς λιγότερο» (Μπαδογιαννάκης, 1994)

1.5.4. Το παιχνίδι

«Για το παιδί, το παιχνίδι ανήκει στην περιοχή του σοβαρού. Το παιχνίδι είναι ο δικός του τρόπος, για να αποκαλύψει, να μάθει. Χρειάζεται πολύ προσοχή με αυτά τα, κατά την αντίληψη των μεγάλων, ‘μορφωτικά’ παιχνίδια, τα οποία προσπαθούμε συνήθως να επιβάλλουμε στα παιδιά. Ή καταφέρνουμε να δώσουμε στο παιδί μορφωτικό παιχνίδι, το οποίο, όμως, πριν από όλα, παραμένει παιχνίδι, ή το παιδί δεν ‘παίζει’ καθόλου με αυτό που του προτείνουμε σαν δήθεν μορφωτικό παιχνίδι, και με το να το πιέσουμε καταλήγουμε σε μια άκαρπη και συχνά βλαβερή παιδαγωγική προσπάθεια. Αντίθετα, ο ενήλικας αρχίζει ίσως να αποδέχεται ότι το παιχνίδι δεν είναι ένας τόσο ξένος προς αυτόν κόσμος, ο οποίος να μη μπορεί να ενσωματωθεί στη ζωή του. Θα έπρεπε, ίσως, να δεχτούμε το παιχνίδι σαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι από την καθημερινή βασική απασχόλησή μας, αρκεί να το δούμε ως κάτι το οποίο ‘αποδραματοποιεί’ τη ζωή μας, έτσι ώστε να προβάλλεται η καλή, η ήρεμη, η διασκεδαστική όψη των πραγμάτων» (Μπαδογιαννάκης, 1994:69).

Ο ελεύθερος χρόνος προσφέρεται ιδιαίτερα για παιχνίδι. Εκεί το άτομο εκφράζεται επιτέλους χωρίς πειθαναγκασμό, μόνο με τη φαντασία του. Διασκεδάζει, για να αποτοξινωθεί από ένα κλίμα που προσπαθεί να το υποχρεώσει να πάρει τα πράγματα πολύ στα σοβαρά. (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Το παιχνίδι προϋποθέτει τον αυθορμητισμό. Μια από τις μέγιστες συμβολές του ελεύθερου χρόνου είναι να επιτρέπει στον καταπιεσμένο άνθρωπο να εκφράζεται αυθόρμητα, ελεύθερα και αληθινά, όπως ο ίδιος αισθάνεται. Δε θα έπρεπε επίσης να παραβλέψουμε ότι το παιχνίδι είναι ίσως, ένα από τα ελάχιστα 'εναπομένοντα' πεδία τα οποία προσφέρουν πολλαπλές ευκαιρίες για συναντήσεις και τη δημιουργία θερμών ανθρώπινων σχέσεων. Είναι το μυθικό βασίλειο της ελευθερίας, είναι το βασίλειο του ελεύθερου και δημιουργικού χρόνου, ο κόσμος της απόλυτης απελευθέρωσης από την αυστηρή κοινωνική οργάνωση, η οποία αποξενώνει τον άνθρωπο από τη ψυχή του και το χρόνο του (Μπαδογιαννάκης, 1994).

«Ο Schiller, σε ένα από τα 'Γράμματα για την αισθητική εκπαίδευση', γράφει : 'για τελευταία φορά και για να τελειώνουμε, λέω ότι ο άνθρωπός δεν παίζει παρά μόνο εκεί όπου γίνεται ανθρώπινος με όλη τη σημασία της λέξης, και δεν είναι άνθρωπος ολοκληρωμένος παρά μόνο εκεί όπου 'παίζει', και αλλού : 'το παιχνίδι είναι το πιο βαθιά ανθρώπινο πράγμα και αυτό που θα διατηρηθεί μέσα από τους αιώνες'. Ολοκληρώνεται, δηλαδή, ο άνθρωπος μόνο εκεί που είναι απόλυτα ελεύθερος, εκεί που είναι πραγματικά κύριος του χρόνου του, χωρίς τους καταναγκασμούς της δουλείας. Αυτά είναι πράγματα τα οποία, έξω από το χώρο του παιχνιδιού, θα μπορούσαν να συμβούν μόνο σε μια ιδανική-άρα ανύπαρκτη-κοινωνία» (Μπαδογιαννάκης, 1994:71-72)

1.5.5. Ο αθλητισμός

Ο αθλητισμός αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα και συγχρόνως τη σύνθεση όλων των άλλων μορφών της μόρφωσης (παιδείας). Αφενός συμβάλλει στην ολοκλήρωση του ατόμου, μέσω του προοδευτικού ορθολογισμού της κίνησης, αφετέρου προμηθεύει στις άλλες μορφές της παιδείας τη βασική δομή για τη δική τους συμμετρική ανάπτυξη (Σακελλαρίου, 1985)

Ο αθλητισμός έχει σαν καθήκον να διεγείρει με τα κατάλληλα μέσα την ανάπτυξη της προσωπικότητας, να την οδηγεί και να την διευθύνει μέσα στο φως των αντικειμενικών αξιών του ατόμου και της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει. Αυτή, με άλλα λόγια, μπορεί να ορισθεί : η πλήρης, η ενωτική, η αρμονική πραγματοποίηση με το να τοποθετείται σε μια ειδική προοπτική, αποτελούμενη από τη μορφολογικο-λειτουργική ανάπτυξη και από τις διάφορες ψυχικές λειτουργίες της προσωπικότητας που είναι συγκεντρωμένες μέσα στην κίνηση (Σακελλαρίου, 1985).

Η άθληση, τα σπορ ,είναι γενικά αποδεκτό ότι θεωρούνται τα κατεξοχήν ψυχαγωγικά στοιχεία του πολιτισμού μας. Η γυμναστική και ο αθλητισμός αποτέλεσαν, χωρίς αμφιβολία, τα πρώτα βήματα προς τις απλές διασκεδάσεις, ενώ η σημερινή ανάπτυξη του λαϊκού πάθους για τα σπορ προϋποθέτει μια συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των εργαζομένων . Ο τρόπος που ασκούνται τα παιχνίδια και ο αθλητισμός είναι χαρακτηριστικός της φυσιογνωμίας μιας κοινωνίας. Αντικατοπτρίζει την πολιτιστική της κατάσταση και προσφέρει σημαντικές ενδείξεις για τις προτιμήσεις, τις αδυναμίες και τις κάθε μορφής δυνάμεις που δρουν μέσα της σε μια δεδομένη στιγμή της εξέλιξής της (Μπαδογιαννάκης,1994).

1.5.6. Βιβλίο-Συνεχής εκπαίδευση

Το διάβασμα θα έπρεπε να αποτελεί μια από τις κύριες δραστηριότητες μέσα στον ελεύθερο χρόνο. Χάρη στη γοητεία που ασκούν, τα βιβλία, μπορούν, συγχρόνως με την ευχαρίστηση, να αυξήσουν τις γνώσεις μας και να εκλεπτύνουν το γούστο μας. Η μεγάλη εξάπλωση της διάδοσης των βιβλίων σε όλα τα κοινωνικά στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, η οποία έγινε δυνατή με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, συνέβαλε αποφασιστικά στη μορφωτική ανύψωση της κοινωνίας (Μπαδογιαννάκης,1994).

Σε πείσμα και σε αντίδραση της επιρροής του τύπου, του κινηματογράφου, του ραδιόφωνου και της τηλεόρασης, η από όλο και ευρύτερα κοινωνικά στρώματα ανάγνωση βιβλίων στον ελεύθερο χρόνο βρίσκεται σε ανοδική πορεία. Αυτή όμως η τάση συναντάει ακόμη πάρα πολλά εμπόδια και θα έπρεπε να μας προβληματίσουν οι τρόποι και οι αναγκαίες διαδικασίες για να μπορέσει αυτή να ενισχυθεί (Μπαδογιαννάκης,1994).

1.5.7. Κοινωνικές σχέσεις - Επικοινωνία

«Ο Ροβιρόνας Κρούσος δεν υπάρχει στην καθημερινή ζωή, διότι ο άνθρωπος δε μπορεί να ζει απομονωμένος. Ο Αριστοτέλης μιλά για ‘ον πολιτικόν’. Ο άνθρωπος εξαρτάται από τους άλλους ανθρώπους. Την εξάρτησή του από τους άλλους την πετυχαίνει με τη σχέση του με αυτούς. Με τη σχέση του με τους άλλους λαβαίνει χώρα μια διαρκής ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών, ερωτημάτων, κ.α. Η ανταλλαγή μηνυμάτων είναι επικοινωνία. Επικοινωνία είναι ο χαρακτηρισμός για την πράξη, διαδικασία ή αποτέλεσμα της μετάδοσης πληροφοριών και αντικειμένων. Είναι επίσης συνώνυμο της έννοιας ‘συμπεριφορά’» (Καζάζη,1995:77).

Ο Πιντέρης στο βιβλίο του ‘Συντροφικότητα αλά Ελληνικά’, αναφέρει όσον αφορά τη μοναξιά ότι είναι μια κατάσταση που δημιουργεί συναισθήματα, τα οποία για τους περισσότερους ανθρώπους είναι δυσάρεστα. Βέβαια όταν λέει μοναξιά εξηγεί πως δεν εννοεί την απομόνωση που λίγο-πολύ ο καθένας μας έχει ανάγκη. Εννοεί τη συναισθηματική μοναξιά που μπορεί να υπάρχει ακόμη και όταν είμαστε σε κόσμο (Πιντέρης,1984).

Αναφέρει πως ξεχωρίζει τριών ειδών επαφές : Σωματική, διανοητική και συναισθηματική. Η σωματική επαφή έχει πολλές μορφές. Μια χειραγία, ένα χάδι, ένα φιλί. Όλα αυτά είναι μορφές σωματικής επαφής και αυτό το είδος είναι το πιο εύκολο.

«Η διανοητική επαφή είναι ανταλλαγή σκέψεων, ιδεών, απόψεων και γενικά οτιδήποτε ανήκει στη σφαίρα της σκέψης και της διανόησης. Όταν μιλάμε με κάποιον για το πρόβλημα της παιδείας, κάνουμε μαζί μια διανοητική επαφή. Οι συνδιαλλαγές αυτού του είδους προϋποθέτουν κάποιο συνομιλητή που μπορεί να παρακολουθήσει τη σκέψη σου και εσύ τη δική του. Όταν οι γύρω μας δυσκολεύονται να καταλάβουν τους συλλογισμούς μας νιώθουμε μια ειδική μορφή μοναξιάς που θα μπορούσαμε να την πούμε ‘διανοητική μοναξιά’» (Πιντέρης,1984:48).

«Τέλος, η συναισθηματική επαφή έχει να κάνει με το να ξανοιγόμαστε συναισθηματικά με κάποιον. Όταν μιλάμε για τους φόβους μας σε ένα φίλο, όταν κλαίμε στην αγκαλιά του συντρόφου μας, όταν χοροπηδάμε από ενθουσιασμό μπροστά σε ένα δικό μας άνθρωπο, κάνουμε συναισθηματική επαφή» (Πιντέρης,1984:48).

«Η συναισθηματική επαφή, όμως, δεν είναι εύκολο να γίνει. Δεν αρκεί να περιγράψεις τα συναισθήματα σε κάποιον, χρειάζεται και να τα δείχνεις. Δυστυχώς όμως, πολλοί άνθρωποι αποφεύγουν να δείξουν τα συναισθήματά τους στους άλλους, διότι σε εκείνες τις στιγμές γίνονται ευάλωτοι. Αυτή ακριβώς η απροθυμία συχνά οδηγεί στη συναισθηματική μοναξιά» (Πιντέρης,1984:48-49).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Γυναίκα και ελεύθερος χρόνος

2.1. Η θέση της γυναίκας στην οικογένεια

Η θέση της γυναίκας στη σύγχρονη οικογένεια έχει αλλάξει σε σχέση με τη θέση που είχε στην παραδοσιακή. Αυτό οφείλεται σε ορισμένες αλλαγές, όπως την ατομική επιλογή συντρόφου, που σημαίνει ότι η οικογένεια θεμελιώνεται έτσι σε ένα συναισθηματικό δεσμό και διαρκεί όσο ο δεσμός αυτός παραμένει ενεργός, το διαχωρισμό γενετήσιας σχέσης και μητρότητας και αποδέσμευση της πρώτης από τη δεύτερη –εξέλιξη που καθιστά δυνατή την ελεγχόμενη αναπαραγωγή του ζευγαριού, απελευθερώνει τις προσωπικές τους σχέσεις και υπογραμμίζει τον συναισθηματικό δεσμό που τους ενώνει ή, αντίθετα την ανυπαρξία του και τέλος τις δημογραφικές εξελίξεις που, αυξάνοντας τη διάρκεια ζωής των ανθρώπων, οδήγησαν στο διπλασιασμό της διάρκειας του γάμου (Τσαούσης,1979).

Οι παραπάνω εξελίξεις στοιχειοθετούν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις ρόλων σε σχέση με τους παραδοσιακούς. Έτσι, στην παραδοσιακή (προ-καπιταλιστική) αγροτική οικογένεια, ο κατάλογος των ανδρικών και των γυναικείων ρόλων μέσα και έξω από το σπίτι εκφράζει μια κατανομή οικονομικών δραστηριοτήτων που βασίζεται στο γεγονός ότι η γυναίκα, λόγω εγκυμοσύνης και ανατροφής των παιδιών, δε μπορεί να απομακρυνθεί από το σπίτι και ότι ο άνδρας έχει μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη. Στα πλαίσια όμως της εμπορευματικής οικονομίας δημιουργείται μια διάκριση ανάμεσα στις οικιακές (γυναικείες) και τις γεωργικές (ανδρικές) εργασίες. Η διάκριση αυτή περιθωριοποιεί οικονομικά τη γυναίκα ενώ η έλλειψη δυνατότητας εναλλαγής ρόλων την καταδικάζει σε κοινωνική αφάνεια, μια και ο ρόλος της διαδραματίζεται σε ένα χώρο ιδιωτικό. Η επαφή της με το δημόσιο χώρο είναι έμμεση : η γυναίκα εμφανίζεται εκεί με την ταυτότητα της γυναίκας του συζύγου της και με το πρόσωπο των παιδιών της, τα οποία αποτελούν και το λόγο της ύπαρξής της. Η γυναίκα δεν επανακτά την οικονομική της οντότητα που είναι προϋπόθεση αυθυπαρξίας, παρά από τη στιγμή που μπορεί να έρθει σε άμεση επαφή με την αγορά ως οικονομικά ενεργή (Μουσουρού,1983).

«Η εκβιομηχάνιση άλλαξε τα δεδομένα της κατανομής της εξουσίας : καθώς απουσιάζει επί ένα συγκεκριμένο διάστημα της κάθε ημέρας από το σπίτι, ο πατέρας ουσιαστικά παύει να ελέγχει απόλυτα τον ιδιωτικό χώρο. Από την άλλη μεριά, καθώς

ο ιδιωτικός χώρος απομονώνεται από το δημόσιο, η μητέρα γίνεται η γέφυρα που εξασφαλίζει την επαφή των παιδιών με το δημόσιο αυτό χώρο. Η μητέρα μεσολαβεί ανάμεσα στο παιδί και τον έξω κόσμο και έτσι του μεταβιβάζει τις δυνατότητες αλλά και τους περιορισμούς της προσωπικότητάς της, τις συγκρούσεις της αλλά και τις πηγές απ' όπου αντλεί τις συγκινήσεις της, τα συναισθήματά της, τις αξίες της. Έτσι, η δύναμή της αυξάνει ουσιαστικά καθώς επηρεάζει σχεδόν αποκλειστικά τα παιδιά και μέσα από αυτά ενδεχόμενα και το σύζυγο. Αλλά αύξηση της δύναμης δε σημαίνει και αύξηση της εξουσίας. Αντίθετα, η δύναμη αυτή μπορεί να χρησιμεύει για να αναπαράγει τις παραδοσιακές σχέσεις και τη δομή της εξουσίας» (Μουσούρου,1983:28).

Η δομή όμως της εξουσίας μπορεί να αλλάξει μόνο από τη στιγμή που γυναίκες και άνδρες δέχονται μια νέα αντίληψη της έννοιας της άσκησης και της κατανομής της ανάμεσα στα φύλα. Το γεγονός ότι σήμερα πολλές γυναίκες αμφισβητούν τον παραδοσιακό τους ρόλο και μπορούν, κυρίως λόγω της δυνατότητας ενεργού συμμετοχής τους στην παραγωγή, να διεκδικήσουν την ισοτιμία, δεν σημαίνει ούτε ότι όλες οι γυναίκες τις ακολουθούν ούτε ότι οι άνδρες είναι σύμφωνοι. Από την άλλη μεριά, η επαγγελματική απασχόληση δε σημαίνει αυτόματα χειραφέτηση ή έστω απελευθέρωση για τη γυναίκα. Εξάλλου έχει αποδειχθεί ότι πολλές εργαζόμενες γυναίκες είναι μέλη ιδιαίτερα 'ανδροκρατούμενων' ζευγαριών (Μουσούρου,1983).

2.1.1. Η γυναίκα ως μητέρα και ως σύζυγος

Η γυναίκα στη σύγχρονη οικογένεια καλείται να αναλάβει ταυτόχρονα πολλαπλούς ρόλους, όπως αυτοί της μητέρας, της νοικοκυράς, της συζύγου, αλλά και της εργαζόμενης. Σημαντική διαφορά δημιουργείται όταν η γυναίκα-μητέρα δεν εργάζεται. Αυτό της δίνει το περιθώριο να ασχοληθεί περισσότερο με την ανατροφή των παιδιών της.

«Η μητέρα του χωριού, περιτριγυρισμένη από άλλες γυναίκες, δε χρειάζεται να κάνει καμιά ιδιαίτερη προσπάθεια να διαπαιδαγωγήσει το παιδί της. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού γίνεται μέσα από τη στενή, συνεχής ανθρώπινη συναλλαγή. Μπορεί να αισθάνεται ασφαλής και ήρεμη. Η πείρα των άλλων γυναικών, η συμπαράστασή τους σε στιγμές κρίσης και το σίγουρο περιβάλλον δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες και βοηθούν τη μάνα να αισθάνεται καλά με τον εαυτό της, να ενεργεί νηφάλια, άρα και το παιδί να νιώθει ήρεμο και ασφαλές. Αντίθετα η μητέρα της πόλης προετοιμάζει τα παιδιά της για τη ζωή μόνη της. Οι παρεμβολές συγγενών και φίλων μάλλον την

μπερδεύουν παρά την βοήθουν, γιατί οι σπασμωδικές επεμβάσεις, που αφορούν αλληλοσυγκρουόμενες γνώμες για το τι είναι καλό για το παιδί, αυξάνουν την ένταση. Είναι φυσικό, λοιπόν η μάνα να ανησυχεί, να εκνευρίζεται και να αντιδρά και εκείνη σπασμωδικά. Οπότε μπερδεύει και εκνευρίζει και το παιδί» (Κατάκη,1984: 134).

«Γενικά, η μάνα γοητεύεται να τη θεωρούν απαραίτητη. Μα η δυσκολία και το μεγαλείο της μητρικής αγάπης βρίσκεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει αμοιβαιότητα. Η γυναίκα δεν έχει μπροστά της έναν άντρα, έναν ήρωα, έναν ημίθεο, αλλά μια μικρή συνείδηση που χάνεται πνιγμένη σε ένα αδύναμο και εξαρτημένο κορμί. Το παιδί δεν κατέχει καμία αξία και δε μπορεί να προσφέρει τίποτα. Μπροστά του η γυναίκα απομένει μόνη της. Δεν καρτερεί ανταμοιβή για την προσφορά της, πρέπει να τη δικαιώσει μόνη της, μέσα στην ελεύθερη βούλησή της. Αυτή η γενναιοψυχία αξίζει βέβαια τα πλούσια εγκώμια που απευθύνουν οι άντρες. Μα η απάτη αρχίζει από τη στιγμή που η θρησκεία της μητρότητας απαιτεί να είναι κάθε μητέρα αγία. Η μητρότητα όμως αποτελεί ένα παράξενο συμβιβασμό από ναρκισσισμό, αλτρουισμό, όνειρο, φαντασία, ειλικρίνεια, κακή πίστη, αφοσίωση και κυνισμό» (Μπωβουαρ,1979:567).

«Ο μεγάλος κίνδυνος που δημιουργούν για το παιδί τα σημερινά ήθη είναι ότι το εμπιστευόμαστε, δεμένο χειροπόδαρο, σχεδόν πάντοτε σε μια ανικανοποίητη γυναίκα. Σεξουαλικά είναι ψυχρή ή ακόρεστη. Κοινωνικά νιώθει πως είναι απαραίτητη από τον άντρα. Δεν έχει καμία θέση ούτε στον κόσμο ούτε στο μέλλον. Έτσι θα προσπαθήσει να βρει διέξοδο στο παιδί για όλες τις απογοητεύσεις της. Όταν σκεφτεί κανείς πόσο δύσκολη είναι η άνθηση της γυναίκας κάτω από τις σημερινές συνθήκες, πόσες επιθυμίες, ανταρσίες, προκαταλήψεις και διεκδικήσεις αναδύονται μέσα της αγριεμένες αλλά σιωπηλές, θα τρομάξει βλέποντας να της παραδίνονται τα παιδιά ανυπεράσπιστα. Όταν ήταν κοριτσάκι, τη μία χαϊδολογούσε τις κούκλες και την άλλη τις βασάνιζε. Αυτή η συμπεριφορά είναι συμβολική. Μα κάτι τέτοια σύμβολα γίνονται για το παιδί σκληρή πραγματικότητα. Μια μάνα που δέρνει το παιδί της, δε χτυπάει μονάχα το παιδί-από μια άποψη δεν το χτυπάει καθόλου, εκδικείται τον άντρα, τον κόσμο ή τον ίδιο τον εαυτό της. Μα τα χτυπήματα τα δέχεται το παιδί» (Μπωβουάρ,1979:567-568).

Άλλες πάλι μανάδες θέλουν να επιβάλλουν τη θέλησή τους, άλλες είναι ζηλότυπες και απομονώνουν το παιδί από όλο τον κόσμο. Πολλές φορές η γυναίκα περιμένει πολλά σαν αμοιβή για τις μητρικές φροντίδες της. Διαμορφώνει την ψυχή του παιδιού

και δημιουργεί μια φανταστική ύπαρξη που θα την αναγνωρίσει κάποτε με ευγνωμοσύνη σαν ασύγκριτη μητέρα. Επιβάλλει στο παιδί να μοιάσει με το σύζυγο ή αντίθετα να μην του μοιάσει ή να ενσαρκώσει κάποιους άλλους τιμημένους προγόνους. Μια τέτοια τυραννία είναι βλαβερή για το παιδί και πάντα καταλήγει να απογοητεύσει τη μητέρα. Αυτή η παιδευτική ισχυρογνωμοσύνη και ο πεισματάρικος σαδισμός, συνδυάζονται συχνά. Η μητέρα δικαιολογεί τις εκρήξεις θυμού της με το πρόσχημα ότι θέλει να 'διδάξει' το παιδί και η αποτυχία της σε αυτή την προσπάθεια αυξάνει την εχθρότητά της. (Μπωβουάρ,1979).

Μια άλλη συμπεριφορά αρκετά συχνή και όχι λιγότερο θλιβερή για το παιδί είναι η μαζοχιστική αφοσίωση. Μερικές μητέρες, για να καλύψουν το κενό της καρδιάς τους και να αυτοτιμωρηθούν για μια εχθρότητα που δε θέλουν να ομολογήσουν, γίνονται σκλάβες του παιδιού τους. Ξεχνούν κάθε διασκέδαση, κάθε λογής προσωπική ζωή και παίρνουν τη μορφή του θύματος. Αλλά από τις θυσίες αυτές αποκτούν το δικαίωμα να πνίξουν κάθε ίχνος ανεξαρτησίας του παιδιού. Αυτή η τακτική συμβιβάζεται εύκολα με την ανάπτυξη μιας επιθυμίας για τυραννικότατα και κυριαρχία. Η 'θλιμμένη' μάνα δημιουργεί με τα βάσανά της ένα όπλο που το χρησιμοποιεί σαδιστικά. Η καρτερικότητα και οι θυσίες ξυπνούν στο παιδί αισθήματα ενοχής που θα το παρακολουθούν σε όλη του τη ζωή (Μπωβουάρ,1979).

Η μητρική, λοιπόν, αγάπη χάνεται πολλές φορές μέσα στις παρατηρήσεις και στους θυμούς που υπαγορεύουν οι φροντίδες του οργανωμένου νοικοκυριού. Δεν είναι παράξενο που η γυναίκα, καθώς παλεύει ανάμεσα σε αυτές τις αντιθέσεις, περνά τις μέρες της σε αδιάκοπη έξαψη και νευρικότητα. Η γυναίκα που μένει αιχμάλωτη στο νοικοκυριό, δε μπορεί να θεμελιώσει μονάχη την ύπαρξή της. Δεν έχει τα μέσα να επιβεβαιώσει τον εαυτό της. Στις αραβικές χώρες, στις Ινδίες και στους αγροτικούς πληθυσμούς η γυναίκα αποτελεί ένα οικόσιτο θηλυκό που η αξία του καθορίζεται από την εργασία που προσφέρει. Στα πλαίσια του σημερινού πολιτισμού εξατομικεύεται λίγο πολύ στα μάτια του συζύγου. Μα τις περισσότερες φορές την καταπίνει η παθιασμένη και τυραννική αφοσίωσή της στην οικογένεια (Μπωβουάρ,1979).

Η γυναίκα, όμως έχει και έναν άλλο ρόλο να παίζει, αυτόν της συζύγου. Ο προορισμός της γυναίκας μέσα από το γάμο είναι διπλός : πρώτον να προσφέρει παιδιά στην κοινωνία και δεύτερον είναι να ικανοποιεί τις σεξουαλικές ανάγκες του αρσενικού και να φροντίζει για το νοικοκυριό του. Ο ρόλος που της επιβάλλει η κοινωνία θεωρείται σαν υπηρεσία που προσφέρεται στο σύζυγο. Μ ε το γάμο της η γυναίκα αποκτά ένα ψίχουλο από τον κόσμο. Νόμιμες εξασφαλίσεις την

προστατεύουν από τις αυθαιρεσίες του άντρα. Αυτός όμως είναι ο αφέντης της. Αυτός κυβερνάει οικονομικά την κοινότητα. Η γυναίκα παίρνει το όνομά του. Προσαρμόζεται στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μπαίνει στην τάξη του, αφομοιώνεται με το περιβάλλον του. Ανήκει πια στην οικογένειά του, γίνεται το 'έτερόν του ήμισυ'. Τον ακολουθεί εκεί που τον καλεί η εργασία του. Η συζυγική κατοικία καθορίζεται ουσιαστικά από τον τόπο της δουλειάς του συζύγου. Με βανουσότητα την ξεκόβουν από το παρελθόν και την προσαρτούν στον κόσμο του συζύγου. Σε αυτόν χρωστάει την προσωπικότητά της (Μπωβουάρ,1979).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Μπονάλ διακηρύσσει πως η γυναίκα αποτελεί για το σύζυγό ό, τι το παιδί για τη μάνα. Ο νόμος και η ηθική τάξη του αναγνωρίζουν εξουσιαστικά δικαιώματα. Είναι δεμένη στο μικρό συζυγικό κόσμο. Η γυναίκα περιορίζεται στη διατήρηση του είδους, στη συντήρηση του νοικοκυριού. Με το γάμο ο άντρας εξασφαλίζει μια ευτυχισμένη σύνθεση. Στη δουλειά του, στην πολιτική του ζωή ζει την αλλαγή, την πρόοδο, δοκιμάζει την πορεία του ανάμεσα στο χρόνο και την παγκοσμιότητα. Και όταν κουραστεί από αυτή την περιπλάνηση, ρίχνει άγκυρα, δημιουργεί ένα νοικοκυριό. Το βράδυ μαζεύεται σπίτι του, όπου η γυναίκα αγρυπνεί πάνω στα έπιπλα και στα παιδιά, πάνω στο παρελθόν που την κρατά αιχμάλωτη. Μοναδικός σκοπός της είναι να διατηρήσει και να συντηρήσει τη ζωή στην απόλυτη γενικότητά της (Μπωβουάρ,1979).

Σήμερα ο γάμος διατηρεί σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό αυτή την πατροπαράδοτη μορφή. Υπάρχουν ακόμη κοινωνικά στρώματα όπου δεν υπάρχει άλλη προοπτική στη γυναίκα από το γάμο. Ακόμη και οι γάμοι με συνοικέσιο δεν εξαφανιστήκαν. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, δεν λείπουν και οι γάμοι που προέρχονται από έρωτα, καθώς και γυναίκες που εργάζονται έξω από το σπίτι και βρίσκουν στο επάγγελμά τους πραγματική ανεξαρτησία. Πολυάριθμες όμως είναι και εκείνες που η εργασία έξω από τα πλαίσια του γάμου αποτελεί ένα πρόσθετο μόχθο.

2.1.2. Σχέση ελεύθερου χρόνου και οικογενειακής συμβίωσης

«Έχει περίπου υπολογιστεί η ' μέση ποσότητα' χρόνου που ένας εργαζόμενος αφιερώνει στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του κάθε εβδομάδα, αφού απελευθερωθεί από την κύρια ή τη συμπληρωματική του εργασία, του μένουν ακόμα περίπου 20-21 ώρες διαθέσιμες για τις οικογενειακές και κοινωνικές δραστηριότητες του. Ο μέσος ελεύθερος χρόνος μιας γυναίκας, ανάλογα βέβαια, με το αν εργάζεται, αν είναι παντρεμένη, αν έχει παιδιά και πόσο κ.τ.λ., ποικίλλει από 14-21 ώρες τη

βδομάδα. Υπάρχουν και εδώ υποχρεωτικές οικιακές εργασίες, όπως είναι π.χ. το μαγείρεμα, το πλύσιμο ρούχων κ.τ.λ. και ημιπροαιρετικές εργασίες, όπως το ράψιμο, το πλέξιμο, το μαστόρεμα, η κηπουρική κ.λπ.» (Μπαδογιαννάκης, 1994: 91)

Αυτές μπορούν να τις καταταχθούν σε μian ενδιάμεση κατηγορία δραστηριοτήτων, ανάμεσα στον ελεύθερο και στο μη ελεύθερο χρόνο. Είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί ο ελεύθερος χρόνος που διαθέτει μια παντρεμένη γυναίκα, γιατί ο χρόνος των οικιακών εργασιών είναι ιδιαίτερα ελαστικός. Μπορεί να διαστέλλεται ή να συμπιέζεται, ανάλογα με τη δεξιότητα, τη διάθεση ή το βαθμό "τελειοθηρίας" της ενδιαφερόμενης. Η διάρκεια αυτού του ελεύθερου χρόνου μπορεί να ποικίλλει πάρα πολύ, να περιορίζεται στο μισό ή αντίστροφα να διπλασιάζεται, ανάλογα με την "αξία" που του προσδίνει η ίδια η οικοκυρά. Η γυναίκα που επιθυμεί να έχει περισσότερο "δικό της" χρόνο κανονίζει τα καθήκοντά της, έτσι ώστε να χάνει λιγότερο χρόνο. Στη συνέχεια, όσο το επίπεδο των προσωπικών της απαιτήσεων αυξάνει, ο ελεύθερος χρόνος με τη σειρά του αυξάνει και αυτός. Μερικές οικιακές εργασίες εγκαταλείπονται, παραμερίζονται ή και ανατίθενται σε τρίτους, για να δώσουν τη θέση τους στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Η χρησιμοποίηση του χρόνου καθορίζεται τώρα από μια επιλογή που την καθοδηγούν καινούριες αξίες, από μια άλλη αντίληψη των σχέσεων εργασίας-ελεύθερου χρόνου (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Η τάση, σήμερα, είναι να δίνεται μεγαλύτερη φροντίδα στο να απελευθερωθεί όσο γίνεται η γυναίκα από οικιακά καθήκοντα, σε όλα τα κοινωνικά στρώματα (π.χ. με τη μηχανοποίηση του οικιακού εξοπλισμού, με τα κοινόχρηστα πλυντήρια, οργανωμένα συνεργεία καθαρισμού, φαγητό στα καταστήματα πώλησης. Οι οικογενειακές υποχρεώσεις, όμως, δεν περιορίζονται μόνο στις οικιακές εργασίες. Η μητρότητα έρχεται να καλύψει ένα σύνολο καθηκόντων αρκετά επίπονων. Αλλά και αυτός ακόμη ο χρόνος, τον οποίο μια μητέρα αφιερώνει στα παιδιά της, τείνει να ελαττωθεί. Έτσι οι εξελίξεις στην τεχνική, η συλλογικότητα των καθηκόντων και η πρόοδος στην οργάνωση της οικιακής εργασίας έχουν ως άμεση συνέπεια ο χρόνος που απαιτούν οι εργασίες του σπιτιού να ελαττώνεται ολοένα, ενώ οι δυνατότητες για ελεύθερο χρόνο να αυξάνονται αντίστοιχα (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Η σχετικά εύπορη μέση οικογένεια του δυτικού κόσμου αναζητεί τώρα ένα οικιστικό πλαίσιο τέτοιο που θα της επιτρέψει μια πιο ευχάριστη ζωή: τα ελεύθερα απογεύματα, τα σαββατοκύριακά, τις όλο και πιο μακρές διακοπές. Το κύριο κριτήριο για τη γεωγραφική επιλογή της κατοικίας δεν είναι η γειτνίαση με τον τόπο εργασίας,

αλλά , όλο και περισσότερο, η γειννίαση με χώρους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου. Στο σχετικό δίλημμα που δημιουργείται, αν δηλαδή είναι προτιμότερο η κατοικία να είναι κοντά στον τόπο εργασίας ή κοντά στον τόπο που θα συμβάλλει σε μια πιο ευχάριστη ζωή, οι δημοσκοπήσεις κλίνουν σαφώς υπέρ της δεύτερης λύσης (Μπαδογιαννάκης, 1994).

Ο ελεύθερος χρόνος έχει πολλαπλασιάσει για το 'τυπικό' ζευγάρι τις ευκαιρίες για κοινή ψυχαγωγία. Οι σχέσεις μεταξύ γονιών και παιδιών έχουν εξελιχθεί, οι κοινές διασκέδασεις έχουν πολλαπλασιαστεί. Τα βράδια, τα σαββατοκύριακά, στις διακοπές, ο κοινός χρόνος διασκέδασης παιδιών και γονιών είναι πολύ πιο μακρύς παρά τον περασμένο αιώνα. Η ενδοοικογενειακή εκπαιδευτική λειτουργία παίρνει νέες μορφές, ο διάλογος μεταξύ γονιών και παιδιών γίνεται τώρα πιο εύκολος και πιο ουσιαστικός. Ο τόσο συχνά βλοσυρός και απόμακρος πατέρας των αρχών του αιώνα έρχεται τώρα πολύ πιο κοντά στα παιδιά. Δε χρειάζεται πια την ψεύτικη αξιοπρέπεια, η οποία στηριζόταν στη ψυχική απόσταση. Η πατρική εξουσία μετασηματίζεται ταχύτατα και σε αυτό συμβάλλουν ιδιαίτερα οι κοινές δραστηριότητες των μελών της οικογένειας μέσα στον ελεύθερο χρόνο (Μπαδογιαννάκης, 1994).

2.2. Η εικόνα της γυναίκας στην κοινωνία μας, όπως έχει διαμορφωθεί διαμέσου της παράδοσης, των θεσμών, των κοινωνικών φορέων και των επιστημών μέχρι σήμερα

Θα δώσουμε μερικά παραδείγματα από εθνολογία, θεολογία, ψυχολογία, βιολογία και άλλες επιστήμες και κοινωνικούς θεσμούς, προκειμένου να παρουσιάσουμε την εικόνα της γυναίκας όπως τη θέλει η παράδοση. Οι θεσμοί αυτοί και οι αντιλήψεις των επιστημών, οι οποίες καταλήγουν να γίνονται πεποιθήσεις για τα ίδια τα άτομα, κυρίως διαμέσου της διαπαιδαγώγησης, εδραιώνονται με τους καθιερωμένους ρόλους για τον άνδρα και τη γυναίκα.

2.2.1. Εκκλησία (κοινωνικός φορέας)

«Ο Έλληνας συγγραφέας Εμμ. Ροΐδης, ο οποίος είχε αγωνιστεί για το δικαίωμα της ψήφου στις γυναίκες στην Ελλάδα, αναφέρει ότι το 781 μ.Χ. συγκεντρώθηκαν πολλοί επίσκοποι για να αποφασίσουν αν έχει η γυναίκα καρδιά και νου ή όχι. Τότε το αποτέλεσμα απέβη θετικό. Παρόλα αυτά, μόνο το έτος 1963 έκανε η καθολική εκκλησία επίσημα μερικές διορθώσεις στην εικόνα της γυναίκας, που παρέμεινε η ίδια επί αιώνες. Ο πάπας Ιωάννης ΧΧΧΙΙΙ εισήγαγε αυτή την αναθεώρηση στην

εγκύκλιο ειρήνης του 1963. Εκεί αναφέρονται μεταξύ των άλλων : ‘... Διότι η γυναίκα, η οποία σήμερα όλο και πιο πολύ συνειδητοποιεί την αξία της σαν άνθρωπος, απέχει πολύ από το να θεωρείται άψυχο αντικείμενο ή απλό εργαλείο. Απαιτεί δε πολύ περισσότερο να έχει δικαιώματα και καθήκοντα στην οικία της, όπως και στο κράτος, τα οποία να ανταποκρίνονται στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου’» (Λογοθέτη,1998:24).

Κοινωνικές θεωρίες και θρησκείες και ψυχολογικές θεωρίες εξηγούν ακριβέστερα την καταπίεση της γυναίκας από την εκκλησία. Σήμερα έχει αλλάξει κατά πολύ η εικόνα της γυναίκας στην εκκλησία και οι γυναίκες έχουν τη δυνατότητα να γίνουν ακόμη και παπαδιές και να ανέβουν στην ιεραρχία (τουλάχιστον στους προτεστάντες). Ωστόσο διανύθηκε μεγάλο χρονικό διάστημα για να κάνει η εκκλησία αυτό το άνοιγμα (Λογοθέτη,1998).

2.2.2. Εθνολογία (Επιστήμη - παράδοση)

Σύμφωνα με την ινδική διδασκαλία (Castra) η γέννηση ενός κοριτσιού θεωρείται αποτέλεσμα αμαρτημάτων που έχει κάνει κάποιο πνεύμα, το οποίο για να τιμωρηθεί ξαναγεννήθηκε με τη μορφή κοριτσιού. Ο Ινδός ιερέας ευχόταν στη γυναίκα την ημέρα του γάμου της : ‘ να γίνει μητέρα γερών γιων’. Η γέννηση ενός κοριτσιού εθεωρείτο λοιπόν δυστύχημα για την οικογένεια. Απογοητεύονταν, ακόμη αντιπαθούσαν το παιδί τους (Λογοθέτη,1998).

Η θέση της γυναίκας σε ορισμένες φυλές ήταν τόσο χαμηλή, που κυριολεκτικά δεν μετρούσε καθόλου. Στην Ελλάδα ακόμη και σήμερα στα χωριά, ‘παιδί’ θεωρείται μόνο το αγόρι.

Αυτή είναι λοιπόν η παραδοσιακή εικόνα της γυναίκας . Στην Ευρώπη άλλαξαν πολλοί νόμοι και πολλά δόγματα , με αποτέλεσμα η γυναίκα να έχει την τάση να γίνει το ‘ισχυρό φύλο’ (Λογοθέτη,1998).

2.2.3. Ψυχολογία (επιστήμη)

«Οι παλαιότεροι ψυχολόγοι έδωσαν τις παρακάτω εξηγήσεις για την ψυχολογική διαφορά των δύο φίλων. Ο Βάινενγκερ (1922) αναφέρει στο βιβλίο του *Φύλο και χαρακτήρας* μια αναλήθεια σχετικά με τις γυναίκες: «Η γυναίκα δε σκέφτεται σε βάθος ούτε έχει ευφυΐα, δεν έχει οξύτητα πνεύματος, ούτε ευθύτητα. Είναι μάλλον εντελώς το αντίθετο από όλα αυτά. Απ’ ότι βλέπουμε, δεν έχει καν νου. Είναι εκ γενετής ανόητη.» Και αλλού: «Οι γυναίκες δεν έχουν ουσία, δεν είναι τίποτα.

Καθένας είναι άνδρας ή γυναίκα , όπως αν είναι άνθρωπος ή όχι.» Ο Κρόνερ(1924) υποστηρίζει ότι η γυναίκα είναι παθητική. Εξαιτίας αυτής της παθητικότητας είναι κατ' αυτόν , η γυναίκα περισσότερο κοινότυπος άνθρωπος από τον άνδρα. ' Η γυναίκα δεν ξεχωρίζει από τη μάζα, δε μπορεί να είναι μεγαλοφυΐα όπως αυτός, διότι δεν δημιουργεί τίποτε ανεξάρτητα, δηλαδή μόνη της, ούτε καν το παιδί που γεννάει» (Λογοθέτη,1998:27-28).

«Όλα αυτά τα αποφθέγματα παρουσιάζουν μια ανώμαλη διαστρέβλωση, εξύβριση και κακοποίησης της υπόστασης της γυναίκας και υποστηρίζεται η κατωτερότητα του γυναικείου φύλου και η γενικότερη παραδοσιακή αντίληψη για τη γυναίκα. Με τις δήθεν αυτές 'επιστημονικές' αποδείξεις γίνεται τελικά προσπάθεια να νομιμοποιηθεί ο μύθος της κατωτερότητας της γυναικείας υπόστασης. Άλλοι ψυχολόγοι όπως ο Α. Άντλερ , ο Τζων Στούαρτ Μίλλ κ.α. 'θεωρούν την κυριαρχία του ανδρικού φύλου σαν καρκίνωμα της κουλτούρας μας και την αναγνώριση της ισότητας των δύο φύλων σαν τη σπουδαιότερη παιδαγωγικά αρχή της εποχής μας» (Λογοθέτη,1998:28)

«Οι αντιλήψεις των Βάινενγκερ και Κρόνερ αντιπροσωπεύουν τον 'κοινό νου' και τη 'φιλοσοφία του λαού' και για αυτό βρίσκουν πάντα καλό υπέδαφος και ίσως για πολύ καιρό ακόμη να βρίσκουν. Αγκιστρωμένες στη σκοταδιστική παράδοση και βασικά στο μεσαίωνα, οι αντιλήψεις αυτές και μάλλον οι σχετικές προκαταλήψεις είναι για πολλούς άνδρες και πολλές γυναίκες ένα 'παλιό προστασίας' , ώστε να μην γκρεμιστεί ο 'ιερός τους κόσμος' και η 'τάξη και ασφάλεια' στις οποίες έχουν συνηθίσει» (Λογοθέτη,1998:28-29).

2.2.4. Η λατρεία της μητέρας (θεσμός)

Διαμέσου της λατρείας της μητέρας υποβιβάζεται η γυναίκα στο ρόλο της σα μητέρα, δηλαδή υποβιβάζεται στον απλό βιολογικό της ρόλο. Έτσι καταπιέζεται κατά έναν ιδιάζοντα τρόπο. Φυσικά ο ρόλος της γυναίκας μητέρας στην κοινωνία μας είναι πολύ σημαντικός. Όταν περιορίζεται όμως η γυναίκα σ' αυτή τη βιολογική λειτουργία της μητρότητας, τότε δεν έχει πολλές δυνατότητες να εξελιχθεί ισότιμα με τον άνδρα, σαν ανεξάρτητη και συνειδητοποιημένη προσωπικότητα. Τα κορίτσια και τις γυναίκες τις περιορίζει λοιπόν η κοινωνία μας σε αυτό το ρόλο της μητέρας. Σ' αυτόν πρέπει να βρουν την ευτυχία και ολοκλήρωση της προσωπικότητας τους (Λογοθέτη,1998). Τέτοιες και παρόμοιες ιδέες και αντιλήψεις είναι ακόμη και σήμερα σε μεγάλο βαθμό διαδεδομένες, παρόλο που έχουν γίνει αρκετές αλλαγές.

2.2.5. Η μανία της θηλυκότητας (θεσμός)

Σε πολλές πολιτισμένες χώρες είναι διαδεδομένο αυτό το φαινόμενο και οδηγεί τις γυναίκες όλο και περισσότερο στο ρόλο ενός σεξουαλικού αντικειμένου. Αυτή η μανία της θηλυκότητας έχει τέτοια δύναμη, ώστε τα νέα κορίτσια να μην αντιλαμβάνονται καν τις ικανότητες που κρύβουν μέσα τους. Μόνο μία στις τρεις τελειώνει τις σπουδές της. Είναι παράδοξο, που ενώ σήμερα είναι όλα τα ανδρικά επαγγέλματα ανοιχτά για τις γυναίκες, η εργαζόμενη γυναίκα να αναφέρεται ακόμη σε βρισιά (π.χ ανδρογυναίκα). Πολλές γυναίκες υποφέρουν σήμερα από τη μανία να είναι πάνω απ' όλα καλές στο κρεβάτι. Όταν όμως το νεαρό κορίτσι ακολουθήσει τη συμβουλή που συνεχώς διαφημίζουν διάφορα περιοδικά μόδας, δηλαδή να παντρευτεί και να γίνει σέξι σύζυγος και ελκυστική σαν μητέρα, τότε συχνά δεν είναι ευχαριστημένη, ιδιαίτερα όταν περιοριστεί στο επάγγελμα της νοικοκυράς. Έτσι η γυναίκα παραιτείται από την προσωπική της φιλοδοξία, να ολοκληρωθεί σαν άνθρωπος, να αναπτύξει δική της προσωπικότητα και όλα αυτά για να ακολουθήσει το πρότυπο της κοινωνίας μας, για να προσαρμοστεί στο μαζικό τύπο γυναίκας, εκείνον δηλαδή που προπαγανδίζεται με διαφημίσεις. Υπάρχουν μερικά επαγγέλματα, όπως το επάγγελμα του φωτομοντέλου που τραβούν πολλές νέες κοπέλες, διότι θεωρούνται ότι ανήκουν σ' ένα υψηλό κοινωνικό επίπεδο και ανταποκρίνονται στη νόρμα της κοινωνίας μας, ότι δηλαδή το κορίτσι πρέπει να έχει μια 'καλή τύχη'. Έτσι ο θεσμός του γάμου και η μεθόδευση για να οδηγηθούν τα κορίτσια προς τα εκεί, για να 'τυλίξουν δηλαδή κάποιον πλούσιο γαμπρό', γίνεται μια κερδοσκοπική επιχείρηση. Τα κορίτσια που δουλεύουν σ' αυτό το κλάδο γίνονται οι ίδιες εμπορεύματα. Αυτή η μανία υπάρχει έντονη παντού. Ευτυχώς όμως υπάρχουν ακόμη γυναίκες που προτιμούν να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους (Λογοθέτη, 1998).

2.2.6. Παιδεία - Εκπαίδευση (κοινωνικός φορέας)

«Ο Ρουσσώ ήταν ένα από τα πιο προοδευτικά πνεύματα της εποχής του. Στο παιδαγωγικό του έργο *Ο Αιμίλιος* (1762) περιγράφει και εξηγεί πώς πρέπει να διαπαιδαγωγούνται τα παιδιά για να γίνουν ιδανικοί άνθρωποι, όμως μόνο του ανδρικού φύλου. 'Ο Αιμίλιος πρέπει να μάθει να σκέφτεται μόνος του'. Αυτός ο σκοπός όμως της διαπαιδαγώγησης για τα αγόρια είναι διαμετρικά αντίθετος όσον αφορά τα κορίτσια. Το ανδρικό φύλο πρέπει να διαπαιδαγωγείται έτσι, ώστε να είναι ανεξάρτητο και ελεύθερο, το γυναικείο φύλο, για να είναι υπάκουο και εξαρτημένο» (Λογοθέτη, 1998:31-32)

Η εξάρτηση είναι για τις γυναίκες μια φυσική κατάσταση και τα μικρά κορίτσια ακόμη νιώθουν ότι γεννήθηκαν για να υπακούουν. Οι γυναίκες, λοιπόν, είναι ή θα έπρεπε να είναι σε μικρό βαθμό ανεξάρτητες. Διαρκώς υποτάσσονται σε ένα άνδρα ή στις κρίσεις των ανδρών και δεν είναι δυνατόν η δικιά τους κρίση ή άποψη να είναι καλύτερη εκείνων. Το πιο ευγενικό και σπουδαίο χαρακτηριστικό της γυναίκας είναι η πραότητα. Επειδή γεννήθηκε για να υπακούει κάποιον, που είναι ατελής και γεμάτος λάθη, πρέπει η γυναίκα από νωρίς να μάθει να υπομένει την αδικία και τη σκληρότητα του συζύγου της. Όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών και γυναικών, στις οποίες προσδίδει ένα ρόλο ιδιαίτερα υποταγμένο και εξαρτημένο, ήταν η επίδρασή του πολύ αρνητική και οπισθοδρομική. Μέχρι και σήμερα υπάρχει αυτή η επίδραση. Αλλού ο Ρουσσώ αναφέρει για τη μόρφωση των γυναικών: 'Η εκπαίδευση των γυναικών πρέπει να εξυπηρετεί τους άνδρες. Για να τους περιποιούνται, να τους αγαπούν και να τους σέβονται, για να διαπαιδαγωγούν τελικά τα αγόρια σωστά, για να τα φροντίζουν όταν μεγαλώσουν, για να τα συμβουλεύουν, για να κάνουν τελικά τη ζωή των ανδρών γλυκιά και ευχάριστη. Αυτά είναι τα καθήκοντα της γυναίκας όλων των εποχών και αυτά τα οποία θα έπρεπε να τους μαθαίνουν στην παιδική ηλικία τους' (Λογοθέτη,1998).

Η εκπαίδευση των γυναικών του 19^{ου} αιώνα ακολούθησε τη συνταγή και σε μεγάλο βαθμό την ακολουθεί ακόμη και σήμερα. Οι σπουδές για τη γυναίκα έχουν και σήμερα τελικό σκοπό να κατασκευάσουν καλές συζύγους και μητέρες (Λογοθέτη,1998).

«Ο Πλάτων στην *Πολιτεία* πρώτος καθιέρωσε ιδεολογικά την ισότιμη παιδεία για αγόρια και κορίτσια. Το πρώτο δημοτικό σχολείο για γυναίκες λειτούργησε στην Ευρώπη το 1831. Στο γυμνάσιο επιτράπηκε σε γυναίκες να φοιτούν μόνο κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στην Ελλάδα έγιναν τα κορίτσια δεκτά στο σχολείο μεταξύ του 1830-1890, δηλαδή αμέσως μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους» (Λογοθέτη,1998:33).

Σήμερα σπουδάζουν οι γυναίκες σε κλάδους που θεωρούνται περισσότερο γυναικείοι, με χαρακτηριστικό τους την πραότητα, τη φροντίδα κ.λπ., ή έχουν σχέση με το ρόλο τους σα μητέρες, δηλαδή τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των γυναικών που φοιτούν σε πανεπιστήμια και ανώτερες σχολές συνεχώς αυξάνονται.

2.2.7. Βιολογία (επιστήμη)

«Μέχρι τώρα προσπαθούσαν στην κοινωνία του Ευρωπαϊσμού να δικαιολογήσουν την καταπίεση της γυναίκας, βασιζόμενοι σε βιολογικούς παράγοντες. Οι παρακάτω απόψεις ήταν πολύ διαδεδομένες στο παρελθόν, αλλά σε σημαντικό βαθμό είναι και στο παρόν. Επειδή τα δύο φύλα διαφέρουν βιολογικά και ψυχικά, είναι επόμενο, λένε, να γίνεται ένας συσχετισμός μεταξύ αυτών των τομέων και ο ένας να εξαρτάται από τον άλλον. Ο Eckstein φθάνει μάλιστα στο σημείο να θεωρεί τη στάση του ωαρίου και του σπερματοζωαρίου κατά τη γονιμοποίηση σαν πρότυπο της συμπεριφοράς και της ψυχολογίας του άνδρα και της γυναίκας. ‘Το ωάριο και το σπερματοζωάριο ενσωματώνουν τις προαιώνιες και θεμελιώδεις αρχές του αρσενικού και θηλυκού χαρακτήρα. Ησυχία, παθητικότητα και αναμονή της γονιμοποίησης, εξασφάλιση στοιχειώδους περιβάλλοντος για να επιβιώσει, είναι προαιώνια γυναικεία χαρακτηριστικά. Κίνηση, σπατάλη των δυνάμεων, αγωνιστικότητα, με την πιθανότητα να νικήσει ή να χάσει, αντίθετα, εμφανίζονται σαν ανδρικά χαρακτηριστικά’» (Λογοθέτη,1998:36-37).

Σύγχρονες έρευνες, όμως είναι αντίθετες ακόμη και στα βιολογικά δεδομένα. Η ανθρώπινη ωοθήκη δεν είναι καν τόσο παθητική, δηλαδή δεν συμπεριφέρεται παθητικά, όπως πίστευαν μέχρι σήμερα. Έτσι δεν ευσταθεί η θέση ότι στον κοινωνικό πολιτισμό μας γενικά, η στάση αναμονής του γυναικείου φύλου από σεξουαλικής πλευράς οφείλεται κυρίως σε βιολογικούς λόγους. Η Mead, για παράδειγμα, αναφέρει λαούς, όπου οι γυναίκες αναλαμβάνουν τον ενεργό σεξουαλικό ρόλο ή τουλάχιστον δημιουργούν σεξουαλικές σχέσεις με την ίδια ελευθερία όπως οι άνδρες. Επίσης ο Grassel αποδεικνύει λεπτομερώς και πειστικότερα ότι η ιδιαίτερη συμπεριφορά του ανθρώπου, μέχρι και την ιδιωτική του σφαίρα, εξαρτάται από το κοινωνικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ‘ο βαθμός της σεξουαλικής δραστηριότητας της γυναίκας εξαρτάται από τους εκάστοτε κοινωνικούς κανόνες για το σεξ’.(Λογοθέτη,1998) .

2.3. Κοινωνικές σχέσεις και ελεύθερος χρόνος

Ο άνθρωπος, αναπτύσσοντας κοινωνικές σχέσεις με ανθρώπους του περιβάλλοντός του, καλλιεργεί την κοινωνικότητά του, γίνεται ‘ον κοινωνικό’, διατρέχοντας λιγότερο το κίνδυνο να αλλοτριωθεί και να αποξενωθεί από το περιβάλλον του. Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του πλασμένος να ζει ανάμεσα σε κόσμο, να συναναστρέφεται με το περιβάλλον του και να κοινωνικοποιείται (Καζάζη,1995).

Έτσι και η γυναίκα έχει ανάγκη από φίλιες και παρόλα αυτά, όπως λέει και ο Μισελέ η γυναίκα είναι πιο πολλές φορές από τον άνδρα βυθισμένη στη μοναξιά. Εκείνος βρίσκει παντού την κοινωνία, δημιουργεί καινούριες σχέσεις. Εκείνη δεν είναι τίποτα χωρίς την οικογένεια. Όλα τα βάρη έχουν πέσει πάνω της. Και πραγματικά η γυναίκα, όπως είναι αποξενωμένη, φυλακισμένη, δε δοκιμάζει τις χαρές της φιλίας που επιβάλλει την επιδίωξη κοινών σκοπών. Ο γάμος από την άλλη πλευρά μπορεί να την απομακρύνει από την οικογένειά της και από τις παιδικές της φίλες. Αλλά ακόμη και αν ζει κοντά με την οικογένειά της, ούτε η μητέρα της ούτε οι αδελφές της είναι πραγματικές φίλες (Μπωβουάρ,1979).

«Οι γυναικείες φίλιες, λοιπόν, που δημιουργεί της είναι πολύτιμες. Έχουν ολότελα διαφορετικό χαρακτήρα από τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους άνδρες. Η επικοινωνία των αρσενικών είναι ατομική, γίνεται ανάμεσα από τις προσωπικές ιδέες και τα προσωπικά σχέδια. Οι γυναίκες, αντίθετα, αιχμαλωτισμένες στη γενικότητα της μοίρας τους, αναζητούν στην επικοινωνία τους την επιβεβαίωση του κοινού κόσμου τους. Δεν κονταρομαχούν για γνώμες και ιδέες. Δίνουν και παίρνουν συνταγές και εκμυστηρεύσεις. Ενώνονται για να δημιουργήσουν ένα είδος 'αντικόσμου', ικανού να κατανικήσει τις αρσενικές αξίες. Ενωμένες βρίσκουν τη δύναμη να αποτινάξουν τις αλυσίδες. Δεν ανέχονται τη σεξουαλική κυριαρχία του αρσενικού και εμπιστεύονται την ψυχρότητά τους η μία στην άλλη, χλευάζοντας κυνικά τις επιθυμίες ή την αδεξιότητα του συζύγου. Αμφισβητούν ακόμα με ειρωνεία την ηθική και διανοητική υπεροχή του συζύγου και γενικά των ανδρών» (Μπωβουάρ,1979:596-597).

Συγκρίνουν τις εμπειρίες τους, όπως εγκυμοσύνες, τοκετοί, παιδικές αρρώστιες, φροντίδες του νοικοκυριού μεταβάλλονται σε ουσιώδη γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας. Μέσα από τη διάθεση για κουβεντολόι, κουτσομπολιό και επίδειξη, προβάλλουν πολλές φορές πραγματικές αγωνίες. Ζητάει από τις άλλες γυναίκες βοήθεια να δημιουργήσουν μια σειρά από 'ειδικούς κανόνες', έναν ηθικό κώδικα, θα λέγαμε, ειδικά για το γυναικείο φύλο (Μπωβουάρ,1979).

«Αυτό που έχει αξία σε τέτοιες σχέσεις ανάμεσα στις γυναίκες είναι η φιλαλήθεια που συνεπάγεται. Όταν αντιμετωπίζει τον άντρα, η γυναίκα παίζει πάντα θέατρο. Λέει ψέματα όταν προσποιείται ότι αποδέχεται τη θέση της σαν κάτι το μη απαραίτητο, λέει ψέματα όταν παρουσιάζει σε εκείνον μια φανταστική προσωπικότητα μέσω της μίμησης, του ντυσίματος και των μελετημένων φράσεων. Αυτοί οι θεατρικισμοί απαιτούν μια συνεχή ένταση. Όταν είναι με τον άντρα της ή με τον εραστή της η κάθε

γυναίκα λίγο πολύ σκέφτεται: δεν είμαι ο εαυτό μου, ο αντρικός κόσμος είναι σκληρός, οι φωνές του πολύ ηχηρές, τα φώτα του πολύ έντονα, η συμπεριφορά του τραχιά. Με άλλες γυναίκες η γυναίκα είναι πίσω από τη σκηνή» (Μπωβουάρ,1979:597).

Ωστόσο είναι σπάνιο να υψωθούν ως την αληθινή φίλια οι γυναικείες σχέσεις. Οι γυναίκες νιώθουν πιο αυθόρμητα αλληλέγγυες από τους άνδρες μα στο βάθος αυτής της αλληλεγγύης δεν υπάρχει η υπέρβαση της μίας προς την άλλη : και οι δύο στέφονται προς τον αντρικό κόσμο και προσπαθούν να εξασφαλίσουν τις αξίες του καθεμιά για τον εαυτό της. Έτσι υπάρχει ένα στοιχείο μυστικής αντιπάθειας στις σχέσεις τους. Πασχίζει να ανακαλύψει στις άλλες, ελλείψεις και σφάλματα. Νιώθει φρίκη και απελπισία βλέποντας μια μικρή λάμψη στο μέτωπο κάποιας άλλης. Εκείνο που την ενοχλεί είναι ότι μπορούν και άλλοι να κάνουν τη δουλειά της ακριβώς όπως την κάνει και η ίδια. Αυτό είναι μια από τις κυριότερες πηγές γκρίνιας που δηλητηριάζουν την οικογενειακή ζωή. Όλες οι γυναίκες επιζητούν να ηγεμονεύονται, γιατί τους λείπουν τα μέσα να κάνουν γνωστές τις ιδιαίτερες ικανότητές τους (Μπωβουάρ,1979).

2.4. Η θέση της γυναίκας στην εργασία

«Σύμφωνα με τη στατιστική απασχόλησης του τελευταίου τριμήνου 1976, υπάρχουν 482.799 επαγγελματικά απασχολούμενες γυναίκες, σε σύνολο 1.907.203 ατόμων. Ανέρχονται δηλαδή οι γυναίκες περίπου στο ¼ του εργαζομένου πληθυσμού, ενώ αποτελούν το μισό σχεδόν του πληθυσμού. Αυτό και μόνο φανερώνει τις δυσκολίες που συναντάει η εργαζόμενη γυναίκα η οποία, μολονότι έχει πάψει να θεωρείται εξαίρεση, δεν έχει φτάσει ακόμα να γίνει κανόνας. Το γυναικείο μοντέλο: νοικοκυρά, σύζυγος, μητέρα, διατηρείται πάντα στη συνείδηση της πλειοψηφίας, τόσο για τη γυναίκα που δεν έχει επαγγελματική απασχόληση, όσο και για την εργαζόμενη. Έτσι, η γυναικεία εργασία αντιμετωπίζεται ως δευτερεύων και συμπληρωματικός ρόλος με τις εντυπωσιακές και μη εξαιρέσεις του. Από εδώ ξεκινάνε τα πιο πολλά από τα προβλήματα. Η γυναίκα μπαίνει στην παραγωγή, αλλά δε βγαίνει από το σπίτι. Μοιράζεται με τον άντρα της τις ευθύνες για τα κοινά και τον αγώνα του βιοπορισμού, αλλά δε μοιράζεται ο άντρας μαζί της τις ευθύνες του σπιτιού. Κι όταν ακόμα τη βοηθάει και την ανακουφίζει ο άντρας, δεν αναλαμβάνει καμιά ευθύνη, απλώς ασχολείται πάρεργα» (Κακλαμανάκη, 1984:93).

Μέσα σ' αυτό το κλίμα και κάτω από αυτούς τους όρους, οι δυσκολίες που συναντάει

η εργαζόμενη είναι τεράστιες. Για αυτό και τα προβλήματα της οικογένειας και των παιδιών, καθιερώθηκε να είναι δικά της προβλήματα. Αυτό είναι θεσμοθετημένο, άλλωστε, σε συνδυασμό με τις αρχηγικές αρμοδιότητες του άντρα, από τον Αστικό Κώδικα. Αλλά δεν είναι μόνο οι συγκεκριμένες δυσκολίες που αντιμετωπίζει η ίδια, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εργασίας και να πετύχει την προώθηση της στη διαδικασία της παραγωγής. Το θεσμικό υπόβαθρο μαζί με την ιστορική παράδοση έχουν τοποθετήσει τη γυναίκα στη θέση του αγωνιζόμενου για την κατάκτηση ενός ρόλου στη διαχείριση των κοινών. Πρώτα για να γίνει δεκτή τυπικά. Ύστερα για να επιβληθεί ουσιαστικά (Κακλαμανάκη, 1984).

Τα προβλήματα της εργαζόμενης Ελληνίδας δημιουργούνται με το διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων σε αντρικούς και γυναικίους ρόλους. Αυτός ο διαχωρισμός εφαρμόζεται για να αποκλείσει τις γυναίκες από τα ανώτερα και όχι από τα πιο βαριά επαγγέλματα. Αν η γυναίκα δεν ευδοκίμησε στο επάγγελμα του οικοδόμου, του ναυτικού, του αχθοφόρου, που είναι από τα βαριά, τίμησε με την παρουσία της το επάγγελμα της πλύστρας, της καθαρίστριας, της λαντζέρισσας, που είναι τα πιο κοπιαστικά, τα πιο άχαρα και τα πιο κακοπληρωμένα επαγγέλματα. Ενώ η αγρότισσα που γεννούσε πάντα και τα περισσότερα παιδιά, δούλευε το ίδιο σκληρά με τον άντρα της στα χωράφια και είχε την αποκλειστική φροντίδα του σπιτιού, που στις αιχμές της παραγωγικής δουλειάς, την έκανε από νύχτα σε νύχτα μέσα στην αβάσταχτη ταλαιπωρία των πρωτόγονων συνθηκών που μάστιζαν την ελληνική επαρχία (Κακλαμανάκη, 1984).

«Αλλά κυρίως η γυναίκα θεωρήθηκε κατάλληλη για βοηθός παντού και πάντα. Η μεταχείριση που της γίνεται στον επαγγελματικό στίβο, είναι αντιφατική. Από τη μια, κάτω από την πίεση των αγώνων, αλλά και από την ανάγκη του συστήματος να χρησιμοποιηθεί η γυναίκα «επικουρικά» στην παραγωγή, της δίνονται ορισμένες διευκολύνσεις (άδεια τοκετού, μειωμένο ωράριο μητέρων, δυνατότητα αποχώρησης νωρίτερα από τη δουλειά με μειωμένη σύνταξη κλπ.). Τα εμπόδια και οι δυσκολίες είναι πολύ μεγαλύτερα από τις διευκολύνσεις, ενώ και οι διευκολύνσεις περιέχουν τα αρνητικά τους στοιχεία» (Κακλαμανάκη, 1984:94).

Η τυπική ισότητα στην αμοιβή εφαρμόστηκε μόλις τελευταία, αλλά στην ουσία θα αργήσει πολύ, γιατί υπάρχουν πολλές μεθοδεύσεις για την ανισότητα, ιδιαίτερα μέσα από την πολύπλοκη κατασκευή των ειδικοτήτων. Αλλά και μέσα από άλλες παραβάσεις από καταφανείς μέχρι απόλυτα καλυμμένες, πράγμα που δυσκολεύει και την εκτίμηση και την αντιμετώπιση. Οι μέχρι τώρα στατιστικοί πίνακες δείχνουν την

τρομερή ανισότητα. Αλλά, επειδή η τυπική καθιέρωση είναι πρόσφατη (1978), πρέπει να γίνουν άλλες ειδικές έρευνες για τις παραβιάσεις. Το πρόβλημα συνδέεται πολύ με τον κατακερματισμό και την πολυπλοκότητα των εργατικών νόμων, που υποθάλπουν και διευκολύνουν κάθε είδους παραβίασή τους. Αυτό κυρίως ισχύει για τα διάφορα επιδόματα και τις ειδικότητες (Κακλαμανάκη, 1984).

«Παντού και πάντα όμως η γυναίκα συναντάει το μεγαλύτερο εχθρό μέσα στον ίδιο τον εαυτό της. Ο φόβος μήπως δεν είναι αρεστή, μήπως δεν είναι «γυναίκα», όπως την έχουν πείσει χρόνια τώρα, διευκολύνει τον παραγκωνισμό της μέσα στη δουλειά και συντηρεί το φαύλο κύκλο των ανθρώπινων σχέσεων, που είναι σε βάρος της, σε βάρος του φύλου της. Οι ταξικές διαφορές χωρίζουν αναγκαστικά τις γυναίκες, γιατί άλλα είναι τα προνόμια της μεγαλοαστής κι άλλα τα βάρη της προλεταρίας, ενώ η άγνοια που μαστίζει τις κατώτερες τάξεις υπονομεύει τη συνειδητοποίηση του κοινωνικού προορισμού της γυναίκας» (Κακλαμανάκη, 1984: 95).

«Πολλοί θεωρητικοί έχουν υποστηρίξει ότι η συμμετοχή των γυναικών στη επίσημη αγορά εργασίας συμβολίζει μια αλλαγή στο ρόλο των γυναικών στη κοινωνία. Από την άλλη μεριά, βέβαια, η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας μπορεί να θεωρηθεί και ως ένας επιπρόσθετος ρόλος των γυναικών. Τόσο οι προσωπικές, όσο και οι οικονομικές ανάγκες των οικογενειών τους έχουν οδηγήσει στην αύξηση της συμμετοχής τους σε όλους τους χώρους εργασίας. Οι πιο σημαντικοί λόγοι που επιβάλλουν τη συμμετοχή των γυναικών στους χώρους εργασίας είναι συνήθως οι παρακάτω:

- ✓ η οικονομική ανάγκη που έχει δημιουργηθεί από τη σχετικά ανεπαρκή αμοιβή των συζύγων ή και άλλων μελών της οικογένειας που προσφέρουν οικονομική βοήθεια.
- ✓ η αύξηση του αριθμού 'ελεύθερων' ή ανύπανδρων' γυναικών
- ✓ η επιθυμία της γυναίκας για αυτό-ολοκλήρωση, κατάσταση που έχει υποστηριχθεί από το γυναικείο κίνημα.

Η μεγαλύτερη αύξηση σε αριθμό των γυναικών που έχουν εισέλθει στους χώρους εργασίας προέρχεται στην πλειοψηφία του από γυναίκες οι οποίες είναι παντρεμένες. Πολλές γυναίκες εργάζονται στην επίσημη αγορά εργασίας, επειδή και τα δύο εισοδήματα (των 2 συζύγων) είναι πλέον απαραίτητα για τη διαβίωση της οικογένειας» (Σκόδρα, 1993: 61).

Παρά την ανάγκη που υπάρχει για συμμετοχή των γυναικών στην επίσημη αγορά εργασίας, αυτές παραμένουν 'δανεισμένες' στο χώρο. Αυτό συμβαίνει επειδή, μόλις

παρουσιαστεί στη οικογένεια ένα σοβαρό πρόβλημα, που συνεπάγεται εξάρτηση κάποιου μέλους της οικογένειας από άλλους, οι γυναίκες επιστρατεύονται και επιστρέφουν εξολοκλήρου στους ρόλους φροντίδας (Σκόδρα,1993).

2.4.1. Η γυναικεία απασχόληση και η εξέλιξή της

Η γυναίκα τα τελευταία χρόνια έχει μπει σταδιακά, αλλά δυναμικά στην αγορά εργασίας και στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων που τη θέλουν να παράγει εργασία και να κερδίζει μέσα από αυτή τα προσωπικά της έσοδα. Σε αυτό το γεγονός συνέβαλλε μια σειρά γεγονότων που είχαν ως αποτέλεσμα σήμερα, πλέον, η πλειοψηφία του γυναικείου πληθυσμού να εργάζεται. Με την πάροδο των χρόνων αυξήθηκαν οι ευκαιρίες, οι δυνατότητες καθώς και τα κίνητρα της γυναικείας απασχόλησης.

«Αναλυτικότερα: οι ευκαιρίες γυναικείας απασχόλησης αυξήθηκαν λόγω: (α) έλλειψης εργατικών χεριών (π.χ. κατά και μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, λόγω επιμήκυνσης του χρόνου σπουδών, λόγω οικονομικής ανάπτυξης, κλπ.), (β) αλλαγών στη δομή της απασχόλησης, με αύξηση των εμπορευματικών δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών (πού απασχολούν γυναίκες), (γ) εξασθένησης της κοινωνικής κατακραυγής, πού είναι αποτέλεσμα αλλά και παράγοντας των αυξανόμενων αριθμών εργαζομένων γυναικών και της εν γένει χειραφέτησης της γυναίκας και (δ) προοδευτικής εξασθένησης των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών» (Μουσούρου, 1985: 93).

«Οι δυνατότητες γυναικείας απασχόλησης αυξήθηκαν λόγω (α) απόκτησης λιγότερων παιδιών, (β) βελτίωσης της υγείας και της εν γένει φυσικής κατάστασης των γυναικών, (γ) δημιουργίας και επέκτασης υπηρεσιών πού διευκολύνουν τη γυναικεία εργασία (π.χ. παιδικών σταθμών, νηπιαγωγείων κλπ.), (δ) ανόδου του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών και των παρατηρούμενων τάσεων ενοποίησης των «ανδρικών» και των «γυναικείων» σπουδών και (ε) εξοικονόμησης χρόνου από τις οικιακές εργασίες αφενός λόγω μείωσης του μεγέθους του νοικοκυριού και, αφετέρου, λόγω απλοποίησης και επαναδιοργάνωσης των εργασιών αυτών» (Μουσούρου, 1985: 94).

«Τέλος τα κίνητρα για γυναικεία απασχόληση αυξήθηκαν λόγω: (α) των αυξημένων καταναλωτικών αναγκών της σύγχρονης οικογένειας (αναγκών, πού σπάνια μπορεί να ικανοποιήσει το εισόδημα από την εργασία ενός μόνο μέλους της οικογένειας), (β) αύξησης της επιθυμίας ανεξαρτητοποίησης, απαλλαγής από την

ανία της απομόνωσης στην οικιακή ρουτίνα και το χώρο του σπιτιού, (γ) αύξησης της επιθυμίας βελτίωσης της κοινωνικής θέσης ή ενεργού συμβολής στη βελτίωση αυτή και (δ) αύξησης του ενδιαφέροντος για την εργασία καθαυτή» (Μουσούρου, 1985: 98).

2.4.2. Η εργαζόμενη μητέρα

«Η βιομηχανική επανάσταση η οποία συνέβαλε στην αναθεώρηση και κατάρριψη πολλών οικογενειακών θεσμών και ιδεών, και το φεμινιστικό κίνημα της δεκαετίας του '70, συντέλεσαν στην έξοδο της γυναίκας στον εργασιακό χώρο. Οι απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και οι αυξημένες οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οικογένεια, επέβαλαν την εργασία στην μητέρα» (<http://paroutsas.jms>)

Κύριο χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής μαζικής εισόδου των έγγαμων γυναικών στην αγορά εργασίας είναι το γεγονός ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία, αυτές είναι μητέρες και μάλιστα μικρών παιδιών. η αύξηση εργαζόμενων μητέρων παιδιών προσχολικής ηλικίας υπήρξε ταχύτερη και εντυπωσιακότερη από την αύξηση των εργαζομένων εγγάμων γυναικών. Οι ποσοτικές διαφοροποιήσεις του γυναικείου εργατικού δυναμικού οφείλονται σε ποιοτικές διαφοροποιήσεις της σύστασής του και, συγκεκριμένα, στη συμμετοχή σ' αυτό των εγγάμων γυναικών, Ιδιαίτερα των μητέρων και, μάλιστα, των μητέρων παιδιών πολύ μικρής ηλικίας (Μουσούρου, 1985).

«Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό των εργαζομένων στο σύνολο των μητέρων παιδιών προσχολικής ηλικίας αυξάνει από 37% κατά το 1965 σε 66% κατά το 1977 στη Σουηδία, και από 18,6% κατά το 1960 σε 30,1% κατά το 1972 στις Η.Π.Α.23 Εξάλλου, το ποσοστό αυτό ήταν 47,2% κατά το 1972 στον Καναδά, 50% στη Δανία και 40% στην ' Ιταλία κατά το 1973» (Μουσούρου, 1985: 100).

«Οι λόγοι που μια έγγαμη γυναίκα βρίσκει δουλειά είναι αρκετοί. Οι πιο σημαντικοί είναι:

- Θέλει να βοηθήσει οικονομικά την οικογένειά της
- Θέλει να νιώθει χειραφετημένη και ανεξάρτητη, διαχειριζόμενη η ίδια τα χρήματά της.
- Θέλει να συντηρήσει την οικογένειά της αν είναι διαζευγμένη ή χήρα Αν ο σύζυγος είναι για αρκετό χρόνο άνεργος, τότε αναγκάζεται να βρει η ίδια εργασία» (<http://paroutsas.jms>)

Έτσι η γυναίκα της σημερινής εποχής θα πρέπει να επιτελέσει πολλούς ρόλους.

Πάνω από όλα είναι γυναίκα, επίσης είναι σύζυγος, νοικοκυρά, μητέρα και υπάλληλος. Λογικό, είναι λοιπόν, κάποιιο ρόλοι να αποδυναμώνονται ή να μην εφαρμόζονται πολύ σωστά και από την άλλη η γυναίκα να αντιμετωπίζει κάποια προβλήματα από την ύπαρξη τόσων ρόλων στη ζωή της. Μερικά από τα προβλήματα αυτά είναι τα εξής:

-η αρμονική συνύπαρξη των ρόλων.

-η ταυτόχρονη επιτέλεση αυτών των ρόλων. Στην προσπάθεια της να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της, συναντά εμπόδια από το περιβάλλον που ζει, είτε αυτό είναι το οικογενειακό, είτε το εργασιακό.

-πρέπει ακόμα να αντιμετωπίσει και ίσως να πολεμήσει τις αντιλήψεις που συνεχίζουν να θέλουν τη γυναίκα στο σπίτι κοντά στα παιδιά της.

-και τέλος πρέπει η ίδια να θεωρεί τον εαυτό της ικανό και σθεναρό, για να αντιμετωπίσει ενδεχόμενα προβλήματα και συγκρούσεις (<http://paroutsas.jms>).

Ο κυριότερος, όμως ρόλος για τη ζωή μιας γυναίκας είναι αυτός της μητέρας και πάνω σε αυτή τη λογική δημιουργούνται πολλά προβλήματα, όταν συγκρούονται οι άλλοι ρόλοι που έχει η γυναίκα και ιδίως αυτός της εργαζόμενης. Παρακάτω αναφέρονται διάφορα διλήμματα που αντιμετωπίζει η εργαζόμενη γυναίκα στην καθημερινότητα της.

(α) Η εξέλιξη του στερεότυπου της μητέρας ως παράγοντας επαγγελματικής απασχόλησης. Οι παραδοσιακές αντιλήψεις για το ρόλο της μητέρας συνοψίζονται στην έννοια (και τη θεωρία) της «μητρικής αποστέρησης» και στη μυθολογία που έχει αναπτυχθεί γύρω από αυτήν. Δεν είναι τυχαίο ότι η παραπάνω έννοια έχει σήμερα ουσιαστικά εγκαταλειφθεί και τείνει (στις βιομηχανικά αναπτυγμένες, τουλάχιστον, χώρες) να αντικατασταθεί από εκείνη της «οικογενειακής αποστέρησης», ούτε είναι τυχαίο ότι αρχίζει στις χώρες αυτές να επικρατεί η αντίληψη πως «για ένα μεγάλο μέρος των συνεπειών που συνήθως αποδίδονται στην έλλειψη οικογενειακού περιβάλλοντος ή στη μητρική αποστέρηση, ο πραγματικός υπεύθυνος είναι η ανεπάρκεια του υποκατάστατου» (Μουσούρου, 1985: 100).

Η γυναίκα κοινωνικοποιείται για να λειτουργήσει στα πλαίσια του ρόλου-προορισμού που είναι ή μητρότητα και η ανατροφή των παιδιών και εσωτερικεύει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που, εξιδανικευμένα, συνθέτουν την εικόνα της «μητέρας-Ινδάλματος» αλλά και που στην πράξη εκφράζουν τη <<μητέρα-θύμα>>. Έτσι ο ρόλος της ως γυναίκας δεν συγχέεται απλώς με το ρόλο της μητέρας: ουσιαστικά συνίσταται σ' αυτόν. «Όπως γράφει ή A. Michel, «ο μητρικός ρόλος της γυναίκας ωραιοποιείται και

γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης έτσι ώστε τελικά καταλήγει να έχει εισχωρήσει σ' όλους τούς άλλους γυναικίους ρόλους και να τούς έχει κυριεύσει». Στη γειτονική μας Ίταλία, ή Pina Cavallo Boggi διατύπωσε και στήριξε τη θέση πως με τη θεοποίηση του μητρικού ρόλου εξασφαλίζεται ο αυτοαποκλεισμός των γυναικών από τις δραστηριότητες του δημόσιου χώρου και η περιθωριοποίησή τους. Αυτός ο στερεότυπος της γυναίκας αναπαράγεται μέσα από πλήθος μηχανισμών -με σημαντικότερο το σχολικό μηχανισμό. Έτσι, όπως έχει επισημάνει για την Ελλάδα η Μ. Νίλσεν, τα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού δεν αφήνουν στους μικρούς μαθητές (κορίτσια και αγόρια) την παραμικρή αμφιβολία για το ότι «ο ρόλος της μητέρας (γυναίκας) είναι στο σπίτι, στην αποκλειστική υπηρεσία του παιδιού και της οικογένειας. Δεν υπάρχει γι' αυτήν άλλη εναλλακτική λύση. Κι αυτό συμβαίνει όχι γιατί η κοινωνία της επιβάλλει περιορισμούς και απαγορεύσεις, αλλά γιατί η ίδια η Ελληνίδα μητέρα διαλέγει και περιορίζει με τη θέλησή της το πεδίο της δραστηριότητάς της στις οικιακές και μόνο εργασίες». (Μουσούρου, 1985: 106). Αποτέλεσμα της αναπαραγωγής του στερεότυπου αυτού είναι πώς, σύμφωνα με τα στοιχεία ερευνάς μεταξύ παλιννοστούντων το 60% των ερωτηθέντων δήλωσαν πώς ή έγγαμη χωρίς παιδιά γυναίκα πρέπει να εργάζεται (αν προσθέσουμε και το ποσοστό όσων δήλωσαν πώς μπορεί να εργάζεται αν υπάρχει ανάγκη: 85%) αλλά μόνον 7% πώς πρέπει να εργάζεται η έγγαμη και με παιδιά γυναίκα -ενώ το ποσοστό πού δήλωσε πώς η κατηγορία αυτή μπορεί να εργάζεται αν υπάρχει ανάγκη είναι πολύ μεγάλο: 44% (δηλ. σύνολο 51%).

(β) Η επίλυση των πρακτικών προβλημάτων από τη φροντίδα των μικρών παιδιών ως παράγοντας επαγγελματικής απασχόλησης της μητέρας. Η κατάσταση πού επηρεάζει περισσότερο τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι ή παρουσία μικρών παιδιών στο σπίτι. Όταν τα παιδιά πάνουν να είναι βρέφη, πολλές γυναίκες επιστρέφουν στην αγορά εργασίας και όταν αυτά φτάσουν στη σχολική ηλικία ακόμα περισσότερες γυναίκες αναλαμβάνουν αμειβομένη εργασία». Ασφαλώς, σημαντικά στοιχεία είναι στο θέμα αυτό *πρώτον* η ηλικία του μικρότερου παιδιού σε συνάρτηση με το κατά πόσον η γυναίκα θεωρεί το παιδί αυτό ως το τελευταίο (ή, αντίθετα, με το κατά πόσον αναμένει και άλλες γεννήσεις) και, *δεύτερο*, το κατά πόσον προσφέρονται ή όχι στη γυναίκα εναλλακτικές λύσεις για τη φροντίδα του παιδιού όσο αυτή εργάζεται» (Μουσούρου, 1985: 106).

Στην Ελλάδα έχει διαπιστωθεί πώς πολλές εργαζόμενες μητέρες αφήνουν τα μικρά παιδιά τους στη φροντίδα της μητέρας τους ενώ υπάρχουν ενδείξεις ότι το ποσοστό

των εκτεταμένης μορφής οικογενειών είναι μεγαλύτερο προκειμένου για εργαζόμενες γυναίκες παρά προκειμένου για μη εργαζόμενες. Έτσι, όπως αποκάλυψε μία πρόσφατη ερευνά μεταξύ εργαζομένων στην περιοχή Οινοφύτων-Θηβων, 25% των οικογενειών όπου η σύζυγος εργάζεται είναι εκτεταμένες -ενώ το ποσοστό αυτό είναι 17,6% όπου ή σύζυγος δεν εργάζεται. Οι οποίες διευθετήσεις όμως (ιδιαίτερα όταν δεν στηρίζονται σε πολύ συγγενικά πρόσωπα) αφορούν κυρίως τις καθημερινές, φυσιολογικές καταστάσεις και όχι τα έκτακτα περιστατικά. Σε περιπτώσεις κρίσης(πού οπωσδήποτε θα συμβεί: κάθε φυσιολογικό παιδί περνά παιδικές αρρώστιες, κρυώνει, χτύπα) εντείνονται τα πρακτικά προβλήματα αλλά και τα ψυχολογικά προβλήματα (αίσθημα ένοχης κλπ.) για την εργαζομένη μητέρα: σε τέτοιες περιόδους η γυναίκα πιέζεται να αφήσει την εργασία της και ή πίεση αυτή αποδεικνύεται συχνά αφόρητη. Η δυνατότητα αντιμετώπισης της έκτακτης ανάγκης περιλαμβάνεται επομένως στις όποιες λύσεις προσφέρονται στην εργαζομένη γυναίκα προκειμένου να αντιμετωπίσει τα πρακτικά προβλήματα φροντίδας των παιδιών της -και οι λύσεις αυτές δεν είναι μόνο υπόθεση του ατομικού/ ιδιωτικού, αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού/δημόσιου χώρου: η πολιτική την οποία ακολουθεί στο θέμα αυτό ή κρατική μέριμνα αποτελεί καίριο παράγοντα προσδιορισμού των πιθανοτήτων συμμετοχής των μητέρων στην παραγωγή (Μουσούρου, 1985).

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι εργαζόμενες μητέρες ασχολούνται 40 ώρες με την εργασία και 36 ώρες με τις δουλειές του σπιτιού, με τα παιδιά και τον σύζυγο μέσα στην εβδομάδα. Οι γυναίκες με τέτοιο ωράριο προσπαθούν να ισορροπήσουν τους ρόλους τους και τις καταστάσεις. Λίγες, όμως είναι αυτές που καταφέρνουν τις ισορροπίες. Αν δεν είναι ικανοποιημένες από τον ένα ή τον άλλο ρόλο, φαίνεται στην προσωπική τους ευτυχία και στη συμπεριφορά τους απέναντι στην οικογένεια. Για να καταφέρουν να αποδίδουν καλά στον επαγγελματικό και στον οικογενειακό χώρο, αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο για την περιποίηση του εαυτού τους και στο να κάνουν πράγματα που τις ευχαριστούν, αισθάνονται μονίμως κουρασμένες, νιώθουν μόνες από κοινωνικής πλευράς και πιστεύουν ότι όλα τα βάρη πέφτουν πάνω της, με αποτέλεσμα να γίνονται ευέξαπτες και νευρικές. Επίσης, έχοντας πιεσμένο πρόγραμμα, αγχώνονται και δεν απολαμβάνουν τις στιγμές που αφιερώνουν στα παιδιά τους. Τα παιδιά από την πλευρά τους νιώθουν παραμελημένα και μόνα, κι έχουν έντονη την ανάγκη να επικοινωνήσουν και να βελτιώσουν τη σχέση που έχουν μαζί τους (<http://paroutsas.jms>).

Πολλές είναι αυτές που νιώθουν ενοχές και ότι δεν είναι καλές μητέρες μιας και δεν περνούν πολύ χρόνο με τα παιδιά τους. Βέβαια λύσεις για την αναπλήρωση της επικοινωνίας υπάρχουν, όπως η ενασχόληση κατά το υπόλοιπο της ημέρας επικοινωνητικά με τα παιδιά, το να πηγαίνουν βόλτες, η συζήτηση όλων των προβλημάτων των παιδιών και η παροχή συμβουλών και λύσεων, η βοήθεια στα μαθήματα, η ανάγνωση παραμυθιών και το παίξιμο με τα μικρότερα παιδιά. Εν ολίγης πρέπει να δείχνουν τεράστιο ενδιαφέρον για τον τρόπο ζωής του παιδιού τους και να ασχολούνται συνέχεια μαζί του, όσο βέβαια τους επιτρέπουν οι δυνάμεις και αντοχή τους (<http://paroutsas.jms>).

«Η πολιτική την οποία ακολουθεί η κρατική μέριμνα μπορεί να εκφράζει την επιδίωξη επίτευξης ενός από τούς ακόλουθους τρεις απώτερους στόχους: (α) να βοηθήσει τούς γονείς να επιλέξουν γενικά μεν ποιος θα μένει στο σπίτι και ποιος θα εργάζεται αλλά, ειδικότερα, ποιος θα αντιμετωπίσει το έκτακτο περιστατικό. Αυτό είναι το σκανδιναβικό μοντέλο, το οποίο αναφέρεται σε μία καινούργια προβληματική της σχέσης μεταξύ της εναλλαγής ατομικών αναγκών και ενδιαφερόντων καεί της σταθερότητας των (απρόσωπων) απαιτήσεων της παραγωγής. Η προβληματική αυτή ανοίγει καινούργιους ορίζοντες στην κοινωνική οργάνωση: «Η δυνατότητα και των δύο φύλων να διακόψουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία για μακρές ή σύντομες περιόδους, προκειμένου ν' ασχοληθούν μ' άλλες δραστηριότητες, θα επέφερε όχι μόνον ένα καινούργιο ορισμό του επαγγελματικού ήθους και μία ανακατανομή των ευκαιριών εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης κατά τη διάρκεια της ζωής του ενήλικα, αλλά και την αποδοχή μιας ελαστικότερης χρήσης του χρόνου γενικά», (β) να εξασφαλίσει τη διαθεσιμότητα της γυναικείας εργασίας (αυξάνοντας Π.χ. τους βρεφονηπιακούς σταθμούς και τις άλλες σχετικές με το παιδί υπηρεσίες), και τέλος (γ) να ενισχύσει τον παραδοσιακό ρόλο τής οικογένειας ενθαρρύνοντας τις γυναίκες να μην εργάζονται ή αποθαρρύνοντας τις να επιδιώξουν επαγγελματική απασχόληση. Ο στόχος αυτός, μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους όπως, για παράδειγμα, με την απροθυμία δημιουργίας βρεφονηπιακών σταθμών: έχει συχνά επισημανθεί ή πάντοτε υποβόσκουσα και κατά καιρούς επικρατούσα αντίληψη πώς τα χρήματα που δαπανώνται για τη φροντίδα των παιδιών δεν θα έπρεπε να επιδοτούν τη λειτουργία φορέων αλλά τις μητέρες, ώστε να φροντίζουν οι ίδιες τα παιδιά τους» (Μουσουρού, 1985: 107).

Ένας άλλος τρόπος ενίσχυσης του παραδοσιακού ρόλου τής οικογένειας και τής γυναίκας είναι η παροχή κινήτρων για την απόκτηση περισσότερων παιδιών ή ακόμα,

η μη προώθηση τής εφαρμογής οικογενειακού προγραμματισμού. Στις περισσότερες σύγχρονες χώρες, ο (ρητός, τουλάχιστον) στόχος τής κρατικής μέριμνας συμπύπτει μ' εκείνον των γυναικείων κινημάτων και αποβλέπει, μεταξύ άλλων, στην αύξηση των υπηρεσιών που θα επιτρέψουν στη νέα μητέρα να μη βγει από την αγορά εργασίας και να μην ανακόψει ή μειώσει την παραγωγικότητά της, χωρίς αυτό να έχει επιπτώσεις στη σωματική, τη συναισθηματική και την ψυχική υγεία του παιδιού (Μουσούρου, 1985).

«Ός μέτρο επίτευξης του στόχου αυτού θεωρείται η ύπαρξη ικανοποιητικών σε αριθμό και ποιότητα βρεφονηπιακών σταθμών(προκειμένου για την κρίσιμη ηλικία παιδιών 0-3 ετών), νηπιαγωγείων (προκειμένου για παιδιά μεγαλύτερα των 3 ετών αλλά που δεν έχουν συμπληρώσει την ηλικία εγγραφής στη στοιχειώδη εκπαίδευση), όπως και υπηρεσιών για τις ώρες κατά τις οποίες τα παιδιά σχολικής ηλικίας δεν έχουν σχολείο. Ως προς τις υπηρεσίες αυτές παρατηρείται: 1) ανεπάρκεια των βρεφονηπιακών σταθμών 2) μεγαλύτερη εξάπλωση, περισσότερη ποικιλία και ταχύτερη επέκταση των υπηρεσιών προς παιδιά προσχολικής ηλικίας 3-6 ετών, δηλαδή των νηπιαγωγείων. Τέλος, 3) οι υπηρεσίες που εξασφαλίζουν τη μέριμνα των παιδιών μετά το τέλος του ωραρίου του σταθμού, του νηπιαγωγείου ή του σχολείου, αλλά πριν από το τέλος του ωραρίου εργασίας των γονέων είναι ελάχιστες» (Μουσούρου, 1985:115).

2.4.3. Σχέση ελεύθερου χρόνου και εργασίας

«Σύμφωνα με σχετικές έρευνες που έχουν γίνει φαίνεται ότι όσο πιο υψηλή και έντονη είναι η σωματική και ψυχική κόπωση για το άτομο στην εργασία του, -τόσο συχνότερα είναι ο ελεύθερος χρόνος του ανάπαυση και ξεκούραση.

-τόσο συχνότερα έχει ανθρώπινη επικοινωνία (οικογένεια, φίλους)

-τόσο λιγότερα και σποραδικά ασχολείται με μορφωτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις στον ελεύθερο χρόνο.

-τόσο λιγότερο ενεργητική είναι η διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου.

Αντίθετα, όσο ικανοποιητικότερη, υπεύθυνη, πολύπλευρη και πλήρης είναι η εργασία για το άτομο

-τόσο λιγότερο έχει ο ελεύθερος χρόνος χαρακτήρα επανάκτησης δυνάμεων.

-τόσο συχνότερα ασκούνται μορφωτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

-τόσο συχνότερα οργανώνεται ο ελεύθερος χρόνος ενεργητικά» (Γρέβιας,1985:120).

Άτομα, των οποίων η εργασία είναι κουραστική σωματικά και ψυχικά, παρουσιάζουν ένα περιορισμένο πλαίσιο ενασχολήσεων στον ελεύθερο χρόνο. Εδώ ισχύει η περιοριστική θεωρία και απαντάται κυρίως στους εργάτες και μερικώς στους ελεύθερους επαγγελματίες. Το γεγονός ότι οι εργάτες και οι ελεύθεροι επαγγελματίες χρησιμοποιούν ένα μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου για ανάπαυση, κοινωνική επαφή και είναι παθητικοί πιστοποιεί τη θεωρία της αντιστάθμισης. Για τους ελεύθερους επαγγελματίες, οι οποίοι και κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου ασχολούνται με θέματα εργασίας, είναι ένα γνώρισμα της θεωρίας της ταυτόσημης συμπεριφοράς. Για τους πτυχιούχους η απασχόληση με εργασιακά θέματα στον ελεύθερο χρόνο σημαίνει περισσότερο ένα παραλληλισμό παρά ταυτόσημη συμπεριφορά. Το ότι ένα μέρος του ελεύθερου χρόνου των πτυχιούχων καλύπτεται ενεργητικά δείχνει ότι στη συμπεριφορά τους υπάρχουν επίσης στοιχεία αντιστάθμισης εκτός της παράλληλης συμπεριφοράς. Γενικά παρατηρείται, ότι όταν η εργασία είναι ικανοποιητική και υπεύθυνη έχει σαν επακόλουθο μια παράλληλη συμπεριφορά στον ελεύθερο χρόνο, ενώ η εργασία που την αισθάνεται κανείς καταπιεστική οδηγεί σε μια αντισταθμιστική συμπεριφορά στον ελεύθερο χρόνο.

Ανάλογες σχέσεις ισχύουν για το πώς αισθάνονται και 'βιώνουν' οι ερωτηθέντες την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο. Όσον αφορά την προσαρμογή των τριών κατηγοριών στο γερμανικό τρόπο ζωής παρατηρείται ότι οι εργάτες είναι οι λιγότερο προσαρμοσμένοι, ενώ οι πτυχιούχοι είναι περισσότερο προσαρμοσμένοι. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες κατέχουν μια μεσαία θέση. Επίσης, αποδεικνύεται ότι ο βαθμός προσαρμογής συμβάλλει σε μια σχέση αντιστάθμισης μεταξύ εργασίας και ελεύθερου χρόνου (Γρέβιας,1985).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Αγροτική κοινότητα

3.1. Ορισμός αγροτικής κοινότητας

Είναι πολύ δύσκολο να οριστεί η έννοια της κοινότητας. Η λέξη κοινότητα στην Ελλάδα χρησιμοποιείται από τη Δημόσια Διοίκηση για να καθορίσει διάφορες διοικητικές λειτουργίες στο τοπικό επίπεδο.

«Στα πλαίσια της κοινωνικής εργασίας ο όρος κοινότητα μπορεί να χαρακτηρίσει μια γεωγραφική ενότητα (π.χ. γειτονιά, συνοικία, χωριό, πόλη, νομός, κράτος κ.τ.λ.), μια ομάδα ανθρώπων που βρίσκονται σε ένα λειτουργικό συσχετισμό μεταξύ τους (π.χ. εργοστάσιο, συνδικάτο, θρησκευτικό δόγμα, νοσοκομείο, σχολείο, σύλλογος κ.τ.λ.) ή μια κατηγορία πληθυσμού με ένα κοινό χαρακτηριστικό (π.χ. παιδιά, νέοι, γέροι, εργάτες, γυναίκες, αγρότες, άστεγοι, αλλοδαποί, αθίγγανοι κ.τ.λ.)» (Ζωγράφου, 1997: 49).

Όμως για τους κοινωνιολόγους η διαβίωση ενός συγκεκριμένου αριθμού ατόμων σε έναν ενιαίο γεωγραφικό χώρο που έχει αποκτήσει τη νομική υπόσταση της κοινότητας δεν αποτελούν από μόνα τους επαρκή στοιχεία για να οριοθετήσουν μια κοινότητα. Χρειάζεται κάποια συγκεκριμένα βασικά στοιχεία που να χαρακτηρίζουν ένα πληθυσμό, ώστε αυτός να χαρακτηριστεί με τον όρο κοινότητα. «Τα στοιχεία αυτά του ορισμού είναι:

- Μικρός αριθμός κατοίκων
- Καθορισμένος γεωγραφικός χώρος
- Συγκροτημένη διαβίωση ατόμων
- Κοινοί θεσμοί, αξίες και πεποιθήσεις
- Συναισθηματική ταύτιση

Ο ορισμός της κοινότητας, λοιπόν, μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: Κοινότητα είναι ένα μικρό σύνολο ατόμων που ζει σε μόνιμη βάση σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, με κοινούς θεσμούς, αξίες και παραδόσεις και με ανεπτυγμένο το αίσθημα των δεσμών που τους ενώνει μεταξύ τους και με τον τόπο τον οποίο ζουν» (Δαουτόπουλος, 1997:34).

Συγκεκριμένα, με τον όρο αγροτική κοινότητα εννοείται η κοινότητα, με τα χαρακτηριστικά που περιγράφει ο παραπάνω ορισμός, της οποίας η γεωγραφική θέση βρίσκεται σε αγροτική περιοχή, δηλαδή στην ύπαιθρο.

3.2. Η ζωή στην αγροτική περιοχή

Η ζωή στην ύπαιθρο παρουσιάζει μερικές αξιοσημείωτες διαφορές σε σχέση με τη ζωή στη πόλη. Οι διαφορές αυτές έχουν προέλθει, κατά κύριο λόγο, από το διαφορετικό περιβάλλον και τη διαφορετική απασχόληση των ανθρώπων του χωριού.

«Οι παράγοντες αυτοί έχουν, με τη σειρά τους, ασκήσει αξιόλογη επίδραση στη στάση και συμπεριφορά του αγροτικού πληθυσμού. Οι κυριότερες διαφορές είναι:

A) απασχόληση: η κυριότερη απασχόληση των κατοίκων των αγροτικών περιοχών είναι η γεωργία με την ευρεία της έννοια (καλλιέργεια φυτών και δέντρων, εκτροφή ζώων, υλοτομία, αλιεία). Οι μη γεωργικές απασχολήσεις είναι περιορισμένες, αν και στις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια αύξηση των ατόμων που δεν απασχολούνται στη γεωργία ή απασχολούνται βοηθητικά με αυτήν έχοντας ως κύριο επάγγελμα ένα μη γεωργικό επάγγελμα. Αυτή η σε μεγάλο βαθμό απασχόληση του αγροτικού πληθυσμού με τη γεωργία, αποτελεί και την κύρια αιτία διαφοροποίησης του αγροτικού πληθυσμού από τον αστικό πληθυσμό» (Δαουτόπουλος, 1997:37).

Για την πλειοψηφία των γεωργών η γεωργία είναι περισσότερο ένας τρόπος ζωής παρά ένα επάγγελμα ή μια επιχειρηματική δραστηριότητα. Η ανάπτυξη της γεωργίας τα τελευταία 30 έτη και η ταυτόχρονη μείωση του γεωργικού πληθυσμού, έχει αυξήσει το ποσοστό των γεωργών που αντιμετωπίζουν την γεωργία ως μια επιχείρηση. Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται "επιχειρηματίες" μια και βασίζονται κύρια, αν όχι σχεδόν αποκλειστικά, σε νοικιαζόμενα χωράφια και ξένα εργατικά χέρια για την ανάπτυξη της γεωργικής τους δραστηριότητας (Δαουτόπουλος, 1997).

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό του γεωργικού επαγγέλματος, που το διαφοροποιεί από τα αστικά επαγγέλματα, είναι η ποικιλομορφία των καθηκόντων που εκτελεί ο γεωργός και η ανάγκη για την ύπαρξη μιας σειράς εμπειριών και επιδεξιοτήτων για να μπορέσει να πετύχει ως γεωργός. Οι εργασίες που εκτελεί ο γεωργός αλλάζουν στη διάρκεια της καλλιεργητικής περιόδου (οργώματα, σπορά, σκαλίσματα, ποτίσματα, ραντίσματα, κλαδεύματα, συγκομιδή, κλπ), σε αντίθεση με τη μονοτονία της δουλειάς του βιομηχανικού εργάτη που είναι δυνατόν να εκτελεί καθημερινά και για σειρά ετών ένα πολύ περιορισμένο έργο στη βιομηχανική παραγωγή ενός προϊόντος (Δαουτόπουλος, 1997).

Όσον αφορά τις επιδεξιότητες, οι απαιτήσεις του γεωργικού επαγγέλματος είναι αυξημένες και αυξάνονται συνεχώς με την εισαγωγή καινούριας τεχνολογίας στη γεωργία. Ένας γεωργός, για παράδειγμα, πρέπει να είναι επιδέξιος στην προετοιμασία της γης και στη συντήρηση και αύξηση της γονιμότητας των χωραφιών του, πρέπει να γνωρίζει καλά τις ανάγκες των φυτών που καλλιεργεί σε νερό, θρεπτικά στοιχεία και θερμοκρασία, να γνωρίζει τις διάφορες ασθένειες και τον τρόπο καταπολέμησής τους, να χειρίζεται σωστά τα διάφορα γεωργικά μηχανήματα και να είναι σε θέση να κάνει μόνος του τις μικροεπισκευές τους, να παρακολουθεί την εκμετάλλευσή του, να προγραμματίζει σωστά όλες τις εργασίες που χρειάζονται, να διαπραγματεύεται την πώληση των προϊόντων του σε μια αναρχούμενη αγορά, κ.α. Αυτή η ποικιλομορφία του γεωργικού επαγγέλματος σε καθήκοντα και επιδεξιότητες, σε αντίθεση με τη μονοτονία της εργασίας των εργατών της βιομηχανίας, αποτελεί έναν από τους κυριότερους λόγους που οδηγεί ορισμένα άτομα στην επιλογή του γεωργικού επαγγέλματος (Δαουτόπουλος, 1997).

B) άμεση γειννίαση με τη φύση: «Οι άνθρωποι της υπαίθρου ζουν κοντά στη φύση, "παλεύουν συνεχώς με τα στοιχεία της" (βροχή, παγετός, καύσωνα, ξηρασία, χαλάζι, ανεμοθύελλες), όπως χαρακτηριστικά δηλώνουν, για να εξασφαλίσουν το βίός τους. Πολύ συχνά και παρά τη χρησιμοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας η σοδειά των γεωργών εξαρτάται άμεσα από αυτούς τους κλιματολογικούς παράγοντες. Έτσι, ανήμποροι να τους δαμάσουν έχουν δημιουργήσει δοξασίες και πεποιθήσεις για τα στοιχεία της φύσης και ήθη και έθιμα που περιλαμβάνουν τελετουργίες που ζητούν την ευμενή μεταχείρισή τους. Ως αποτέλεσμα, ο τρόπος σκέψης και η φιλοσοφία των ανθρώπων της υπαίθρου διαφέρει από αυτήν των ανθρώπων της πόλης που ζουν σε ένα τεχνητό περιβάλλον και εξαρτώνται πολύ λιγότερο από τις καιρικές συνθήκες και τις ξαφνικές μεταπτώσεις τους.

Γ) πυκνότητα πληθυσμού: Η καλλιέργεια της γης σε αντίθεση με τη βιομηχανία δεν είναι σε θέση να στηρίξει την επιβίωση ενός μεγάλου αριθμού ατόμων ανά μονάδα επιφάνειας εδάφους. Βέβαια, με την εισαγωγή καινούριας τεχνολογίας και με τη χρησιμοποίηση περισσότερης εργασίας και κεφαλαίου ανά στρέμμα εδάφους, είναι δυνατόν να αυξηθεί ο αριθμός των ατόμων που επιζούν σε ορισμένη έκταση γεωργικής γης. Τα περιθώρια όμως δεν είναι μεγάλα και είναι πολύ μικρότερα από αυτά της βιομηχανίας. Έτσι, ο αριθμός των ατόμων που κατοικούν σε ένα τετραγωνικό χιλιόμετρο εδάφους, είναι πολύ μικρότερος στις αγροτικές περιοχές από ότι στις αστικές περιοχές. Μπορούμε να πούμε ότι όσο αυξάνει η πυκνότητα του

πληθυσμού σε μια κοινότητα έχουμε μια βαθμιαία μετάβαση από τον αγροτικό τύπο κοινότητας στον αστικό, ή, με άλλα λόγια, η πυκνότητα του πληθυσμού θα μπορούσε να αποτελέσει δείκτη της αστικότητας μιας κοινότητας.

Δ) ομοιογένεια και ετερογένεια: Ο πληθυσμός των αγροτικών κοινοτήτων είναι περισσότερο ομοιογενής από πλευράς διαφόρων κοινωνικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών από ό,τι ο πληθυσμός των αστικών κέντρων. Τέτοια επίκτητα χαρακτηριστικά είναι: οι γλωσσικοί ιδιωτισμοί, ήθη και έθιμα, γνώμες και πεποιθήσεις, αξίες, τρόποι συμπεριφοράς, κ.ά.» (Δαουτόπουλος, 1997: 39).

«Η ομοιογένεια του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών της χώρας μας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας διαταράχθηκε στη δεκαετία του 1920 όταν 1.300.000 περίπου πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, τον Καύκασο και τις Βαλκανικές χώρες εγκαταστάθηκαν σε διάφορες αγροτικές κοινότητες. Οι κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα σε ντόπιους και πρόσφυγες πέρασαν από μια περίοδο έντασης καθώς οι νεοφερμένοι είχαν διαφορετικά ήθη και έθιμα, γλωσσικό ιδιωτισμό, τρόπους συμπεριφοράς, κλπ. Σε πολλές περιπτώσεις ήταν αδύνατη ακόμη και η καθημερινή ανταλλαγή των τυπικών χαιρετισμών κατά τη συνάντηση ντόπιων και προσφύγων στους δρόμους, στις πλατείες και στα χωράφια των χωριών. Γρήγορα όμως οι αντιπάθειες αυτές άρχισαν να μειώνονται, κυρίως εξαιτίας των επιτυχιών των προσφύγων στο γεωργικό τομέα. Χάρη στην εργατικότητα τους και την τάση τους να δοκιμάζουν καινούριες τεχνικές έγιναν το παράδειγμα για τους ντόπιους γεωργούς» (Δαουτόπουλος, 1997: 39).

Σήμερα, με την ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και την αύξηση του εσωτερικού και εξωτερικού τουρισμού, τα αστικά πρότυπα ζωής εισχωρούν με γοργό ρυθμό στις αγροτικές περιοχές ισοπεδώνοντας τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονταν ανάμεσά τους.

Ε) Κοινωνική διαστρωμάτωση: «Κάθε κοινωνία έχει ένα σύστημα κοινωνικής διαστρωμάτωσης ή αλλιώς θεσμοθετημένης κοινωνικής ανισότητας. Ένα οποιοδήποτε υλικό αγαθό ή χαρακτηριστικό π.χ. πλούτος, εισόδημα, μόρφωση, οικογενειακή καταγωγή, θρήσκευμα, κλπ. μπορεί να αποτελέσει τη βάση για κοινωνικές διακρίσεις. Οι διαφορές ανάμεσα στις αγροτικές και αστικές κοινότητες όσον αφορά την κοινωνική διαστρωμάτωση είναι τρεις:

α) Αν και πολλοί παράγοντες μπορούν να αποτελέσουν τα βασικά στοιχεία ενός αγροτικού συστήματος κοινωνικής διαστρωμάτωσης, η ιδιοκτησία της γεωργικής γης αποτελεί τον κύριο παράγοντα κοινωνικών διακρίσεων στις αγροτικές κοινότητες.

Αντίθετα, στις αστικές περιοχές η ιδιοκτησία γεωργικής γης δεν αποτελεί τον κύριο παράγοντα του συστήματος κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

β) Η αστική κοινότητα είναι περισσότερο διαστρωματωμένη από πλευράς επαγγελματικής, οικονομικής, και κοινωνικοπολιτικής από ό,τι η αγροτική κοινότητα.

γ) Το χάσμα ανάμεσα στα ανώτερα και κατώτερα κοινωνικά στρώματα είναι πολύ μεγαλύτερο στις αστικές κοινότητες από ό,τι στις αγροτικές κοινότητες. Οι έρευνες που έγιναν από αγροτοκοινωνιολόγους στις τελευταίες 2-3 δεκαετίες έχουν διαπιστώσει ότι το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς των αγροτικών περιοχών διευρύνεται συνεχώς κάτω από την επίδραση της τεχνολογίας που υιοθετείται στη γεωργία (Frankel 1971, Harris 1972, Ladejinsky 1973, Griffin 1974, και Pearse 1978). Οι μικροί και φτωχοί γεωργοί δεν έχουν τα κεφάλαια που χρειάζονται για την εισαγωγή της καινούριας τεχνολογίας στις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τόσο η αύξηση της παραγωγής όσο και η μείωση του κόστους των προϊόντων να επιτυγχάνεται μόνο από τους μεγάλους παραγωγούς με συνέπεια την ακόμα μεγαλύτερη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ μικρών και μεγάλων παραγωγών. Έχουμε δηλαδή την επαλήθευση του κοινώς λεγόμενου "οι πλούσιοι έγιναν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι".

ΣΤ) κοινωνική κινητικότητα: Με τον όρο αυτό εννοούμε την μετακίνηση των ατόμων από μια κοινωνική τάξη ή θέση σε μια άλλη. Η μετακίνηση των ατόμων στην κοινωνική ιεράρχηση μπορεί να γίνει είτε κατακόρυφα με αλλαγή της κοινωνικο-οικονομικής τάξης στην οποία ανήκουν οπότε μιλάμε για κατακόρυφη κινητικότητα, είτε οριζόντια με αλλαγή της επαγγελματικής απασχόλησης μέσα στην ίδια κοινωνικοοικονομική τάξη, π.χ. η αλλαγή του επαγγέλματος ενός ατόμου από ηλεκτρολόγος σε επιπλοποιό δε μεταβάλλει την κοινωνικοοικονομική του τάξη. Στην τελευταία αυτή περίπτωση μιλάμε για οριζόντια κοινωνική κινητικότητα ή επαγγελματική κινητικότητα» (Δαουτόπουλος, 1997: 40).

Η κατακόρυφη κινητικότητα μπορεί να γίνει και προς τις δύο κατευθύνσεις, δηλαδή, από μια κοινωνική τάξη προς μια ανώτερη (ανοδική κινητικότητα) ή προς μια κατώτερη τάξη (καθοδική κινητικότητα). Ένας άλλος όρος κινητικότητας είναι η γεωγραφική κινητικότητα, η οποία αναφέρεται στη μετακίνηση ατόμων από μια περιοχή σε μια άλλη. Στη γεωγραφική κινητικότητα δεν εξετάζεται κατά πόσο συνοδεύεται από παράλληλη μεταβολή της θέσης των μετακινουμένων στην κοινωνική ιεραρχία (Δαουτόπουλος, 1997).

Η γεωγραφική κινητικότητα μπορεί να πάρει μια από τις παρακάτω τέσσερις μορφές. Μετακίνηση από μια αγροτική περιοχή σε μια άλλη (ενδοαγροτικές μετακινήσεις), από τις αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα(αστυφιλία), από τις αγροτικές περιοχές προς άλλες χώρες (μετανάστευση) και τέλος μετακίνηση[ατόμων από τις αστικές περιοχές προς τις αγροτικές περιοχές (αγροτική παλιννόστηση). Η τελευταία μορφή μετανάστευσης γνώρισε έξαρση στις ΗΠΑ και σε μερικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης στη δεκαετία του 1970 όπου, προς μεγάλη έκπληξη των δημογράφων, διαπιστώθηκε ότι οι αγροτικές περιοχές, για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες συνεχούς πληθυσμιακής αποψίλωσης, γνώρισαν αύξηση του πληθυσμού και μάλιστα μεγαλύτερη από αυτή του αστικού πληθυσμού (Δαουτόπουλος, 1997).

Η βαθμιαία επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης του αστικού πληθυσμού στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής, ελπίζεται ότι θα οδηγήσει, στις επόμενες δεκαετίες, αρκετές χιλιάδες νέων ιδιαίτερα ανθρώπων στις αγροτικές περιοχές. Τότε πράγματι οι Έλληνες δημογράφοι, ανθρωπολόγοι και αγροτοκοινωνιολόγοι θα μπορούν να μιλούν για μια ουσιαστική ανάκαμψη των αγροτικών περιοχών από όλες τις πλευρές (δημογραφική, οικονομική, πολιτισμική, κ.λπ.) (Δαουτόπουλος, 1997).

«Η κοινωνική κινητικότητα που εμφανίζεται στις αγροτικές περιοχές, είναι πολύ περιορισμένη σε σχέση με την κινητικότητα των αστικών περιοχών. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά από παράγοντες, όπως:

- α) η μεγαλύτερη ομοιογένεια των αγροτικών κοινοτήτων,
- β) η ύπαρξη λιγότερων ευκαιριών απασχόλησης στις αγροτικές κοινότητες έξω από το γεωργικό τομέα,
- γ) η μικρότερη κοινωνική διαφοροποίηση» (Δαουτόπουλος, 1997: 41).

3.2.1. Κοινωνικές ανάγκες στην αγροτική περιοχή

Στις αγροτικές περιοχές παρουσιάζονται αρκετές ελλείψεις και ανάγκες, όσον αφορά τη διαβίωση των κατοίκων. Τέτοιες ανάγκες είναι οι εξής:

«Συνήθως οι αγροτικές κοινότητες, μαστιζόμενες από την εσωτερική ή εξωτερική μετανάστευση, παρουσιάζουν ένα πρόβλημα δημογραφικής ισορροπίας. Το τελευταίο με τη σειρά του οδηγεί σε σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Εκ παραλλήλου, περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες και απουσία πόρων, που μπορεί να οφείλονται σε μερικές ευρωπαϊκές χώρες σε παρωχημένες μεθόδους αγροτοκαλλιέργειας και σε άλλες σε εκτεταμένη εκβιομηχάνιση της γεωργίας, οδη-

γούν στην ερήμωση αυτών των περιοχών και επηρεάζουν τις βιοτικές ανάγκες των κατοίκων. Η αγροτιά λοιπόν αντιμετωπίζει την καθολική ανάγκη για εμπλουτισμό των παραγωγικών πόρων και οικονομική αυτοδυναμία» (Βαγιά,1987: 112).

Η ταχύτατη τεχνολογική ανάπτυξη και το υπάρχον κοινωνικό χάσμα δημιουργούν σε πολλές αγροτικές πληθυσμιακές ομάδες προβλήματα προσαρμογής καθώς και συγκρούσεις στις εργασιακές και καθημερινές τους συνήθειες. Με τη σειρά τους αυτές οι δυσκολίες συμβάλλουν στη δημιουργία μιας άλλης καθολικής ανάγκης για μια νέα εξισορρόπηση μεταξύ κοινών αναγκών - επιθυμιών και των πηγών και μέσων που θα τις ικανοποιήσουν. Αυτοί όμως οι κοινωνικοί πόροι προσφέρονται, συνήθως, έξω από τα παραδοσιακά υποστηρικτικά συστήματα της οικογένειας και του στενού κοινωνικού περιβάλλοντος (Βαγιά,1987).

Οι ιδιαίτερα απόμακρες αγροτικές περιοχές πάσχουν από πολιτιστική στέρηση και απομόνωση. Οι ευκαιρίες για επιμορφωτικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες σπανίζουν και η προσιτότητα σ' αυτές εκτός κοινότητας είναι δύσκολη εξ άλλου η πληροφόρηση, η επαφή και επικοινωνία με τον έξω κόσμο και συχνά η συγκοινωνία είναι προβληματικές για πολλά χωριά και αγροτοσυνοικισμούς. Οι κάτοικοι αυτών των περιοχών συχνά υφίστανται μια έντονη αίσθηση αποκοπής από τα διάφορα εξελικτικά ρεύματα και τον υπόλοιπο κόσμο (Βαγιά,1987).

Ένας εντυπωσιακός αριθμός αγροτικών δήμων και κοινοτήτων υποφέρουν από ανίκανη ή ανίσχυρη τοπική ηγεσία, που συνδυάζεται με μία έντονη αδιαφορία και αντίσταση των κατοίκων για συμμετοχή στη διευθέτηση κοινών υποθέσεων. Το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής Ευρώπης μοιράζεται λίγο - πολύ παρόμοια χαρακτηριστικά π.χ. απουσία ανωνυμίας, περιορισμένους σε ποικιλία τρόπους ζωής, μονοτονία, ανεπάρκεια παροχών, έλλειψη ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων, αδυναμία επιρροής, αφάνεια, στενότητα πόρων, χαμηλή απορρόφηση προνοιακών παροχών και μαζί μ' αυτά μια επιταχυνόμενη αγωνία να διαφυλάξουν την ταυτότητά τους και την κοινωνική τους ακεραιότητα. Κάθε ένα απ' αυτά τα χαρακτηριστικά υπονοεί ανάγκες καθολικής φύσεως για την κοινότητα. Ίσως, όμως, η πιο βασική απ' όλες να είναι η ανάγκη για βελτίωση και ενδυνάμωση της ικανότητας της κάθε αγροτικής κοινότητας να αντιμετωπίζει ικανοποιητικά όλες τις πιέσεις που ασκούνται πάνω της από την κοινωνική πραγματικότητα της αγροτιάς, την τεχνολογική αλλαγή, την επίμονη διατήρηση παραδοσιακών τρόπων ζωής και αξιολογικών συνειρμών (Βαγιά,1987).

3.3. Η ζωή της γυναίκας στην αγροτική περιοχή

Η ζωή της γυναίκας στην αγροτική περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς έχει αρκετά μεγάλες διαφορές από τη ζωή των γυναικών στην πόλη. Η γυναίκες του χωριού έχουν μια δική τους ιδιαίτερη νοοτροπία και ιδιοσυγκρασία, που δύσκολά γίνεται κατανοητή σε κάποιον που δεν έχουν ζήσει σε αγροτική κοινότητα. Βέβαια, με την πάροδο των χρόνων ο τρόπος σκέψης και γενικότερα η στάση ζωής των γυναικών του χωριού έχει αλλάξει σημαντικά και έχει προσαρμοστεί, κατά κάποιο τρόπο, με τις ανάγκες τις εποχές. Επίσης, επηρεάζεται συνεχώς από τον τρόπο ζωής των γυναικών στην πόλη, αφού πλέον η επαφή με τα αστικά κέντρα είναι πιο εύκολη και πιο απαραίτητη από παλαιότερα.

Η Χρηστέα Δουμάνη τη δεκαετία του '80 έχει κάνει μια σημαντική έρευνα μέσω παρατήρησης για τις γυναίκες του χωριού και περιγράφει διεξοδικός τον τρόπο ζωής των γυναικών στις αγροτικές κοινότητες. Βέβαια, η κατάσταση έχει αλλάξει σημαντική από τότε, όμως έχουν μείνει αρκετά κατάλοιπα στον τρόπο σκέψης από εκείνα τα χρόνια.

«Η στενή καθημερινή επαφή που έχουν οι γυναίκες στην αγροτική κοινότητα τους επιτρέπει να βρίσκουν στη γυναικεία συντροφικότητα αρκετή οικειότητα. Τα σπίτια που είναι κολλητά το ένα στο άλλο, η καθημερινή ρουτίνα που είναι για όλες η ίδια, διευκολύνουν εξαιρετικά τη στενή επαφή ανάμεσα στις γυναίκες. Η στενή επαφή ανάμεσα στις γυναίκες και η συνεχής τους απασχόληση με τη συμπεριφορά των άλλων τελικά οδηγεί σε μια ομοιογένεια στη συμπεριφορά τους. Επιπλέον τους δίνει την επιβεβαίωση ότι αυτό που κάνουν είναι σωστό, εφόσον το ίδιο κάνουν και άλλοι, ενώ ταυτόχρονα τους δίνει ένα ακόμα κίνητρο να προσπαθούν να κάνουν το καλύτερο που μπορούν κάθε φορά. Οι συναθροίσεις που γίνονται μεταξύ των γυναικών στις γειτονιές είναι ένα συνεχές σχολείο ζωής όπου κάθε πρόβλημα της κάθε γυναίκας αντιμετωπίζεται συλλογικά στο επίπεδο της ομάδας. Αλλά σε αντίθεση με τα σεμινάρια ψυχολογίας που δημιουργούνται στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, για τον ίδιο ακριβώς λόγο, και τα οποία συνήθως οργανώνονται σε κάποιο πολιτιστικό ή εκπαιδευτικό κέντρο, αποκομμένα από την καθημερινή ζωή των συμμετεχόντων, οι ομαδικές συναντήσεις των γυναικών στην αγροτική κοινωνία αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής. Στις συναντήσεις αυτές οι γυναίκες δε διηγούνται τα προβλήματα τους η μια στη άλλη, αλλά τα ζουν επιτόπου και τα μοιράζονται στη πράξη» (Δουμάνη, 1989: 81).

«Αντίθετα από την τάση που έχουν οι σύγχρονοι άνθρωποι να τυποποιούν όσο

μπορούν πιο πολύ τις επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες και να τις προγραμματίζουν, οι παραδοσιακοί άνθρωποι, και ιδιαίτερα οι γυναίκες, μοιάζουν να επιζητούν ποικιλία στον αυτοσχεδιασμό σε κάθε τους δραστηριότητα, ακόμα και στη πιο απλή. Οι συνεχείς μικροαλλαγές στην εκτέλεση της καθημερινής ρουτίνας είναι κάτι το απαραίτητο και, όπως παρατήρησε ο Miller (1958), <κάθε δουλειά, όσες φορές και αν έχει ξαναγίνει ίδια στο παρελθόν, αντιμετωπίζεται ουσιαστικά σαν να είναι η πρώτη και μοναδική>. Ο χρόνος, ο τόπος και η σειρά με την οποία γίνονται οι διάφορες κινήσεις αλλάζουν κάθε φορά. Αλλά αυτή η αλλαγή δεν είναι τυχαία, μόνο και μόνο για να σπάσει η μονοτονία της επανάληψης. Εκφράζει τη βασική στάση των ανθρώπων του χωριού που αντιμετωπίζουν κάθε δουλειά σαν ένα γεγονός ενσωματωμένο μέσα στο γενικό πλαίσιο του σπιτικού και του φυσικού περιβάλλοντος. Ο συντονιστικός ρόλος που έχει η γυναίκα απαιτεί από μέρους της να είναι συνέχεια ενήμερη για την κάθε αλλαγή που συμβαίνει μέσα στο πεδίο της δράσης της, το οποίο περιλαμβάνει το σπιτικό της, τους δικούς της ανθρώπους, τα ζώα, τα φυτά και τις καιρικές συνθήκες. Στην ουσία αυτό που χρειάζεται η γυναίκα του χωριού δεν είναι απλή ενημερότητα, αλλά ιδιαίτερη ευαισθησία στις μικροαλλαγές του περιβάλλοντος, ώστε να μπορεί να εκπληρώνει το συντονιστικό της ρόλο αποδοτικά, ελαχιστοποιώντας δηλαδή τα λάθη και μεγιστοποιώντας την απόδοση κάθε πράξης της, όπως απαιτεί μια κοινωνία με τόσο περιορισμένους πόρους» (Δουμάνη, 1989: 86).

Οι άνθρωποι στις αγροτικές κοινότητες ζουν σε μια ανθρωποκεντρική κοινωνία, όπου η αλληλεξάρτηση είναι ο ακρογωνιαίος λίθος στον οποίο στηρίζεται όλη η κοινωνική και οικονομική δομή, ενώ οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις είναι απαραίτητη προϋπόθεση της αλληλεξάρτησης. Η ζωή είναι έτσι οργανωμένη, ώστε το άτομο να εκπαιδεύεται συνέχεια προς αυτή τη κατεύθυνση. Για τη μητέρα, ιδιαίτερα, το απαραίτητο πλαίσιο όπου μπορεί να αναπτύσσει και να βελτιώνει συνέχεια τις ικανότητες της για διαπροσωπικές σχέσεις είναι η ομάδα γυναικών, συγγενών και δικών. Από τη γέννηση, ως τα βαθιά γεράματα η γυναίκα του χωριού περιστοιχίζεται από γυναίκες όλων των ηλικιών με τις οποίες έχει μια κοινή καθημερινή ζωή και μια κοινή μοίρα. Ο μητρικός ρόλος είναι κυρίως ρόλος ανθρωπίνων σχέσεων και μέσα στην παραδοσιακή κοινότητα οι γυναίκες βρίσκουν το είδος της ανθρώπινης επαφής που τις διευκολύνει στο ρόλο τους, ένα κοινωνικό πλαίσιο που όχι μόνο ανέχεται την έκφραση συναισθήματος, αλλά τη θεωρεί αξία και προσφέρει συνεχείς ευκαιρίες για να βελτιώνεται αυτή η έκφραση μέσα από τη μίμηση. Μέσα στο πλαίσιο της

αγροτικής διευρυμένης οικογένειας οι έργοιες και οι καθημερινές εμπειρίες είναι τόσο κοινές για όλες τις γυναίκες που αναπόφευκτα οδηγούν σε οικειότητα και αμοιβαίο ενδιαφέρον. Κάθε γυναίκα έχει κοινό συμφέρον με την άλλη, γιατί ανήκει στη ίδια ομάδα και καθετί που συμβαίνει γύρω τους τις αφορά όλες σε κάποιο βαθμό (Δουμάνη,1989).

Φαίνεται ότι η κατάσταση εκείνη την εποχή ήταν αρκετά διαφορετική σε σχέση με τη σημερινή, όμως είναι ενδιαφέρον να δει κανείς τις βάσεις που έχει η σημερινή νοοτροπία του χωριού και ιδιαίτερα των γυναικών.

3.3.1. Ο ρόλος και η θέση της γυναίκας στην αγροτική περιοχή

Στο παραδοσιακό αγροτικό περιβάλλον οι ρόλοι του άντρα και της γυναίκας είναι τελείως διαφορετικοί, αλλά συμπληρωματικοί. Το σπίτι είναι το βασίλειο της γυναίκας. Η ευθύνη της είναι να φροντίζει τις φυσικές και συναισθηματικές ανάγκες της οικογένειας της. Ο ρόλος της είναι συντονιστικός και συνδετικός. Η γυναίκα είναι το σύμβολο της αγάπης που δένει την οικογένεια. Η θέση του άντρα είναι έξω από το σπίτι, στην κοινότητα, όπου αγωνίζεται για να θρέψει τη γυναίκα και τα παιδιά του, να εξασφαλίσει τα συμφέροντά τους, να τους προστατέψει από επιθέσεις και να εκπροσωπήσει ευπρόσωπα την οικογένεια του στον έξω κόσμο. Σε μια σχέση πλήρους αλληλεξάρτησης, όπως αυτή που υπάρχει ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα στο πλαίσιο της συνεργατικής οικογένειας, δεν υπάρχουν ανώτερος και κατώτερος ρόλος. Παρά όλη την πολύ υποταγμένη στάση που τηρεί η γυναίκα απέναντι στον άντρα της, η συμβολή της στην επιβίωση της οικογένειας είναι πάρα πολύ σημαντική ώστε να θεωρηθεί δευτερεύουσα. Η έντονη παρουσία των γυναικών δεν μπορεί να συνδεθεί με την εικόνα της 'καταπιεσμένης γυναίκας'. Η ευθύνη και η ένταση στο βλέμμα τους, η απουσία κάθε νευρικότητας, τα περιορισμένα αλλά εύστοχα σχόλια, οι ζυγισμένες πράξεις τους και η εγκαρδιότητα τους, σίγουρα δεν συμβαδίζουν με την έννοια της καταπίεσης. Η παραδοσιακή γυναίκα δε μπορεί να θεωρηθεί καταπιεσμένη. Το μόνο μεγάλο μειονέκτημα της γυναικείας μοίρας είναι ότι αποκτά σημασία μόνο αφού γίνεται μητέρα, και αυτό δεν είναι πάντα εφικτό για όλες τις γυναίκες. Μόνο αφού αποκτήσει παιδιά μπορεί η παραδοσιακή γυναίκα να αναλάβει το σημαντικό ρόλο του φορέα και φύλακα της οικογενειακής ακεραιότητας και συνοχής. Στην ουσία η μητρότητα σημαίνει για την παραδοσιακή γυναίκα ότι έπαυε πια να είναι ένα ασήμαντο πρόσωπο και παίρνει τη θέση του σημαίνοντος ατόμου (Δουμάνη,1989).

Μπορεί η σημερινή γυναίκα της αγροτικής κοινωνίας να εργάζεται και εκείνη παράλληλα με τον άντρα, παρατηρούνται όμως κάποιες ομοιότητες με τη ζωή της παλαιότερης γυναίκας, όπου έπαιρνε αξία με το θεσμό της μητρότητας και φρόντιζε εξολοκλήρου για τις δουλειές του σπιτιού και των παιδιών.

«Μέχρι να παντρευτεί η νέα γυναίκα μένει στο πατρικό της σπίτι, όπου η κάθε κίνηση της είναι ενταγμένη στο πλαίσιο του σπιτικού της, όπως το έχει οργανώσει η μητέρα της. Η 'σωστή κόρη' είναι πάνω από όλα είναι 'υπάκουη', δηλαδή κάνει αυτό που της ζητάει η μητέρα της και αυτό που πρέπει ώστε να τη βοηθήσει στη διαχείριση του σπιτιού. Όταν παντρεύεται η νεαρή νύφη πηγαίνει στην οικογένεια του άντρα της και εκεί πρέπει να κάνει προσπάθεια ώστε να ενταχθεί στην τάξη πραγμάτων, όπως την ορίζει η πεθερά της. Στα πρώτα χρόνια του γάμου της η καινούρια νύφη είναι υποταγμένη στους άλλους ενήλικους της οικογένειας του άντρα της. Αλλά, παρά την υποτελή της θέση είναι αναπόσπαστο πια μέλος της οικογένειας» (Δουμάνη, 1989: 70).

Η σημερινή γυναίκα του χωριού έχει μια πιο ολοκληρωμένη προσωπικότητα και ασχολείται με περισσότερες δραστηριότητες στη ζωή της. Αναλαμβάνει περισσότερες πρωτοβουλίες και έχει αρχίσει να συμμετέχει περισσότερο στα κοινά. Δεν ζει σε μια τόσο 'κλειστή' κοινωνία, όμως είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί τους κανόνες και της επιταγές του 'μικρόκοσμου' μέσα στον οποίο ζει.

3.3.2 Οι ανάγκες της γυναίκας στην αγροτική περιοχή

Κατ' αρχήν θα πρέπει να σημειωθεί πως δεν διαφέρουν οι ανάγκες της γυναίκας της υπαίθρου από τις ανάγκες οποιουδήποτε ανθρώπου ζει σε αυτή την κοινότητα. Απλά ο βαθμός ικανοποίησης των αναγκών της είναι που παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον. «Οι ανάγκες που χρήζει να καλύψει η γυναίκα των αγροτικών περιοχών, στα πλαίσια της αξιοποίησης του διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου, είναι οι εξής:

- α) Ανάγκη για ψυχαγωγία και διασκέδαση.
- β) Ανάγκη για τουρισμό με τη μορφή οργανωμένων διακοπών, και όχι με τη μορφή απλής παύσης της εργασίας.
- γ) Ανάγκη για επιμόρφωση.
- δ) Ανάγκη για κοινωνικές σχέσεις και συμμετοχή στα κοινά.
- ε) Ανάγκη για δημιουργική απασχόληση.
- στ) Ανάγκη προσωπικής φροντίδας και περιποίησης» (Βαγιά, 1976: 118).

A) ανάγκη για ψυχαγωγία και διασκέδαση

Όσον αφορά την ψυχαγωγία, η γυναίκα της υπαίθρου την έχει :: ανάγκη, όπως κάθε άνθρωπος άλλωστε. Τις περισσότερες φορές οι ,. συνθήκες είναι τέτοιες που η ανάγκη αυτή μένει ανικανοποίητη. 'Οι παράγοντες που επιδρούν στην μη-ικανοποίηση αυτής της ανάγκης είναι οι εξής:

α) Οι ελλειπείς ευκαιρίες για ψυχαγωγία και διασκέδαση στα πλαίσια της κοινότητας όπου ζει.

β) Η έλλειψη συγκοινωνίας, η οποία θα διευκόλυνε την πρόσβαση σε διπλανές κοινότητες, όπου υπάρχουν κέντρα διασκέδασης, ταβέρνες

γ) Οι απαρχαιωμένες αντιλήψεις για την αγρότισσα που την θέλουν να κοπιάζει όλη μέρα χωρίς να αμείβεται και να μην ικανοποιεί τις προσωπικές της ανάγκες, αλλά να θυσιάζεται για τα μέλη της οικογένειάς της» (Βαγιά, 1976:119).

B) ανάγκη για τουρισμό

Ένας άλλος τρόπος φυγής από την καθημερινότητα είναι ο τουρισμός. Για τη γυναίκα της υπαίθρου που τους θερινούς μήνες οι αγροτικές εργασίες απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας, οι οργανωμένες διακοπές είναι αδύνατες και τις περισσότερες φορές μη πραγματοποιήσιμες. Τα αυξημένα καθήκοντά της και τα ελλιπή οικονομικά μέσα που έχει μια αγροτική οικογένεια στη διάθεση της καθιστούν αδύνατη τη πραγματοποίηση διακοπών. Ο θεσμός των διακοπών δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στις αγροτικές περιοχές, όπως είναι στα αστικά κέντρα. Δεν συνηθίζει μια αγροτική οικογένεια να κάνει διακοπές με την ίδια συχνότητα που κάνει διακοπές η αστική οικογένεια και αυτό γιατί στην πόλη το εργατικό δυναμικό που εργάζεται σε κάποια εταιρία, βιομηχανία ή δημόσια υπηρεσία, κάνει χρήση ενός βασικού δικαιώματος, της 'άδειας μετ' αποδοχών'. Λογικό είναι εφόσον δεν εργάζεται για κάποιο χρονικό διάστημα να αναζητήσει να ξεφύγει για λίγο από τη γεμάτη ρουτίνα καθημερινότητα του. Ο αγροτικός πληθυσμός δεν έχει αυτού του είδους την ικανότητα και έτσι δεν έχει περιθώρια για οργανωμένες διακοπές.

Γ) ανάγκη για επιμόρφωση

Η ανάγκη για επιμόρφωση τις περισσότερες φορές μένει ανικανοποίητη. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα δεν καλύπτουν συχνά όλες τις αγροτικές περιοχές. Τα ελλιπή μέσα συγκοινωνίας δημιουργούν δυσκολίες στην πρόσβαση επιμορφωτικών προγραμμάτων. Οι αυξημένες φροντίδες του σπιτιού και οι ελλειπείς υπηρεσίες φύλαξης παιδιών προστίθεται στον κατάλογο των παραγόντων που δρουν

ανασταλτικά στη συμμετοχή της γυναίκας της υπαίθρου στα επιμορφωτικά προγράμματα.

Δ) ανάγκη για κοινωνικές σχέσεις και συμμετοχής στα κοινά

Όσον αφορά την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή της γυναίκας του χωριού κυριαρχεί η αντίληψη ότι η γυναίκα δεν πρέπει να ανακατεύεται στα κοινά. Η συμμετοχή της γυναίκας της αγροτικής περιοχής στα συλλογικά όργανα των αγροτών και στη πολιτική ζωή είναι ακόμη και σήμερα πολύ χαμηλή. Φαίνεται ότι παρά την ανάπτυξη των νόμων, η στάση των γυναικών αλλάζει με πολύ αργό ρυθμό, η δε θετική επίδραση του βελτιωμένου νομικού πλαισίου στον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των γυναικών αργεί να φανεί. Παρά το γεγονός ότι βάσει νόμων δεν υφίσταται διάκριση κατά των γυναικών σχετικά με τη συμμετοχή τους σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, η εκπροσώπηση τους είναι πολύ χαμηλή.

Ε) ανάγκη για δημιουργική απασχόληση

Μια επιπλέον ανάγκη που έχει η γυναίκα της υπαίθρου είναι η ανάγκη για δημιουργική απασχόληση. Εκτός από την αγροτική ή μη εργασιακή της απασχόληση η γυναίκα της υπαίθρου έχει τη δυνατότητα να ασχολείται με την καλλιέργεια ενός κήπου για ιδιοκατανάλωση, πιθανά με τη φροντίδα κάποιων κατοικίδιων ζώων ή με εργόχειρα. Αυτές τις δραστηριότητες, όμως, η γυναίκα της υπαίθρου τις θεωρεί περισσότερο σαν επιπλέον φόρτο εργασίας, και όχι σαν ενασχολήσεις του ελεύθερου χρόνου τους.

Στ) ανάγκη προσωπικής φροντίδας και περιποίησης

Με τον όρο της προσωπικής φροντίδας εννοείται όχι μόνο η βελτίωση της αισθητικής εικόνας, αλλά και την σωματική άσκηση και ενημέρωση σε θέματα υγείας και σωστής διατροφής. (Βαγιά, 1976).

Η ανάγκη για προσωπική φροντίδα και η περιποίηση υφίσταται και για τη γυναίκα της υπαίθρου, στον ίδιο βαθμό που ισχύει για όλους τους ανθρώπους. Οι παραδοσιακές αντιλήψεις, όμως, που θέλουν τη γυναίκα συντηρητική από αισθητικής άποψης και όχι μόνο, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στη γυναίκα της υπαίθρου.

Επίσης, στις αγροτικές περιοχές υπάρχουν ελάχιστες υπηρεσίες που αφορούν την προσωπική περιποίηση της γυναίκας.

B ΜΕΡΟΣ : ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Εισαγωγή

Η έρευνα με την οποία ασχοληθήκαμε, στα πλαίσια της πτυχιακής αυτής εργασίας, είχε θέμα τον ελεύθερο χρόνο των μητέρων με παιδιά στη σχολική ηλικία στις αγροτικές ορεινές περιοχές. Η έρευνα αυτή διεξαχθεί στο δήμο Τυλίσου στο Νομό Ηρακλείου. Ο δήμος αυτός περιλαμβάνει τι δημοτικό διαμέρισμα Τυλίσου, καθώς και άλλα 11 δημοτικά διαμερίσματα. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική με ερωτηματολόγια, τα οποία αφορούσαν όλες τις μητέρες με παιδιά σχολικής ηλικίας, οι οποίες είναι κάτοικοι του παραπάνω δήμου, ανεξαρτήτου ηλικίας και εθνικότητας.

4.2 Σκοπός

Ο σκοπός της έρευνας αυτής είναι η εμπειρική διαπίστωση της ύπαρξης ή της μη ύπαρξης ελεύθερου χρόνου, για την κατηγορία του πληθυσμού που εξετάζεται, δηλαδή τις μητέρες με παιδιά στη σχολική ηλικία, οι οποίες ζουν σε αγροτικές ορεινές περιοχές. Επίσης, σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί σε περίπτωση ύπαρξης ελεύθερου χρόνου σε αυτόν το πληθυσμό, κατά πόσο αξιοποιείται με τρόπο που οι ίδιες οι μητέρες επιθυμούν.

4.3 Στόχοι

Στόχοι της έρευνας μας είναι:

- Εξέταση ύπαρξης ελεύθερου χρόνου
- Μέτρηση βαθμού ικανοποίησης από τον ελεύθερο χρόνο
- Εξακρίβωση του βαθμού επιρροής της κοινότητας στον ελεύθερο χρόνο
- Σύνδεση του ρόλου της γυναίκας με τον ελεύθερο χρόνο της

4.4 Διαδικασία έρευνας

Η έρευνα διήρκεσε τέσσερις (4) μήνες. Ο πληθυσμός μας ήταν πενήντα τρεις(53) γυναίκες με παιδιά σχολικής ηλικίας, οι οποίες διαμένουν στο Δήμο Τυλίσου. Ξεκινώντας την έρευνα πεδίου, ήρθαμε σε επαφή με το Δήμο Τυλίσου, με το

Δημοτικό Σχολείο Τυλίσου, με το Γυμνάσιο Τυλίσου καθώς επίσης και με το Κέντρο Εκπαίδευσης Κοινοτικής Ανάπτυξης Τυλίσου (Κ.Ε.Κ.Α.), με σκοπό τη συλλογή στοιχείων που αφορούσε το δείγμα μας.

Εξασφαλίζοντας το δείγμα της έρευνας, συντάξαμε το πρώτο ερωτηματολόγιο, βασιζόμενοι στους άξονες που είχαμε επιλέξει, οι οποίοι θα αναφερθούν παρακάτω. Πριν την διεξαγωγή της κύριας έρευνας πραγματοποιήσαμε μία προέρευνα, σε πληθυσμό επτά (7) γυναικών, οι οποίες κατοικούν στην πόλη του Ηρακλείου. Στόχος της προέρευνας ήταν οι ενδεχόμενες τροποποιήσεις για την βελτίωση του ερωτηματολογίου.

Αξίζει να αναφέρουμε, πως κατά τη διάρκεια της έρευνας ως φυσική απόρροια ήταν να αντιμετωπίσουμε κάποια εμπόδια που αφορούσαν την προσέγγιση των γυναικών με παιδιά τα οποία φοιτούν στο Λύκειο. Πιο συγκεκριμένα η δυσκολία που αντιμετωπίσαμε στην προσέγγιση των γυναικών έγκειται στο γεγονός της μη ύπαρξης Λυκείου στο Δήμο Τυλίσου, με αποτέλεσμα τα παιδιά να φοιτούν σε διαφορετικά Λύκεια της ευρύτερης περιοχής. Η προαναφερθείσα δυσκολία αντιμετωπίστηκε μέσω της έρευνας των αρχείων του Γυμνασίου Τυλίσου και του Κ.Ε.Κ.Α.

Μια επιπρόσθετη δυσκολία αποτέλεσε το γεγονός της προσέγγισης των γυναικών, οι οποίες διαμένουν στα υπόλοιπα Δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Τυλίσου.

Κατά την διεξαγωγή της έρευνας παρατηρήθηκε ότι ένα μεγάλο μέρος των γυναικών δεν μπορούσαν να κατανοήσουν και να απαντήσουν σε απλές ερωτήσεις, γεγονός που φανερώνει το χαμηλό μορφωτικό επίπεδό τους. Αυτό εξάλλου φαίνεται από τη μελέτη κοινότητας Τυλίσου που διεξαχθεί από το κέντρο εκπαίδευσης κοινοτικής ανάπτυξης Τυλίσου.

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός μερικές από τις γυναίκες δεν ήθελαν να συμμετέχουν στην έρευνα, γιατί, όπως είπαν δεν είχαν κανένα ενδιαφέρον για την κοινότητα της Τυλίσου. Ίσως αυτό να οφείλεται και στις πολιτικές αντιπαραθέσεις που κυριαρχούν στην περιοχή, παρόλο που εξηγήθηκε ότι η έρευνα δεν διεξάγεται από το δήμο.

4.5 Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της κοινότητας Τυλίσου

Στη προσπάθεια να δώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα στο τομέα της κοινωνικής σύνθεσης του πληθυσμού της Τυλίσου, παραθέτουμε κάποια γενικά βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν σαν άξονες προσανατολισμού

για την υλοποίηση έρευνας –δράσης και το σχεδιασμό προγραμμάτων στα πλαίσια της κοινότητας.

- ✓ Στη κοινότητα Τυλίσου, στα πλαίσια της σύνθεσης της οικογένειας και τη διαμόρφωση της οικογενειακής ζωής, φαίνεται να κυριαρχεί η πυρηνική οικογένεια, παράλληλα όμως παρατηρείται απουσία συμβίωσης συγκεκριμένων μελών (παππούδες –γιαγιάδες) στην ίδια στέγη. Η συγκεκριμένη περιοχή, εντάσσεται στην κατηγορία της αγροτικής κοινότητας, γεγονός που θα δήλωνε την ύπαρξη πολυμελών οικογενειών, κάτι που όμως δεν ισχύει στην Τύλισο. Αντίθετα, υπερισχύει (με ποσοστό 23,4%), το πρότυπο των τετραμελών οικογενειών.
- ✓ Όσον αφορά τα επίπεδα γήρανσης και νεότητας του πληθυσμού της Τυλίσου, φαίνεται να διατηρείται ισορροπία και μια ενδεχόμενη αντιστοιχία, καθώς το 36% του πληθυσμού είναι άνω των εξήντα ετών, ενώ το 32,7% είναι κάτω των είκοσι εννέα ετών.
- ✓ Παρατηρείται διαφοροποίηση σχετικά με την επιλογή μετακίνησης του νεανικού πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ο γυναικείος νεανικός πληθυσμός να στρέφεται περισσότερο προς το αστικό κέντρο, σε αντίθεση με τον αντρικό πληθυσμό, ο οποίος περιορίζεται στα πλαίσια του Δήμου.
- ✓ Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της Τυλίσου, κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα.
- ✓ Η κατάσταση στον αγροτικό τομέα φαίνεται να παρουσιάζει μια φθίνουσα πορεία. Ενώ το επάγγελμα του αγρότη ήταν το κυρίαρχο, παρουσιάζει μείωση. Αυτό διαφαίνεται από το γεγονός ότι από τους σημερινούς εργαζομένους μόλις το 46,6% ανήκει στην κατηγορία των αγροτών. Η φθίνουσα αυτή κατάσταση αποτυπώνεται και στις ηλικίες του ενεργού επαγγελματικά πληθυσμού. Το 26,4% του ενεργού αγροτικού πληθυσμού είναι ήδη πάνω από 60 ετών, μόλις πριν τη συνταξιοδότησή του. Ενώ στις νεανικές ηλικίες 17-29 ετών, βρίσκεται στην τελευταία θέση απ όλα τα επαγγέλματα. (Μελέτη κοινότητας Τυλίσου, Κέντρου Εκπαίδευσης Κοινοτικής Ανάπτυξης Τυλίσου, 2003.)

4.6 Το εργαλείο της έρευνας.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το κύριο εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε για να συλλέξουμε τα στοιχεία μας, ήταν το ερωτηματολόγιο, αποτελούμενο από προκατασκευασμένες, ανοιχτές και κλειστού τύπου ερωτήσεις.

Σύμφωνα με τον αριθμό του δείγματος και τους τομείς που θέλαμε να διερευνήσουμε, θεωρήσαμε ότι θα είναι αποτελεσματικότερο, τόσο στην συλλογή όσο και στην επεξεργασία, η ανάλυση και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Η επεξεργασία έγινε με τη βοήθεια των προγραμμάτων SPSS και word.

Οι κεντρικοί άξονες του ερωτηματολογίου που στηρίχθηκε η έρευνα μας ήταν οι εξής:

1. δημογραφικά στοιχεία
2. ύπαρξη ελεύθερου χρόνου
3. ικανοποίηση από τον ελεύθερο χρόνο
4. κοινότητα και ελεύθερος χρόνος
5. γυναίκα και ελεύθερος χρόνος

Παρακάτω, θα παρουσιαστούν συνολικά τα αποτελέσματα της έρευνας, μέσω διαγραμμάτων και λοιπών σχολίων.

4.7 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

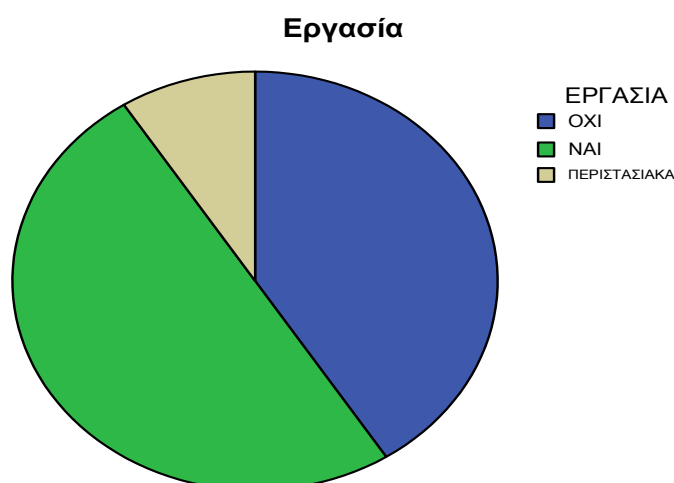
Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ

Ο μέσος όρος ηλικίας των ερωτηθέντων είναι περίπου 37 ετών. Η μικρότερη ηλικία του δείγματος είναι 27 ετών, ενώ η μεγαλύτερη είναι 55. Το δείγμα χωρίζεται σε 4 ηλικιακές ομάδες, όπου το μεγαλύτερο μέρος καταλαμβάνει η ομάδα 30-40 ετών με ποσοστό 75,6%. Επίσης, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, δηλαδή 26 γυναίκες (57,8%), δήλωσε ότι είχε 2 παιδιά.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Όσον αφορά τα ποσοστά της εργασίας, το 40% των γυναικών, δηλαδή 18 γυναίκες, δήλωσε ότι δεν εργάζεται, ενώ το 48,9%, (22 γυναίκες) δήλωσε ότι εργάζεται. Ένα ποσοστό μόλις 8,9% ανέφερε ότι εργάζεται περιστασιακά. Το 2,2% δεν απάντησε στην ερώτηση. Από τις γυναίκες που απάντησαν ότι εργάζονται, το μεγαλύτερο ποσοστό, 42,2%, (19 γυναίκες), απάντησε ότι εργάζεται ως υπάλληλος, ενώ μικρότερα ποσοστά είχαν οι απαντήσεις, αυτοαπασχολούμενος, αγρότης, οικογενειακή επιχείρηση. Το 40% δεν απάντησε την ερώτηση, καθώς δεν εργάζεται.

Πίνα 1

¹ΠΗΓΗ: Έρευνα που αφορά την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των μητέρων με παιδιά στη σχολική ηλικία στις αγροτικές περιοχές, παράδειγμα Τυλίσου.

¹ Όλα τα γραφήματα και οι πίνακες που ακολουθούν προέρχονται από τη συγκεκριμένη έρευνα.

B. ΥΠΑΡΞΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΩΡΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Από τις 25 γυναίκες οι οποίες εργάζονται, η πλειοψηφία απάντησε ότι καταναλώνει πάνω από 6 ώρες ημερησίως στη εργασία, με ποσοστό 51,1 % (23 γυναίκες), ενώ το ποσοστό μόλις 4,4% (2 γυναίκες) απάντησε ότι καταναλώνει 6 ώρες. Το 44,4% του δείγματος δεν απάντησε διότι δεν εργάζεται. Όσον αφορά τις δουλειές του σπιτιού, το μεγαλύτερο ποσοστό 64,4%, δηλαδή 29 γυναίκες, απάντησε ότι στις δουλειές του σπιτιού καταναλώνει πάνω από 3 ώρες. 10 εκ των γυναικών καταναλώνουν 2-3 ώρες σε ποσοστό 22,2%, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό 13,3% καταναλώνει στις δουλειές του σπιτιού 1-2 ώρες.

ΟΙΚΙΑΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Η συντριπτική πλειοψηφία 95,6% απάντησε ότι δεν έχει οικιακή βοηθό, και μόνο 2 γυναίκες (4,4%) απάντησαν ότι διαθέτει. Επίσης, 40 γυναίκες, δηλαδή το 88,9% απάντησαν ότι μαγειρεύουν οι ίδιες για την οικογένεια, ενώ μόλις το 6,7% των ερωτηθέντων απάντησε όχι. Το 4,4 % δεν απάντησε στην ερώτηση. Περισσότερες από τις μισές γυναίκες του δείγματος, 51,1% , οι οποίες μαγειρεύουν απάντησαν ότι καταναλώνουν στο μαγείρεμα 2 ώρες. Το 33,3 % (15 γυναίκες) απάντησε ότι για αυτή τη δραστηριότητα χρειάζεται 1 ώρα, ενώ το 6,7% δεν απάντησε στην ερώτηση. Από την άλλη πλευρά 4 γυναίκες του δείγματος που απάντησαν ότι δεν ασχολούνται με την μαγειρική, δήλωσαν ασχολείται η μητέρα τους, ενώ το 4,4% (2 γυναίκες) δήλωσε ο σύζυγός τους. Ακόμα, το μεγαλύτερο ποσοστό, 77,8%, (35 γυναίκες) δήλωσε ότι δεν υπάρχουν συγγενείς ή άλλα άτομα στο σπίτι τα οποία τους βοηθούν, ενώ το 22,2% απάντησε ότι υπάρχουν. Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία 93,3% (42 γυναίκες) απάντησε ότι δεν υπάρχουν άτομα τα οποία να φροντίζουν στο σπίτι. Το 6,7% του δείγματος ανέφερε ότι υπάρχουν.

ΔΙΑΒΑΣΜΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

Περισσότερες από τις μισές γυναίκες, δηλαδή 25, ασχολούνται 1-2 ώρες με το διάβασμα των παιδιών. Ένα σημαντικό ποσοστό 22,2 % (10 γυναίκες) δεν ασχολείται καθόλου, ενώ 2-3 ώρες ασχολείται το 13,3%. Το μικρότερο ποσοστό 6,7% ασχολείται πάνω από 3 ώρες, και το 2,2% δεν απάντησε στην ερώτηση.

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, 55,6% (25 γυναίκες) απάντησε ότι παρακολουθεί τηλεόραση 1-2 ώρες ημερησίως. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 28,9% (13 γυναίκες) παρακολουθεί 3-5 ώρες . Το 13,3 % δεν παρακολουθεί καθόλου τηλεόραση, ενώ το 2,2% παρακολουθεί πάνω από 5 ώρες.

ΩΡΕΣ ΥΠΝΟΥ

Από τις 45 γυναίκες, οι 20 απάντησαν ότι κοιμούνται 7 ώρες ημερησίως, οι 11 απάντησαν ότι κοιμούνται 6 ώρες, ενώ 8 γυναίκες απάντησαν πάνω από 7 ώρες και τέλος 6 γυναίκες απάντησαν 5 ώρες.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΛΛΟΓΟ

Η συντριπτική πλειοψηφία, δηλαδή το 86,7% (39 γυναίκες) απάντησε ότι δεν ανήκει σε κάποιο σύλλογο, ενώ το 13,3% (6 γυναίκες) απάντησε ότι ανήκει. Το 8,9% από αυτές που απάντησαν ότι ανήκουν, δήλωσαν ότι συμμετέχουν στο σύλλογο γυναικών, ενώ το 2,2% ανήκουν στο πολιτιστικό σύλλογο και ένα άλλο 2,2% ανήκει στο σύλλογο γονέων και κηδεμόνων.

ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ

Το 60% του δείγματος (27 γυναίκες) απάντησε ότι βγαίνει 2 φορές το μήνα οικογενειακά. Το 13,3 % (6 γυναίκες) απάντησε ότι βγαίνει λιγότερο από 2 φορές. Επίσης το 13,3% απάντησε ότι δεν βγαίνει ποτέ, το 6,7 είπε ότι βγαίνει 4 φορές το μήνα και το 2,2% είπε ότι βγαίνει περισσότερο από 4 φορές το μήνα οικογενειακά. Σχετικά με τα πρόσωπα που επιλέγουν να διασκεδάσουν μαζί, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, δηλαδή το 55,6% (25 γυναίκες) απάντησε ότι επιλέγει να διασκεδάσει οικογενειακά. Το 24,4 % των γυναικών επιλέγει να διασκεδάσει με το σύζυγό, ενώ μόλις το 6,7% απάντησε μόνη. Το 13,3% (6 γυναίκες) δεν απάντησε την ερώτηση.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ

Συχνά απάντησε το μεγαλύτερο ποσοστό το δείγματός, δηλαδή το 57,8 %(26 γυναίκες). Το 26,7% (12 γυναίκες) απάντησε ότι επισκέπτεται συγγενείς σπάνια, ενώ το 13,3% (6 γυναίκες) απάντησε καθημερινά. Το 2,2% δεν απάντησε τη ερώτηση.

ΤΑΞΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΚΔΡΟΜΕΣ

Το μεγαλύτερο ποσοστό 46.7% (21 γυναίκες) απάντησε ότι πηγαίνει σπάνια ταξίδια και εκδρομές, το 35,6 % απάντησε καθόλου και το 15,9% απάντησε συχνά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΙΑΣ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

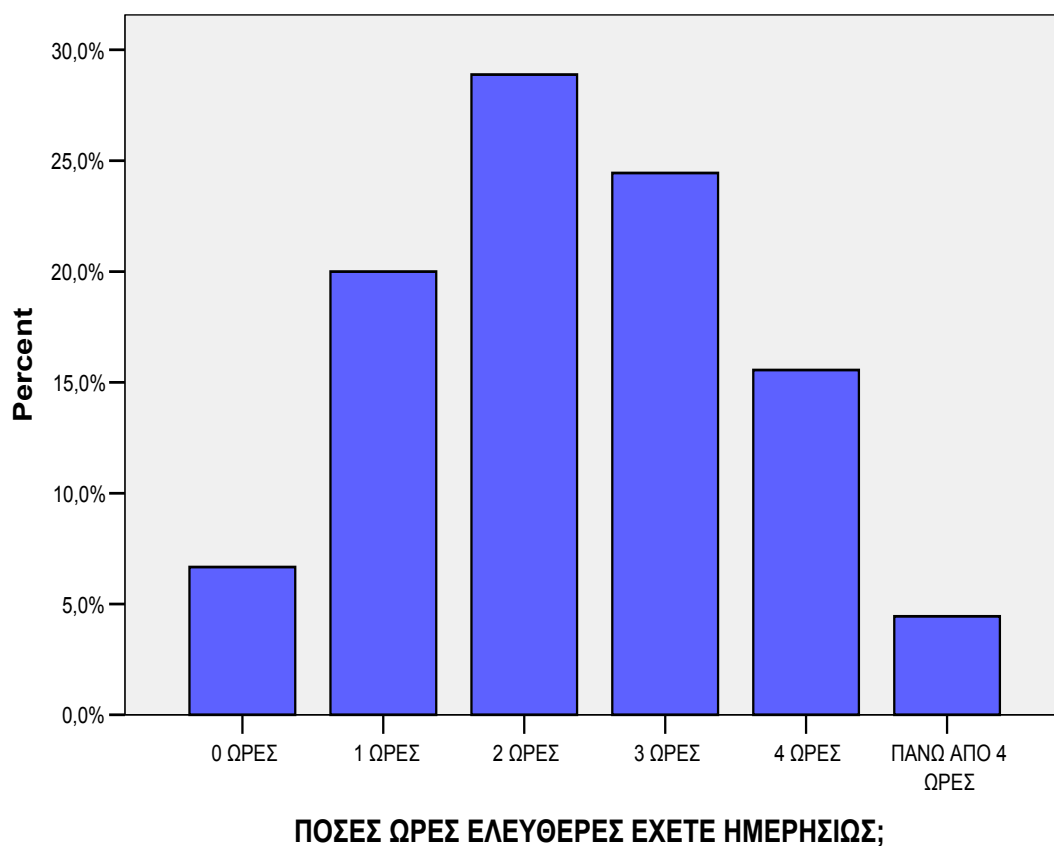
Οι περισσότερες απαντήσεις σε αυτή την ανοιχτή ερώτηση ήταν σχεδόν οι ίδιες, καθώς η καθημερινότητα των γυναικών φαίνεται ότι δε διαφέρει. Δήλωσαν ότι ξυπνούν πολύ πρωί, περίπου στις 7. Ετοιμάζουν τα παιδιά για το σχολείο, όσες δουλεύουν, πηγαίνουν στην εργασία τους, διαφορετικά ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού, πηγαίνουν για ψώνια ή επισκέπτονται κάποιο συγγενή. Ετοιμάζουν στη συνέχεια το μεσημεριανό φαγητό, ασχολούνται με το διάβασμα των παιδιών, με τις δουλειές του σπιτιού, κοιμούνται αν έχουν χρόνο ή ετοιμάζουν το φαγητό της επόμενης μέρας. Αν τους έχει μείνει καθόλου χρόνος, μπορεί να χαλαρώσουν και να δουν τηλεόραση, να διαβάσουν κάποιο βιβλίο και μετά να κοιμηθούν.

Γ. ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

Το 64,4% (29 γυναίκες) θεωρεί ότι έχει λίγες ελεύθερες ώρες, το 22,2% (10 γυναίκες) απαντά ότι δεν έχει καθόλου ελεύθερες ώρες, ενώ το 11,1% (5 γυναίκες) θεωρεί ότι οι ελεύθερες ώρες που έχει στη διάθεση του είναι αρκετές. Μόλις το 2,2% απαντά ότι έχει πολλές ελεύθερες ώρες. Το 28,9% απάντησε ότι έχει 2 ελεύθερες ώρες ημερησίως, το 24,4% απάντησε ότι έχει 3, το 20% απάντησε ότι διαθέτει 1 ώρα, ενώ 4 ώρες ανέφερε ότι έχει το 15,6 %. Το 6,7 είπε ότι δεν έχει καθόλου ελεύθερες ώρες, και το 4,4 απάντησε ότι έχει πάνω από 4 ώρες ελεύθερο χρόνο ημερησίως.

Ελεύθερες ώρες

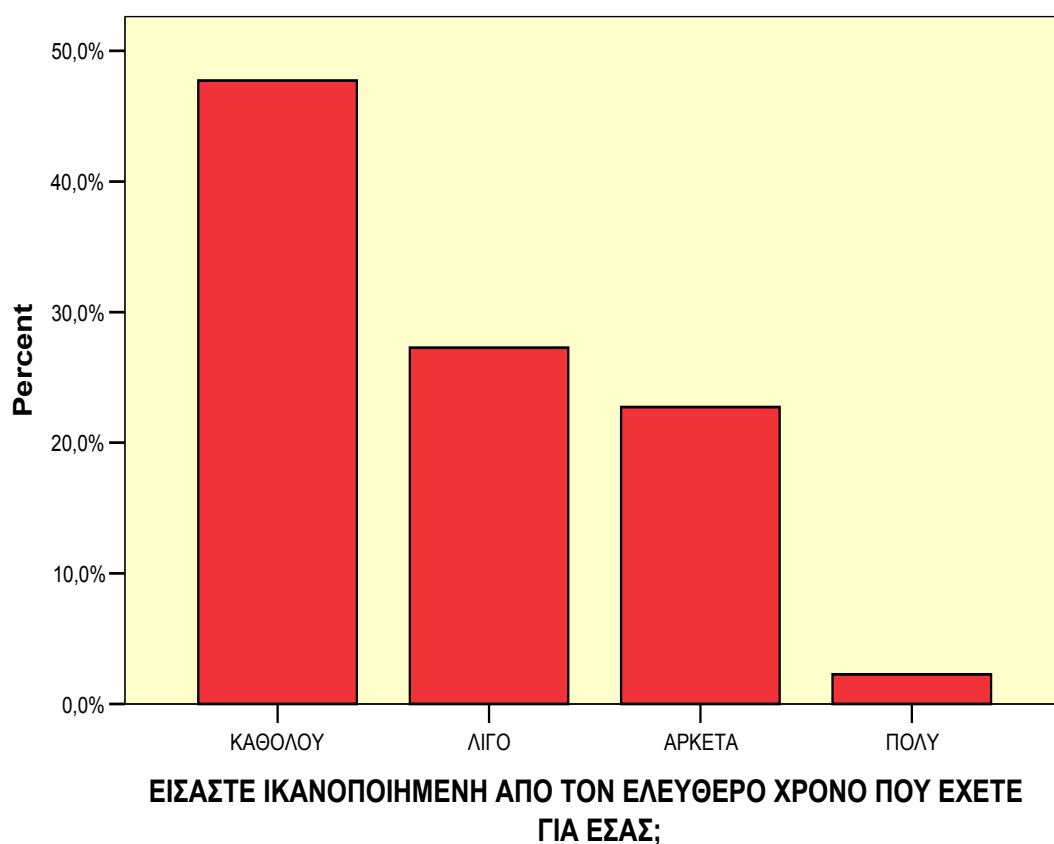

Ραβδόγραμμα 10

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

Οι 21 γυναίκες του δείγματος απάντησαν ότι δεν είναι καθόλου ικανοποιημένες από τον ελεύθερο χρόνο που έχουν στη διάθεσή τους. 12 γυναίκες είπαν ότι είναι λίγο ικανοποιημένες, ενώ 10 δήλωσαν αρκετά ικανοποιημένες. Πολύ ικανοποιημένες δήλωσε μόλις 1 γυναίκα, ενώ 1 δεν απάντησε καθόλου την ερώτηση.

Ικανοποίηση από ελεύθερο χρόνο

Ραβδόγραμμα 11

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

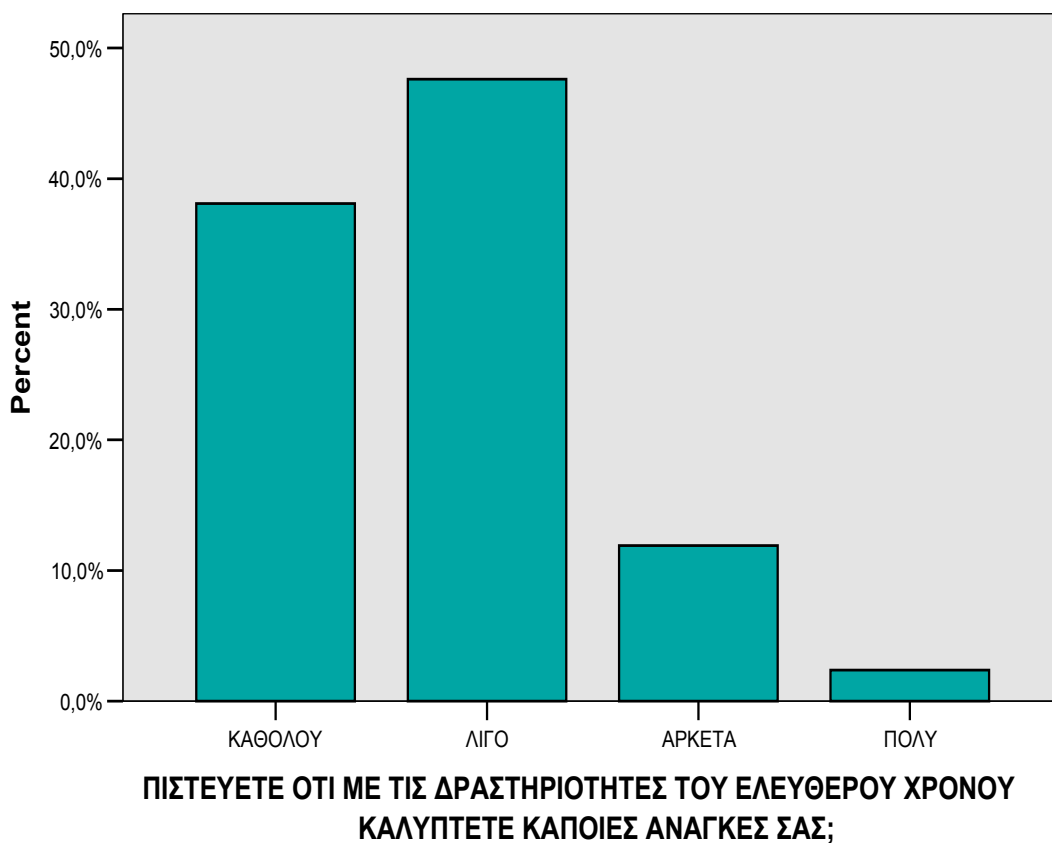
Σε αυτή τη ανοιχτή ερώτηση οι περισσότερες απαντήσεις έμοιαζαν μεταξύ τους. Πολλές απάντησαν ότι τον ελεύθερο χρόνο τους ασχολούνται με την περιποίηση του εαυτού τους, με το να ξεκουράζονται ή να διαβάζουν κάποιο βιβλίο. Αρκετές απάντησαν ότι ασχολούνται με την οικογένεια τους και κυρίως με τα παιδιά τους, όπου πηγαίνουν βόλτα μαζί τους, ή και χωρίς αυτά επισκέπτονται συγγενείς και φίλους. Κάποιες απάντησαν ότι ασχολούνται με το πλέξιμο, το διάβασμα ή στον ελεύθερο χρόνο τους προτιμούν να κοιμούνται.

ΚΑΛΥΨΗ ΑΝΑΓΚΩΝ

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, δηλαδή το 44,4% απάντησε ότι οι ανάγκες τους καλύπτονται λίγο, το 35,6% απάντησε καθόλου, ενώ το 11,1% απάντησε αρκετά. Μόλις το 2,2% απάντησε πολύ, ενώ το 6,7% δεν απάντησε τη ερώτηση.

Στην ανοιχτή ερώτηση που αναφέρεται στις ανάγκες που δεν καλύπτονται στον ελεύθερο χρόνο, οι περισσότερες γυναίκες απάντησαν ότι δεν καλύπτονται οι ατομικές-προσωπικές τους ανάγκες, καθώς και η ανάγκη για ψυχαγωγία και διασκέδαση. Κάποιες ανέφεραν ότι δεν καλύπτονται οι ανάγκες για επιμόρφωση, αθλητισμό και ενημέρωση. Αντιθέτως, στην ερώτηση όπου αναφέρονται οι ανάγκες που καλύπτονται από τον ελεύθερο χρόνο, η πλειοψηφία απάντησε ότι στον ελεύθερο χρόνο καλύπτονται ανάγκες που αφορούν την οικογένεια, τα παιδιά, υποχρεώσεις σπιτιού και τις κοινωνικές υποχρεώσεις. Λίγες ήταν αυτές που απάντησαν ότι καλύπτουν ανάγκες όπως αυτές της ηρεμίας και της ξεκούρασης.

Κάλυψη αναγκών

Ραβδόγραμμα 12

Δ. ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

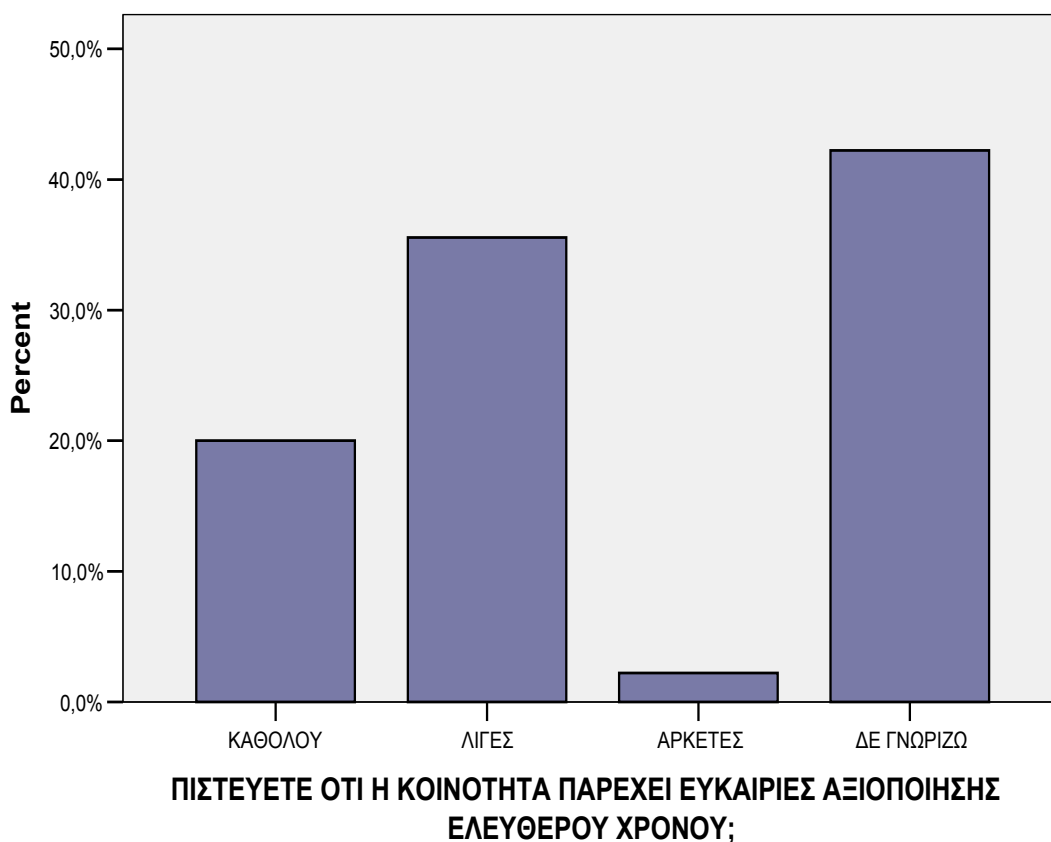
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών 42,2% (19 γυναίκες) απάντησε ότι δεν γνωρίζει αν υπάρχουν ευκαιρίες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου στην κοινότητα, το 35,6% (16 γυναίκες) θεωρεί ότι είναι λίγες οι ευκαιρίες, το 20% (9 γυναίκες) πιστεύει ότι δεν δίνονται καθόλου ευκαιρίες από την κοινότητα και μόνο το 2,2% θεωρεί ως αρκετές τις ευκαιρίες που δίνονται. Εν συνεχεία, στη διατύπωση της πρότασης να αναφέρουν κάποιες ευκαιρίες αν υπάρχουν το 64,4% (29 γυναίκες) δεν απάντησε ενώ από το 35,6 % που απάντησε η πλειοψηφία ανέφερε την λειτουργία του συλλόγου των γυναικών και της γυμναστικής.

Στην ερώτηση που αφορά την εκμετάλλευση των ευκαιριών που παρέχει η κοινότητα, από το συνολικό ποσοστό των ερωτηθέντων που είναι το 62,2% (το 37,8% δεν απάντησε) το 53,3% απάντησε ότι δεν εκμεταλλεύονται καθόλου τις ευκαιρίες που δίνονται, το 6,7% υποστηρίζει ότι τις εκμεταλλεύεται λίγο ενώ μόλις το 2,2% θεωρεί ότι τις εκμεταλλεύεται αρκετά.

Τέλος, στην ερώτηση που αναφέρεται στην ικανοποίηση από τις ευκαιρίες που παρέχει η κοινότητα, το ποσοστό του 53,3% δεν απάντησε αν είναι ικανοποιημένο, διότι στο πρώτο ερώτημα του συγκεκριμένου άξονα απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν εάν η κοινότητα παρέχει ευκαιρίες αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου. Ενώ το ποσοστό του 46,7% που απάντησε, διαμοιράστηκε σε αυτές που θεωρούν ότι είναι ικανοποιημένες λίγο, σε ποσοστό 24,4%, σε αυτές που δεν είναι ικανοποιημένες καθόλου, σε ποσοστό 17,8% και τέλος σε αυτές που είναι αρκετά ικανοποιημένες σε ποσοστό 4,4%.

Ευκαιρίες από την Κοινότητα

Ραβδόγραμμα 13

ΔΙΕΞΟΔΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Από το συνολικό ποσοστό των γυναικών που είναι το 97,8% (το 2,2% δεν απάντησε), η πλειοψηφία απάντησε θετικά σε ποσοστό 91,1% (41γυναίκες), ενώ το 6,7% απάντησε αρνητικά.

Στις γυναίκες που απαντούν θετικά στο προαναφερθέν ερώτημα, τους ζητάμε να αναφέρουν διεξόδους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου που θα μπορούσαν να δημιουργηθούν στην κοινότητα. Αυτές που απαντούν ανήκουν στο ποσοστό του 46,7%, ενώ αυτές που δεν απαντούν ανήκουν στο ποσοστό του 53,3%. Πιο συγκεκριμένα οι απόψεις των γυναικών που απαντούν κυμαίνονται στα παρακάτω:

- ❖ Το ποσοστό του 6,7% απάντησε ότι δεν γνωρίζει.
- ❖ Το ποσοστό του 11% υποστηρίζει την δημιουργία αθλητικών δραστηριοτήτων.

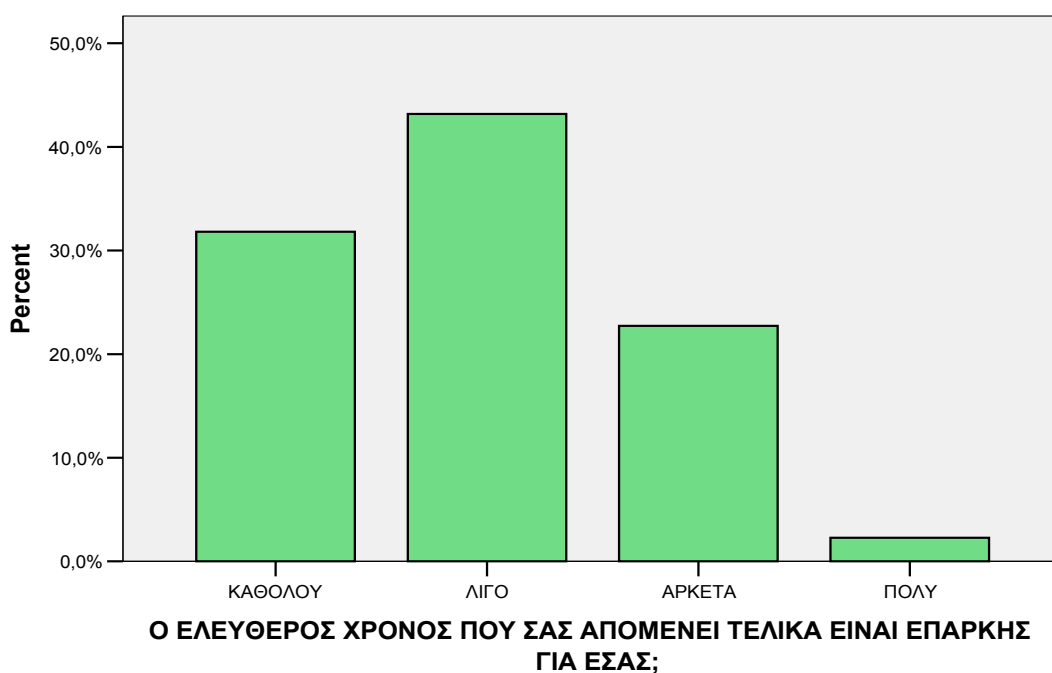
- ❖ Το ποσοστό του 8,8% θεωρεί σημαντική τη δημιουργία δραστηριοτήτων που αφορούν τις γυναίκες (χώρος συνάντησης γυναικών, γυναικείος συνεταιρισμός κ.τ.λ.).
- ❖ Το ποσοστό του 4,4% απάντησε ότι δεν τους αφορά ή δεν τους ενδιαφέρει η κοινότητα.
- ❖ Το ποσοστό του 15,8% έδωσε διάφορες απαντήσεις όπως: εκδρομές, βιβλιοθήκη, μουσική, πολιτιστικές και ομαδικές δραστηριότητες, ομάδες υγείας, κάτι παραγωγικό, δημιουργικό, επιμορφωτικό ,χειροτεχνικό κ.α.

Ε. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Στην ερώτηση που αφορά την επάρκεια του ελεύθερου χρόνου, από το ποσοστό του 97,8% το οποίο απάντησε, (2,2% δεν απάντησε), το 42,2,% (19 γυναίκες) απάντησε ότι ο ελεύθερος χρόνος που τους απομένει είναι λίγος. Ακολούθως το 31,1% (14 γυναίκες) θεωρεί ότι δεν είναι καθόλου επαρκής, το 22,2% (10 γυναίκες) υποστηρίζει ότι είναι αρκετός. Ενώ το 2,2% θεωρεί ότι ο χρόνος που τους απομένει είναι πολλής.

Επαρκεί ο χρόνος τελικά;

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΖΥΓΟΥ

Από το συνολικό ποσοστό του 97,8% που απάντησε (το 2,2% δεν απάντησε), το 73,3% (33 γυναίκες) απάντησε αρνητικά ενώ το 24,4% (11 γυναίκες) θετικά.

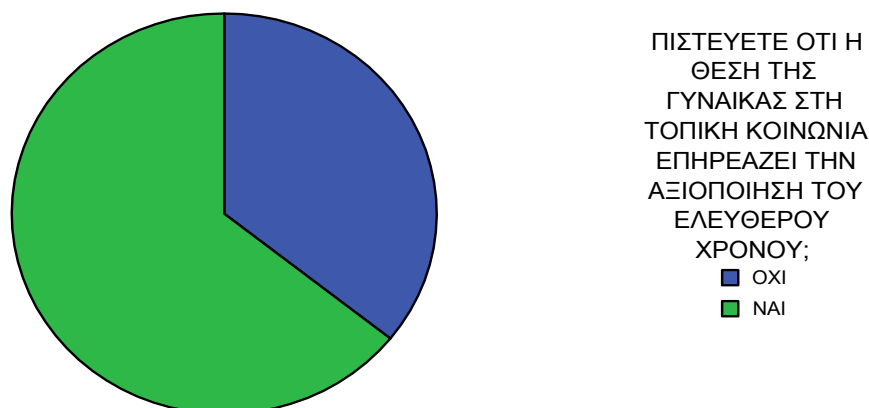
Στο υποερώτημα, που νομίζουν ότι οφείλεται ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος του συζύγου τους, σε σύγκριση με αυτές, από το ποσοστό του 24,4% η πλειοψηφία υποστηρίζει ότι οφείλεται στη φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών στα οποία διαθέτουν περισσότερο χρόνο από εκείνον, ενώ καμία δεν αναφέρει άλλο λόγο εκτός από τους παραπάνω.

ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Το ποσοστό του 93,3% των γυναικών που απάντησε, (6,7% δεν απάντησε), θεωρεί ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου σε ποσοστό 60% (27 γυναίκες) ενώ το ποσοστό 33,3% πιστεύει ότι δεν επηρεάζει.

Στην ερώτηση ‘γιατί;’ η πλειοψηφία που απάντησε ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου θεωρεί ότι οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν πολλές ευκαιρίες στο χωριό και στο ότι το χωριό είναι μια κλειστή κοινωνία που ό,τι και να κάνουν σχολιάζεται. Από την άλλη πλευρά όσες απάντησαν ότι δεν επηρεάζεται η αξιοποίηση ανέφεραν διάφορους λόγους, όπως ότι δεν είναι από εκεί οπότε δεν τις ενδιαφέρει τι θα πει ο κόσμος, ότι δεν ασχολούνται με την κοινότητα, ότι δεν έχουν ελεύθερο χρόνο, αλλά ακόμη και αν είχαν θα μπορούσαν να τον εκμεταλλευτούν.

Θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία

Πίνα 2

4.8 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε τις υποθέσεις του ερευνητικού μας μέρους οι οποίες είναι οι εξής:

Α) Ο πραγματικός ελεύθερος χρόνος μετά την ικανοποίηση των απαιτήσεων των κοινωνικών ρόλων της γυναίκας ενδέχεται να είναι ελάχιστος (μικρότερος από δύο ώρες ημερησίως).

ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ;

Πίνακας 23

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΚΑΘΟΛΟΥ	10	22,2	22,2	22,2
ΛΙΓΕΣ	29	64,4	64,4	86,7
ΑΡΚΕΤΕΣ	5	11,1	11,1	97,8
ΠΟΛΛΕΣ	1	2,2	2,2	100,0
Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΕΧΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;

Πίνακας 24

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
0 ΩΡΕΣ	3	6,7	6,7
1 ΩΡΕΣ	9	20,0	26,7
2 ΩΡΕΣ	13	28,9	55,6
3 ΩΡΕΣ	11	24,4	80,0
4 ΩΡΕΣ	7	15,6	95,6
ΠΑΝΩ ΑΠΟ 4 ΩΡΕΣ	2	4,4	100,0
Total	45	100,0	

- Από τους παραπάνω πίνακες προκύπτει ότι το 55,6% έχουν έως δύο ώρες ενώ και το 86,7% θεωρεί ότι δεν έχει καθόλου ή ότι έχει λίγες ελεύθερες ώρες. Επομένως, η υπόθεσή μας επαληθεύεται.

B) Η ύπαρξη επαρκούς ελεύθερου χρόνου(πάνω από δύο ώρες ημερησίως) δεν σχετίζεται με την ικανοποίηση από την αξιοποίηση του.

Πίνακας 42

	ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ		Total
	ΕΩΣ 2 ΩΡΕΣ	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;			
	39,1%	36,8%	38,1%
ΛΙΓΟ	47,8%	47,4%	47,6%
ΑΡΚΕΤΑ	8,7%	15,8%	11,9%
ΠΟΛΥ	4,3%	,0%	2,4%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

- Από τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι οι γυναίκες θεωρούν ότι με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου καλύπτουν λίγο τις ανάγκες τους ή δεν καλύπτουν καθόλου, είτε έχουν πάνω από δύο ώρες ελεύθερες, είτε έχουν έως δύο ώρες.
- Διενεργώντας στατιστικό έλεγχο υποθέσεων χ^2 , διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει κάποια συσχέτιση ανάμεσα στις ώρες ελεύθερου χρόνου και στις ανάγκες που καλύπτονται από τις δραστηριότητές του. ($\chi^2 = 1,281$, d.f. = 3, p = 0,734)

Πίνακας 44

		ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ		Total
		ΕΩΣ 2 ΩΡΕΣ	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	
ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	62,5%	30,0%	47,7%
	ΛΙΓΟ	16,7%	40,0%	27,3%
	ΑΡΚΕΤΑ	20,8%	25,0%	22,7%
	ΠΟΛΥ	,0%	5,0%	2,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες του δείγματος δηλώνουν ότι δεν είναι ικανοποιημένες από τον ελεύθερο χρόνο τους ανεξάρτητα από τις ώρες που έχουν για τον εαυτό τους. ($\chi^2 = 5,875$, d.f. = 3, $p = 0,118$). Πιο συγκεκριμένα το 79,2% που απάντησε ότι έχει έως δύο ελεύθερες ώρες δεν είναι καθόλου ή είναι λίγο ικανοποιημένες, αλλά και το 70% που απάντησε ότι έχει πάνω από δύο ελεύθερες ώρες πάλι δεν είναι ικανοποιημένο ή είναι λίγο. Άρα η υπόθεσή μας επαληθεύεται.

Γ) Η αδυναμία ικανοποίησης από τον ελεύθερο χρόνο οφείλεται κυρίως στην αδυναμία της κοινότητας να καλύψει τις ανάγκες για ψυχαγωγία ή και το γεγονός ότι η κοινότητα δεν επιθυμεί να την καλύψει.

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ; * ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;

Πίνακας 60

		ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;				Total
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;		9,1%	9,1%	2,3%	,0%	20,5%
	ΛΙΓΕΣ	20,5%	9,1%	4,5%	2,3%	36,4%
	ΑΡΚΕΤΕΣ	,0%	,0%	2,3%	,0%	2,3%
	ΔΕ	18,2%	9,1%	13,6%	,0%	40,9%
	ΓΝΩΡΙΖΩ					
Total		47,7%	27,3%	22,7%	2,3%	100,0%

Δεν βρέθηκε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση των δύο μεταβλητών, καθώς πολύ μεγάλο μέρος του δείγματος (41%) δεν φαίνεται να γνωρίζει κάποια προγράμματα της κοινότητας, γεγονός που δηλώνει πιθανόν μία δυσλειτουργία των προγραμμάτων αυτών ($\chi^2 = 8,765$, $df = 9$, $p = 0,459$)

Δ) Η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία και γενικά στην ελληνική επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

Πίνακας 39

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	OXI	15	33,3	35,7	35,7
	NAI	27	60,0	64,3	100,0
	Total	42	93,3	100,0	
Missing	System	3	6,7		
Total		45	100,0		

- Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι το 60% θεωρεί ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Άρα επαληθεύεται η υπόθεσή μας. Κάνοντας, όμως και άλλους ελέγχους συσχέτισης για να δούμε εάν επηρεάζει την αξιοποίηση και την ικανοποίηση, προέκυψαν τα εξής:

	ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;		Total
	ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΚΑΘΟΛΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;	64,3%	40,7%	48,8%
ΛΙΓΟ	21,4%	29,6%	26,8%
ΑΡΚΕΤΑ	7,1%	29,6%	22,0%
ΠΟΛΥ	7,1%	,0%	2,4%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 50

Σχεδόν δύο στις τρεις γυναίκες (64%) οι οποίες δεν θεωρούν ότι η τοπική κοινωνία επηρεάζει τον ελεύθερο χρόνο τους, δεν είναι καθόλου ικανοποιημένες από τον χρόνο τους, ενώ οι γυναίκες που πιστεύουν ότι η τοπική κοινωνία περιορίζει τις δυνατότητές αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, δήλωσαν ότι είναι αρκετά ή λίγο ικανοποιημένες από το χρόνο αυτό. ($\chi^2 = 5,331$, $df = 3$, $p = 0,149$)

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;

	ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;		Total
	ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΘΟΛΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ Υ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;	53,8%	34,6%	41,0%
ΛΙΓΟ	38,5%	50,0%	46,2%
ΑΡΚΕΤΑ	7,7%	11,5%	10,3%
ΠΟΛΥ	,0%	3,8%	2,6%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 52

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει και πάλι ότι το 50% που θεωρεί ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, δηλώνει ότι καλύπτονται λίγο οι ανάγκες τους, αλλά και το 53,8% που υποστηρίζει ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία δεν επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, δηλώνει ότι δεν καλύπτονται καθόλου οι ανάγκες τους.

($\chi^2=1,65,df=3,p=0,647$)

4.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη μελέτη αυτή εξετάστηκε ο ελεύθερος χρόνος των μητέρων με ανήλικα παιδιά στη σχολική ηλικία που ζουν σε αγροτική κοινότητα, καθώς επίσης και ο τρόπος αξιοποίησης αυτού. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις ενότητες που αναπτύχθηκαν σε θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο, μπορούμε αντίστοιχα να εξάγουμε κάποια γενικά συμπεράσματα.

Όσον αφορά τον πρώτο άξονα της έρευνας, δηλαδή τα δημογραφικά στοιχεία παρατηρούνται τα εξής:

- Οι περισσότερες γυναίκες του δείγματος δραστηριοποιούνται ενεργά στον τομέα της εργασίας και κυρίως δουλεύουν ως υπάλληλοι. Όπως αναφέρεται και στο θεωρητικό μέρος, τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό το γυναικών που συμμετέχει στην αγορά εργασίας, για αρκετούς λόγους, οι οποίοι αναλύονται στις ενότητες 2.4 και 2.4.1.
- Από την έρευνα φαίνεται ότι ο ελεύθερος χρόνος που απομένει τελικά στις γυναίκες του δείγματος είναι στην πλειοψηφία κάτω από 2 ώρες, εξαιτίας, όχι μόνο της εργασίας, η οποία μπορεί και να μην υπάρχει, αλλά κυρίως στις πολυάριθμες υποχρεώσεις που έχουν οι ίδιες που πηγάζουν από το ρόλο της γυναίκας ως σύζυγος, μητέρα και νοικοκυρά. Το γεγονός αυτό συσχετίζεται με το θεωρητικό μέρος όπου αναφέρεται ότι: «Ο μέσος ελεύθερος χρόνος μιας γυναίκας, ανάλογα βέβαια, με το αν εργάζεται, αν είναι παντρεμένη, αν έχει παιδιά και πόσα κ.τ.λ., ποικίλλει από 14-21 ώρες τη βδομάδα. Υπάρχουν και εδώ υποχρεωτικές οικιακές εργασίες, όπως είναι π.χ. το μαγείρεμα, το πλύσιμο ρούχων κ.τ.λ. και ημιπροαιρετικές εργασίες, όπως το ράψιμο, το πλέξιμο, το μαστόρεμα, η κηπουρική κ.λπ.» (Μπαδογιαννάκης, 1994: 91) Ακολούθως, επαληθεύεται η πρώτη υπόθεση η οποία υποστηρίζει ότι ο πραγματικός ελεύθερος χρόνος μετά την ικανοποίηση των απαιτήσεων των κοινωνικών ρόλων της γυναίκας, ενδέχεται να είναι ελάχιστος (μικρότερος από 2 ώρες ημερησίως).
- Σύμφωνα με την έρευνα προκύπτει ότι οι περισσότερες από τις γυναίκες που ερευνήθηκαν δε συμμετέχουν σε κάποιο σύλλογο. Γεγονός που επιβεβαιώνεται και στο θεωρητικό μέρος, όπου αναφέρεται ότι: «Όσον αφορά την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή της γυναίκας του χωριού κυριαρχεί η αντίληψη ότι η γυναίκα δεν πρέπει να ανακατεύεται στα κοινά. Η συμμετοχή

της γυναίκας της αγροτικής περιοχής στα συλλογικά όργανα των αγροτών και στη πολιτική ζωή είναι ακόμη και σήμερα πολύ χαμηλή. Φαίνεται ότι παρά την ανάπτυξη των νόμων, η στάση των γυναικών αλλάζει με πολύ αργό ρυθμό, η δε θετική επίδραση του βελτιωμένου νομικού πλαισίου στον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των γυναικών αργεί να φανεί.» (Βαγιά, 1976:119).

- Από την ανάλυση της δεύτερης υπόθεσης φαίνεται ότι οι περισσότερες γυναίκες του δείγματος δεν είναι ικανοποιημένες από την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ακόμα και αν διαθέτουν περισσότερο από 2 ώρες ημερησίως. Αυτό έχει να κάνει, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος, με τις ελλειπείς δυνατότητες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου στην επαρχία. Όπως αναφέρεται στην ενότητα 3.3.2. οι ανάγκες των κατοίκων των αγροτικών περιοχών δεν μπορούν να καλυφτούν, αφενός γιατί η κοινότητα αδυνατεί ή δεν ενδιαφέρεται να τις καλύψει και αφετέρου γιατί στις περιοχές αυτές υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι που εμποδίζουν την κάλυψη αυτών των αναγκών, όπως η απόσταση από τα αστικά κέντρα και η έλλειψη συχνής συγκοινωνίας.
- Από το ερευνητικό μέρος προκύπτει ότι η πλειοψηφία των γυναικών δεν γνωρίζει τις διεξόδους και τις ευκαιρίες που παρέχει η κοινότητα για την αξιοποίηση του ελεύθερου και συνεπώς δεν αξιοποιεί και τις παροχές που δίδονται από την κοινότητα. Το γεγονός αυτό δεν ήταν αναμενόμενο όταν διατυπώθηκε η τρίτη υπόθεση, καθώς η υπόθεση υποστηρίζει ότι η κοινότητα έχει αδυναμία στο να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού. Όμως, εντέλει η αδυναμία της κοινότητας έγκειται στο γεγονός ότι αδυνατεί να ενημερώσει τους κατοίκους για τις ευκαιρίες που η ίδια παρέχει.
- Επίσης, από την έρευνα εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι περισσότερες γυναίκες δηλώνουν ότι στον ελεύθερο χρόνο τους καλύπτουν περισσότερο τις ανάγκες της οικογένειας τους και των παιδιών τους και λιγότερο τις ατομικές τους ανάγκες. Το ίδιο συμπέρασμα αναφέρεται και στην ενότητα 2.4.2. όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι: «Για να καταφέρουν να αποδίδουν καλά στον επαγγελματικό και στον οικογενειακό χώρο, αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο για την περιποίηση του εαυτού τους και στο να κάνουν πράγματα που τις ευχαριστούν, αισθάνονται μονίμως κουρασμένες, νιώθουν μόνες από κοινωνικής πλευράς και πιστεύουν ότι όλα τα βάρη πέφτουν πάνω της, με αποτέλεσμα να γίνονται ευέξαπτες και νευρικές. (<http://paroutsas.jms>).»

- Από την τέταρτη υπόθεση προκύπτει το συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών, είτε θεωρούν ότι η θέση της γυναίκας στην κοινότητα επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, είτε όχι, δηλώνουν καθόλου ή λίγο ικανοποιημένες από την κάλυψη των αναγκών μέσω του ελεύθερου χρόνου.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών στην κοινότητα της Τυλίσου δεν σχετίζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου με τις ευκαιρίες που παρέχει η κοινότητα, γιατί, όπως φάνηκε είτε δεν γνωρίζουν τις παροχές της κοινότητας, είτε δεν ενδιαφέρονται να ασχοληθούν με τις παροχές αυτές. Πολλές γυναίκες από το δείγμα δήλωσαν ότι δεν έχουν μεγαλώσει στην Τύλισο και ότι ζουν εκεί επειδή είναι κοντά σε αστικό κέντρο. Αυτό το γεγονός δικαιολογεί τη στάση των περισσότερων απέναντι στη κοινότητα και την άποψη τους ότι η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία δεν επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου ή την ικανοποίηση από αυτόν.
- Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός που ερευνήθηκε ήταν ολιγάριθμος και αυτό φανερώνει το μικρό ποσοστό των οικογενειών με παιδιά στη σχολική ηλικία σε αγροτικές περιοχές. Ίσως αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι πλέον οι οικογένειες επιλέγουν να ζήσουν στα μεγάλα αστικά κέντρα.

4.11 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με αφορμή τα αποτελέσματα της έρευνας προτείνουμε τα εξής:

- Η κοινότητα χρειάζεται να κάνει μια έρευνα σχετικά με τις ανάγκες του γυναικείου πληθυσμού, προκειμένου να αξιολογήσει την παρούσα κατάσταση και να εξακριβώσει τις πραγματικές ανάγκες που υπάρχουν. Με βάση τις ανάγκες αυτές χρειάζεται να θέσει στόχους και αξιοποιώντας παράλληλα όλους τους πόρους και τις πηγές της να προσπαθήσει να τις καλύψει.
- Καλό θα ήταν να δημιουργηθούν προγράμματα που θα απευθύνονται στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα και θα σχετίζονται με τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά τους. Τέτοια προγράμματα μπορούν να αφορούν τον αθλητισμό, την επιμόρφωση, την επαγγελματική κατάρτιση κ.α
- Μια άλλη πρόταση θα μπορούσε να είναι η ανάπτυξη των δικτύων φροντίδας για την φύλαξη και φροντίδα τόσο των παιδιών, όσο και των ηλικιωμένων. Η ανάπτυξη αυτή θα βοηθήσει την σύγχρονη γυναίκα να έχει στη διάθεσή της περισσότερο ελεύθερο χρόνο και να βελτιώσει τις δυνατότητες αξιοποίησης του.
- Επίσης, χρειάζεται να υπάρξει καλύτερη και πληρέστερη ενημέρωση των κατοίκων σχετικά με τα προγράμματα, τις εκδηλώσεις και τις υπηρεσίες που παρέχονται από την κοινότητα, μιας και παρατηρήθηκε από την έρευνα ότι η ενημέρωση είναι πολύ ελλιπής.
- Τέλος, θα μπορούσε η κοινότητα να δημιουργήσει περισσότερες πολιτιστικές εκδηλώσεις ή εκδηλώσεις ψυχαγωγικού χαρακτήρα, προκειμένου οι γυναίκες να τις αξιοποιήσουν, αφού και από την έρευνα φάνηκε ότι υπάρχει έλλειψη και σε αυτόν τον τομέα. Τέτοιες δραστηριότητες θα μπορούσαν να είναι εκθέσεις ζωγραφικής και γλυπτικής, λαϊκής μουσικής και χορού και άλλα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βαγιά, Χριστίνα, (1987), «Οι κοινωνικές ανάγκες στις αγροτικές περιοχές της Ευρώπης» Εκλογή, τεύχος 83, σελ 113-118
2. Βαρβαρέσος, Στέλιος, (1997), *Τουρισμός-Οικονομικές Προσεγγίσεις*, Προπομπός, Αθήνα, 1997.
3. Γρέβιας, Δημήτρης, (1985), «Σχέσεις μεταξύ εργασίας και ελεύθερου χρόνου» Εκλογή, τεύχος 67, σελ. 111-113, 120-123
4. Γρηγοριάδης, Κ. Σ., (1977), *Χριστιανική Ηθική*, Ο.Α.Ε.Δ., Αθήνα, 1977
5. Κρασανάκης, Γιώργος, (1984), *Κοινωνικοπαιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου*, Europress, Αθήνα, 1984.
6. Δουμάνη-Χρηστέα, Μαριέλλα, (1989), *Η Ελληνίδα μητέρα, άλλοτε και σήμερα*, Κέδρος, Αθήνα, 1989
7. Δαράκη, Πέπη, (χ. χ), *Πνευματικά Κέντρα*, Gutenberg, Αθήνα, χ.χ.
8. Δαουτόπουλος, Γεώργιος, (1997), *Τοπική Ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, 1997
9. Ζωγράφου, Αντρέας, (1997), *Κοινωνική εργασία με κοινότητα*, Πάτρα, 1997
10. Καζάζη, Μαρία, (1995), *Ανθρώπινες Σχέσεις, Επικοινωνία*, Έλλην, Αθήνα, 1995
11. Κακλαμανάκη, Ρούλα, (1984), *Η θέση της Ελληνίδας*, Καστανιώτη, Αθήνα, 1984
12. Κατάκη, Χάρις, (1984), *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, Κέδρος, Αθήνα, 1984.
13. Κέντρου Εκπαίδευσης Κοινοτικής Ανάπτυξης Τυλίσου, Αρχείο, Μελέτη Κοινότητας Τυλίσου, (2003).
14. Κορωναίου, Αλεξάνδρα, (1996), *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*, Μήσος, Αθήνα, 1996.
15. Λογοθέτη, Σοφία, (1998), *Η ταυτότητα και ο ρόλος της γυναίκας- ρόλοι γυναικών και ολοκλήρωση της προσωπικότητας*, Δαρδάνος, Αθήνα, 1998.
16. Μουσούρου, Λουκία, (1985), *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1985).
17. Μπαδογιαννάκης, Γιάννης, (1994), *Ελεύθερος χρόνος η μεγάλη πρόκληση*, Singular, Αθήνα, 1994.
18. Πιντέρης, Γιώργος, (1984), *Συντροφικότητα ανά ελληνικά*, Θυμάρι, Αθήνα, 1984

19. Σακελλαρίου, Κίμων, (1985), *Παιδαγωγική της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Καρανάση, Αθήνα, 1985.
20. Σιμών Ντε Μπωβουαρ, (1979), *Το δεύτερο φύλο*, Σιμόπουλος, Κυριάκος, Γλάρος, Αθήνα, 1979
21. Σκόδρα, Ελένη, (1993), *Η ψυχολογία της γυναίκας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1993.
22. Τσαούσης, Β,(1997), *Στοιχεία Κοινωνιολογίας*, Τόμος Α, Αθήνα, 1979

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

<http://paroutsas.jms.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ

Descriptive Statistics

Πίνακας 1

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ΗΛΙΚΙΑ	32	27	55	37,25	6,643
Valid N (listwise)	32				

ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Πίνακας 2

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 19 - 29	4	8,9	8,9	8,9
30 - 40	34	75,6	75,6	84,4
41 - 51	5	11,1	11,1	95,6
52 ΚΑΙ ΑΝΩ	2	4,4	4,4	100,0
Total	45	100,0	100,0	

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

Πίνακας 3

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	8	17,8	17,8	17,8
2	26	57,8	57,8	75,6
3	10	22,2	22,2	97,8
4	1	2,2	2,2	100,0
Total	45	100,0	100,0	

ΕΡΓΑΣΙΑ

Πίνακας 4

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid ΟΧΙ	18	40,0	40,9
ΝΑΙ	22	48,9	50,0
ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΑ	4	8,9	9,1
Total	44	97,8	100,0
Missing System	1	2,2	
Total	45	100,0	

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Πίνακας 5

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	19	42,2	70,4
ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΣ	3	6,7	11,1
ΑΓΡΟΤΗΣ	3	6,7	11,1
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	2	4,4	7,4
Total	27	60,0	100,0
Missing System	18	40,0	
Total	45	100,0	

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΝΕΤΕ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

Πίνακας 6

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6 ΩΡΕΣ	2	4,4	8,0	8,0
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 6 ΩΡΕΣ	23	51,1	92,0	100,0
	Total	25	55,6	100,0	
Missing	System	20	44,4		
Total		45	100,0		

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΝΕΤΕ ΣΤΙΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Πίνακας 7

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 - 2 ΩΡΕΣ	6	13,3	13,3	13,3
	2 - 3 ΩΡΕΣ	10	22,2	22,2	35,6
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 3 ΩΡΕΣ	29	64,4	64,4	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΕΧΕΤΕ ΟΙΚΙΑΚΗ ΒΟΗΘΟ;

Πίνακας 8

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	43	95,6	95,6	95,6
	ΝΑΙ	2	4,4	4,4	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΜΑΓΕΙΡΕΥΕΤΕ ΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΑΣ;

Πίνακας 9

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	3	6,7	7,0	7,0
	ΝΑΙ	40	88,9	93,0	100,0
	Total	43	95,6	100,0	
Missing	System	2	4,4		
Total		45	100,0		

ΑΝ ΝΑΙ, ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΝΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ;

Πίνακας 10

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 ΩΡΑ	15	33,3	35,7	35,7
	2 ΩΡΕΣ	23	51,1	54,8	90,5
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	4	8,9	9,5	100,0
	Total	42	93,3	100,0	
Missing	System	3	6,7		
Total		45	100,0		

ΑΝ ΟΧΙ, ΠΟΙΟΣ ΑΣΧΟΛΕΙΤΕ ΜΕ ΤΗ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ;**Πίνακας 11**

		Frequency	Percent
Valid	ΜΗΤΕΡΑ	4	8,9
	ΣΥΖΥΓΟΣ	2	4,4

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ Ή ΆΛΛΑ ΑΤΟΜΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΑΣ ΒΟΗΘΟΥΝ ΣΤΙΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ;**Πίνακας 12**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	35	77,8	77,8	77,8
	ΝΑΙ	10	22,2	22,2	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ Ή ΆΛΛΑ ΑΤΟΜΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΦΡΟΝΤΙΖΕΤΕ;**Πίνακας 13**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	42	93,3	93,3	93,3
	ΝΑΙ	3	6,7	6,7	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΑΣΧΟΛΕΙΣΤΕ ΜΕ ΤΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;**Πίνακας 14**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 ΩΡΕΣ	10	22,2	22,7	22,7
	1 - 2 ΩΡΕΣ	25	55,6	56,8	79,5
	2 - 3 ΩΡΕΣ	6	13,3	13,6	93,2
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 3 ΩΡΕΣ	3	6,7	6,8	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
	Total	45	100,0		

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΕ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ;**Πίνακας 15**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 ΩΡΕΣ	6	13,3	13,3	13,3
	1 - 2 ΩΡΕΣ	25	55,6	55,6	68,9
	3 - 5 ΩΡΕΣ	13	28,9	28,9	97,8
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 5 ΩΡΕΣ	1	2,2	2,2	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΚΟΙΜΑΣΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;**Πίνακας 16**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5 ΩΡΕΣ	6	13,3	13,3	13,3
	6 ΩΡΕΣ	11	24,4	24,4	37,8
	7 ΩΡΕΣ	20	44,4	44,4	82,2
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 7 ΩΡΕΣ	8	17,8	17,8	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΤΕ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΣΥΛΛΟΓΟ;**Πίνακας 17**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	39	86,7	86,7	86,7
	ΝΑΙ	6	13,3	13,3	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΑΝ ΝΑΙ, ΣΕ ΠΟΙΟ;**Πίνακας 18**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid		39	86,7	86,7	86,7
	ΓΥΝΑΙΚΩΝ	4	8,9	8,9	95,6
	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ	1	2,2	2,2	97,8
	ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ	1	2,2	2,2	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΒΓΑΙΝΕΤΕ ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΣ;**Πίνακας 19**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΛΙΓΟΤΕΡΟ	6	13,3	14,0	14,0
	2 ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΜΗΝΑ	27	60,0	62,8	76,7
	4 ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΜΗΝΑ	3	6,7	7,0	83,7
	ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	1	2,2	2,3	86,0
	ΠΟΤΕ	6	13,3	14,0	100,0
	Total	43	95,6	100,0	
Missing	System	2	4,4		
Total		45	100,0		

ΣΥΧΝΟΤΕΡΑ ΒΓΑΙΝΕΤΕ ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ:

Πίνακας 20

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΣ	25	55,6	64,1	64,1
	ΜΕ ΤΟ ΣΥΖΥΓΟ	11	24,4	28,2	92,3
	ΣΑΣ	3	6,7	7,7	100,0
	ΜΟΝΗ ΣΑΣ	3	6,7	7,7	100,0
	Total	39	86,7	100,0	
Missing	System	6	13,3		
Total		45	100,0		

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣΤΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ Ή ΣΑΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΟΝΤΑΙ;

Πίνακας 21

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΣΠΑΝΙΑ	12	26,7	27,3	27,3
	ΣΥΧΝΑ	26	57,8	59,1	86,4
	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ	6	13,3	13,6	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
Total		45	100,0		

ΠΗΓΑΙΝΕΤΕ ΤΑΞΙΔΙΑ Ή ΕΚΔΡΟΜΕΣ;

Πίνακας 22

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	16	35,6	36,4	36,4
	ΣΠΑΝΙΑ	21	46,7	47,7	84,1
	ΣΥΧΝΑ	7	15,6	15,9	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
Total		45	100,0		

ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ;

Πίνακας 23

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	10	22,2	22,2	22,2
	ΛΙΓΕΣ	29	64,4	64,4	86,7
	ΑΡΚΕΤΕΣ	5	11,1	11,1	97,8
	ΠΟΛΛΕΣ	1	2,2	2,2	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΕΧΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;

Πίνακας 24

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0 ΩΡΕΣ	3	6,7	6,7	6,7
1 ΩΡΕΣ	9	20,0	20,0	26,7
2 ΩΡΕΣ	13	28,9	28,9	55,6
3 ΩΡΕΣ	11	24,4	24,4	80,0
4 ΩΡΕΣ	7	15,6	15,6	95,6
ΠΑΝΩ ΑΠΟ 4 ΩΡΕΣ	2	4,4	4,4	100,0
Total	45	100,0	100,0	

ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;

Πίνακας 25

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΚΑΘΟΛΟΥ	21	46,7	47,7	47,7
ΛΙΓΟ	12	26,7	27,3	75,0
ΑΡΚΕΤΑ	10	22,2	22,7	97,7
ΠΟΛΥ	1	2,2	2,3	100,0
Total	44	97,8	100,0	
Missing System	1	2,2		
Total	45	100,0		

ΠΩΣ ΠΕΡΝΑΤΕ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΑΣ ΧΡΟΝΟ;

Πίνακας 26

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6	13,3	13,3	13,3
ΒΙΒΛΙΑ, ΣΙΝΕΜΑ, ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΕ ΦΙΛΟΥΣ, ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1	2,2	2,2	15,6
ΓΙΑ ΚΑΦΕ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΥΠΝΟΣ	1	2,2	2,2	17,8
ΔΙΑΒΑΣΜΑ	1	2,2	2,2	20,0
ΔΙΑΒΑΣΜΑ, ΒΟΛΤΑ	1	2,2	2,2	22,2
ΔΙΑΒΑΣΜΑ, ΒΟΛΤΑ ΓΙΑ ΚΑΦΕ ΜΕ ΦΙΛΗ ΜΟΥ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	24,4
ΔΙΑΒΑΣΜΑ, ΠΛΕΞΙΜΟ, ΒΟΛΤΑ	1	2,2	2,2	26,7
ΕΡΓΟΧΕΙΡΟ	1	2,2	2,2	28,9
ΚΑΜΙΑ ΦΙΛΗ	1	2,2	2,2	31,1
ΚΑΦΕ ΜΕ ΦΙΛΕΣ Ή ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	1	2,2	2,2	33,3
ΚΑΦΕ ΜΕ ΦΙΛΕΣ, ΔΙΑΒΑΣΜΑ	1	2,2	2,2	35,6

ΚΕΝΤΗΜΑ, ΚΑΦΕ ΜΕ ΠΑΡΕΑ	1	2,2	2,2	37,8
ΚΕΝΤΗΜΑ, ΠΕΡΠΑΤΗΜΑ, ΔΙΑΒΑΣΜΑ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	40,0
ΚΕΝΤΗΜΑ, ΠΛΕΞΙΜΟ	1	2,2	2,2	42,2
ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	1	2,2	2,2	44,4
ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	1	2,2	2,2	46,7
ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ, ΧΑΛΑΡΩΣΗ, ΚΑΝΤΗΜΑ, ΚΑΦΕ	1	2,2	2,2	48,9
ΜΟΝΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΣΧΟΛΟΥΜΑΙ ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	1	2,2	2,2	51,1
ΜΩΡΟ, ΠΑΙΔΙΑ	1	2,2	2,2	53,3
ΝΥΧΙΑ, ΜΑΛΛΙΑ, ΕΑΥΤΟΣ ΜΟΥ, ΨΩΝΙΑ	1	2,2	2,2	55,6
ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΣΜΑ	1	2,2	2,2	57,8
ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ ΚΑΙ ΗΡΕΜΙΑ	1	2,2	2,2	60,0
ΠΑΙΔΙΑ	1	2,2	2,2	62,2
ΠΗΓΑΙΝΩ ΒΟΛΤΑ ΓΙΑ ΨΩΝΙΑ, ΔΙΑΒΑΣΜΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΒΟΛΤΑ ΓΙΑ ΚΑΦΕ ΜΕ ΦΙΛΕΣ	1	2,2	2,2	64,4
ΠΙΝΩ ΚΑΦΕ ΣΠΙΤΙ	1	2,2	2,2	66,7
ΠΛΕΚΩ ΚΑΙ ΒΛΕΠΩ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	68,9
ΠΛΕΞΙΜΟ	1	2,2	2,2	71,1
ΠΛΕΞΙΜΟ, ΑΚΦΕ ΜΕ ΦΙΛΗ, ΠΛΕΞΙΜΟ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	73,3
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	75,6
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΦΕΣ, ΣΠΑΝΙΑ ΣΙΝΕΜΑ, ΕΞΩ ΓΙΑ ΚΑΦΕ	1	2,2	2,2	77,8
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	80,0
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΔΙΑΒΑΣΜΑ	1	2,2	2,2	82,2
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΔΙΑΒΑΣΜΑ, ΚΕΝΤΗΜΑ	1	2,2	2,2	84,4
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΕΝΤΗΜΑ	1	2,2	2,2	86,7
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΜΟΝΟ ΣΑΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΑ	1	2,2	2,2	88,9
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΚΑΦΕ	1	2,2	2,2	91,1
ΦΙΛΕΣ	1	2,2	2,2	93,3
ΦΙΛΙΚΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ, ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	95,6
ΧΑΛΑΡΩΝΩ	1	2,2	2,2	97,8
ΨΩΝΙΑ, ΔΟΥΛΕΙΑ, ΠΕΡΠΑΤΗΜΑ	1	2,2	2,2	100,0
Total	45	100,0	100,0	

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;

Πίνακας 27

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	16	35,6	38,1	38,1
	ΛΙΓΟ	20	44,4	47,6	85,7
	ΑΡΚΕΤΑ	5	11,1	11,9	97,6
	ΠΟΛΥ	1	2,2	2,4	100,0
	Total	42	93,3	100,0	
Missing	System	3	6,7		
Total		45	100,0		

ΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΔΕΝ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ;

Πίνακας 28

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid		8	17,8	17,8	17,8
	ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ, ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΦΙΛΙΕΣ	1	2,2	2,2	20,0
	ΑΣΧΟΛΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	1	2,2	2,2	22,2
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ	5	11,1	11,1	33,3
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	1	2,2	2,2	35,6
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	37,8
	ΒΟΛΤΕΣ	1	2,2	2,2	40,0
	ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ, ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	1	2,2	2,2	42,2
	ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ	1	2,2	2,2	44,4
	ΔΕΝ ΕΧΩ ΣΚΕΦΤΕΙ ΚΑΤΙ ΤΕΤΟΙΟ	1	2,2	2,2	46,7
	ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	1	2,2	2,2	48,9
	ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΖΥΓΟ	1	2,2	2,2	51,1
	ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	1	2,2	2,2	53,3
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	1	2,2	2,2	55,6
	ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΕΣ (COMPUTER)	1	2,2	2,2	57,8
	ΗΡΕΜΙΑ, ΧΑΛΑΡΩΣΗ	1	2,2	2,2	60,0
	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΕΣ	1	2,2	2,2	62,2
	ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	2	4,4	4,4	66,7
	ΝΑ ΑΣΧΟΛΗΘΩ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ, ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	68,9
	ΠΑΙΔΟΤΟΠΟΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	1	2,2	2,2	71,1
	ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ	5	11,1	11,1	82,2
	ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	84,4
	ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ, ΝΟΜΙΖΩ ΠΩΣ ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ	1	2,2	2,2	86,7

ΤΙΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ	1	2,2	2,2	88,9
ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥΣ ΣΑΝ	1	2,2	2,2	91,1
ΓΥΝΑΙΚΑ	1	2,2	2,2	93,3
ΨΥΧΑΓΟΓΙΑ,	1	2,2	2,2	95,6
ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	1	2,2	2,2	97,8
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	1	2,2	2,2	100,0
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	1	2,2	2,2	
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ, ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	
Total	45	100,0	100,0	

ΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ;

Πίνακας 29

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	9	20,0	20,0	20,0
ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΕΙΣ	1	2,2	2,2	22,2
ΗΡΕΜΙΑ	2	4,4	4,4	26,7
ΗΡΕΜΙΑ, ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ	1	2,2	2,2	28,9
ΚΑΜΙΑ	2	4,4	4,4	33,3
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	35,6
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	37,8
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ	1	2,2	2,2	
ΜΕΛΕΤΗ,	1	2,2	2,2	40,0
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	42,2
ΕΠΑΦΕΣΜΕ ΦΙΛΟΥΣ	1	2,2	2,2	44,4
ΤΑΞΙΔΙΑ	1	2,2	2,2	46,7
ΞΕΚΟΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	48,9
ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ, ΗΡΕΜΙΑ	1	2,2	2,2	55,6
ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΩΝ	1	2,2	2,2	71,1
ΠΑΙΔΙΩΝ	1	2,2	2,2	75,6
ΟΙΚΟΓΕΙΑΚΕΣ	1	2,2	2,2	77,8
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	3	6,7	6,7	80,0
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ	7	15,6	15,6	84,4
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ	2	4,4	4,4	86,7
ΑΝΑΓΚΕΣ	1	2,2	2,2	88,9
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ	1	2,2	2,2	91,1
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ	1	2,2	2,2	93,3
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ,	1	2,2	2,2	95,6
ΠΑΙΔΙΩΝ	1	2,2	2,2	100,0
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	2	4,4	4,4	
ΟΛΕΣ	1	2,2	2,2	
ΠΑΙΔΙΑ, ΣΠΙΤΙ	1	2,2	2,2	
ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ	1	2,2	2,2	
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	1	2,2	2,2	
ΣΠΙΤΙΟΥ, ΔΟΥΛΕΙΑ	1	2,2	2,2	
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ	1	2,2	2,2	
ΧΑΛΑΡΩΣΗ	2	4,4	4,4	
Total	45	100,0	100,0	

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;**Πίνακας 30**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	9	20,0	20,0	20,0
	ΛΙΓΕΣ	16	35,6	35,6	55,6
	ΑΡΚΕΤΕΣ	1	2,2	2,2	57,8
	ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ	19	42,2	42,2	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

ΑΝΑΦΕΡΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ, ΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ:**Πίνακας 31**

	Frequency	Percent
Valid	29	64,4
	ΓΥΜΑΙΚΩΝ	1
	ΓΥΜΝΑΣΙΚΗ, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	1
	ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΔΗΜΟΥ	1
	ΚΑΠΟΙΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ	1
	ΟΜΑΔΕΣ ΥΓΕΙΑΣ, ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	1
	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	7
	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ	4
	Total	45

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΕΣΤΕ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ, ΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ;**Πίνακας 32**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	24	53,3	85,7	85,7
	ΛΙΓΟ	3	6,7	10,7	96,4
	ΑΡΚΕΤΑ	1	2,2	3,6	100,0
	Total	28	62,2	100,0	
Missing	System	17	37,8		
Total		45	100,0		

ΕΙΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΥΤΕΣ;**Πίνακας 33**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	8	17,8	38,1	38,1
	ΛΙΓΟ	11	24,4	52,4	90,5
	ΑΡΚΕΤΑ	2	4,4	9,5	100,0
	Total	21	46,7	100,0	
Missing	System	24	53,3		
Total		45	100,0		

ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΟΥΝ ΚΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΕΞΟΔΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;

Πίνακας 34

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	3	6,7	6,8	6,8
	ΝΑΙ	41	91,1	93,2	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
Total		45	100,0		

ΑΝ ΝΑΙ, ΑΝΑΦΕΡΕΤΕ...

Πίνακας 35

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	24	53,3	53,3	53,3
ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ	1	2,2	2,2	55,6
ΓΙΑ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ	1	2,2	2,2	57,8
ΓΙΑ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ (ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ)	1	2,2	2,2	60,0
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ	2	4,4	4,4	64,4
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ, ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ	1	2,2	2,2	66,7
ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ	1	2,2	2,2	68,9
ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ	3	6,7	6,7	75,6
ΔΕ ΜΕ ΑΦΟΡΑ	1	2,2	2,2	77,8
ΔΕ ΜΕ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΙ, ΔΕΝ ΕΧΩ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	1	2,2	2,2	80,0
ΕΚΔΡΟΜΕΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΜΟΥΣΙΚΗ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	1	2,2	2,2	82,2
ΚΑΙ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	1	2,2	2,2	84,4
ΚΑΠΟΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΝΑ Α ΑΦΗΣΟΥΝ	1	2,2	2,2	86,7
ΚΑΤΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΚΟ	1	2,2	2,2	88,9
ΟΛΑ ΜΕΝΟΥΝ ΣΤΑ ΛΟΓΙΑ	1	2,2	2,2	91,1
ΟΜΑΔΕΣ ΥΓΕΙΑΣ	1	2,2	2,2	93,3
ΣΥΛΛΟΓΟΣ	1	2,2	2,2	95,6
ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΑ ΑΡΚΕΤΑ ΤΟ ΑΚΛΟΚΑΙΡΙ ΚΑΘΟΛΟΥ	1	2,2	2,2	97,8
ΧΩΡΟΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	2,2	2,2	100,0
Total	45	100,0	100,0	

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΠΟΥ ΣΑΣ ΑΠΟΜΕΝΕΙ ΤΕΛΙΚΑ ΕΙΝΑΙ ΕΠΑΡΚΗΣ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;**Πίνακας 36**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΘΟΛΟΥ	14	31,1	31,8	31,8
	ΛΙΓΟ	19	42,2	43,2	75,0
	ΑΡΚΕΤΑ	10	22,2	22,7	97,7
	ΠΟΛΥ	1	2,2	2,3	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
Total		45	100,0		

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΣΑΣ ΕΧΕΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΑΠΟ ΕΣΑΣ;**Πίνακας 37**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	33	73,3	75,0	75,0
	ΝΑΙ	11	24,4	25,0	100,0
	Total	44	97,8	100,0	
Missing	System	1	2,2		
Total		45	100,0		

Αν ναι, που νομίζετε ότι οφείλεται**Πίνακας 38**

		ΝΑΙ
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΣΠΙΤΙΟΥ	N	7
	%	77,8%
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΠΑΙΔΙΩΝ	N	8
	%	88,9%
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΡΙΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	N	
	%	

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;**Πίνακας 39**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ	15	33,3	35,7	35,7
	ΝΑΙ	27	60,0	64,3	100,0
	Total	42	93,3	100,0	
Missing	System	3	6,7		
Total		45	100,0		

ΓΙΑΤΙ;

Πίνακας 40

	N
Valid ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ	8
ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ ΜΠΟΡΟΥΜΕ, ΔΕΝ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
ΓΙΑΤΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΤΕΙ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΑΝ ΕΧΕΙ	1
ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΑΠΟ ΕΔΩ ΚΑΙ ΔΕ ΜΕ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ Η ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ, ΑΝ ΕΙΧΕ ΑΥΚΕΙΡΙΕΣ ΘΑ ΤΙΣ ΑΞΙΟΠΟΠΙΟΥΣΑ	1
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΑΡΚΕΤΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	1
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	2
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΟΠΩΣ ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
ΔΕΝ ΕΧΩ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΡΚΕΤΟΙ ΔΙΕΞΟΔΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, ΧΩΡΟΙ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ	1
ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΙΕΞΟΔΟΙ	1
ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	1
ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΟΛΛΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ Ή ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ	1
ΔΝ ΕΧΟΥΜΕ ΠΟΛΛΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	1
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ, ΤΙ ΘΑ ΠΕΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ	1
ΕΞΑΡΤΑΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΕ ΜΕΡΑ	1
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΟΠΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	1
ΖΕΙ ΣΕ ΜΙΑ ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ	1
ΚΑΙ ΝΑ ΕΧΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΔΕ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΤΟΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ, ΛΟΓΩ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ	1
ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	3
ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΔΕ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΚΙΝΗΘΕΙΣ ΟΠΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΕΛΕΥΘΕΡΑ	1
ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΟΤΙ ΚΑΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΣΧΟΛΙΑΖΕΤΑΙ	1
ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΣΧΟΛΙΑΖΟΥΝ ΕΝΤΟΝΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΔΩ	1
ΚΛΕΙΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	1
ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΛΟΓΟ ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΟΥΤΣΟΜΠΟΛΙΟ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΙΟ ΤΥΠΙΚΕΣ, ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΜΕ ΚΑΝΟΝΕΣ ΧΩΡΙΟΥ	1
ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ	1
ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ, Ο ΚΟΣΜΟΣ ΔΕΝ ...?	1
ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΔΕΝ ΚΟΙΤΑΝΕ ΤΟΥΣ ΕΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΑ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ, ΕΧΟΥΝ ΜΑΘΕΙ ΕΤΣΙ	1
ΟΤΑΝ ΒΡΕΙ ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟ ΜΠΡΟΕΙ ΝΑ ΤΟΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΤΕΙ	1
ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΕΧΕΙΣ ΧΡΟΝΟ... ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΟΛΛΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	1
ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΕΙΝΑΙ ΜΙΚΡΟ ΚΑΙ ΟΤΙ ΚΑΝΕΙΣ ΘΑ ΣΧΟΛΙΑΣΤΕΙ	1
ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΤΙ ΚΑΝΕΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ	1
Total	45

ΓΙΑΤΙ; * ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ; Crosstabulation

Πίνακας 41

ΟΧΙ	ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ ΜΠΟΡΟΥΜΕ, ΔΕΝ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
	ΓΙΑΤΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΤΕΙ ΤΟΝ	1
	ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΑΝ ΕΧΕΙ	1
	ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΑΠΟ ΕΔΩ ΚΑΙ ΔΕ ΜΕ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ Η ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ	1
	ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ, ΑΝ ΕΙΧΕ ΑΥΚΕΙΡΙΕΣ ΘΑ ΤΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΟΥΣΑ	1
	ΔΕΝ ΕΧΩ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
	ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	1
	ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΛΟΓΟ ΑΠΟΣΤΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ	1
	ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1
	ΟΤΑΝ ΒΡΕΙ ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟ ΜΠΡΟΕΙ ΝΑ ΤΟΝ	1
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΤΕΙ	1	
ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΕΧΕΙΣ ΧΡΟΝΟ... ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΟΛΛΕΣ	1	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	1	
ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΑΡΚΕΤΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	1
	ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	2
	ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΟΠΩΣ ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1
	ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
	ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΡΚΕΤΟΙ ΔΙΕΞΟΔΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	1
	ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, ΧΩΡΟΙ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ	1
	ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΙΕΞΟΔΟΙ	1
	ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	1
	ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΟΛΛΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ Ή	1
	ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ	1
	ΔΝ ΕΧΟΥΜΕ ΠΟΛΛΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ	1
	ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	1
	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ	1
	ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ, ΤΙ ΘΑ ΠΕΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ	1
	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΟΠΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	1
	ΖΕΙ ΣΕ ΜΙΑ ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ	1
	ΚΑΙ ΝΑ ΕΧΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΔΕ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΤΟΝ	1
	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕΙΣ, ΛΟΓΩ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ	1
	ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	2
	ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΔΕ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΚΙΝΗΘΕΙΣ ΟΠΩΣ ΣΤΗΝ	1
	ΠΟΛΗ ΕΛΕΥΘΕΡΑ	1
	ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΟΤΙ ΚΑΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΣΧΟΛΙΑΖΕΤΑΙ	1
	ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΣΧΟΛΙΑΖΟΥΝ ΕΝΤΟΝΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1
ΕΔΩ	1	
ΚΛΕΙΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	1	
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΟΥΤΣΟΜΠΟΛΙΟ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ	1	
ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΙΟ ΤΥΠΙΚΕΣ, ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΜΕ ΚΑΝΟΝΕΣ	1	
ΧΩΡΙΟΥ	1	
ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ	1	
ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΧΩΡΙΟΥ, Ο ΚΟΣΜΟΣ ΔΕΝ ...?	1	
ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΔΕΝ ΚΟΙΤΑΝΕ ΤΟΥΣ ΕΑΥΤΟΥΣ	1	
ΤΟΥΣ ΑΛΛΑ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ, ΕΧΟΥΝ ΜΑΘΕΙ ΕΤΣΙ	1	
ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΕΙΝΑΙ ΜΙΚΡΟ ΚΑΙ ΟΤΙ ΚΑΝΕΙΣ ΘΑ	1	
ΣΧΟΛΙΑΣΤΕΙ	1	
ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΤΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΤΙ ΚΑΝΕΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ	1	

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ; * ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ Crosstabulation

Πίνακας 42

% within ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

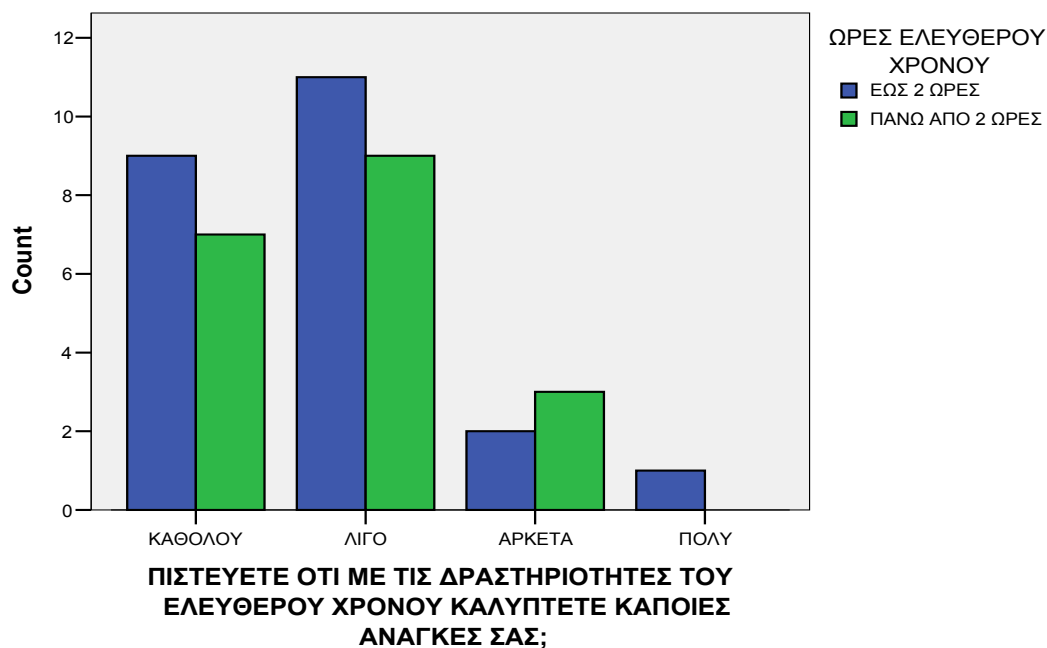
		ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ		Total
		ΕΩΣ 2 ΩΡΕΣ	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	39,1%	36,8%	38,1%
	ΛΙΓΟ	47,8%	47,4%	47,6%
	ΑΡΚΕΤΑ	8,7%	15,8%	11,9%
	ΠΟΛΥ	4,3%	,0%	2,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 43

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,281	3	,734
Likelihood Ratio	1,657	3	,647
Linear-by-Linear Association	,001	1	,976
N of Valid Cases	42		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 1

**ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ; * ΩΡΕΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ Crosstabulation**

Πίνακας 44

% within ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

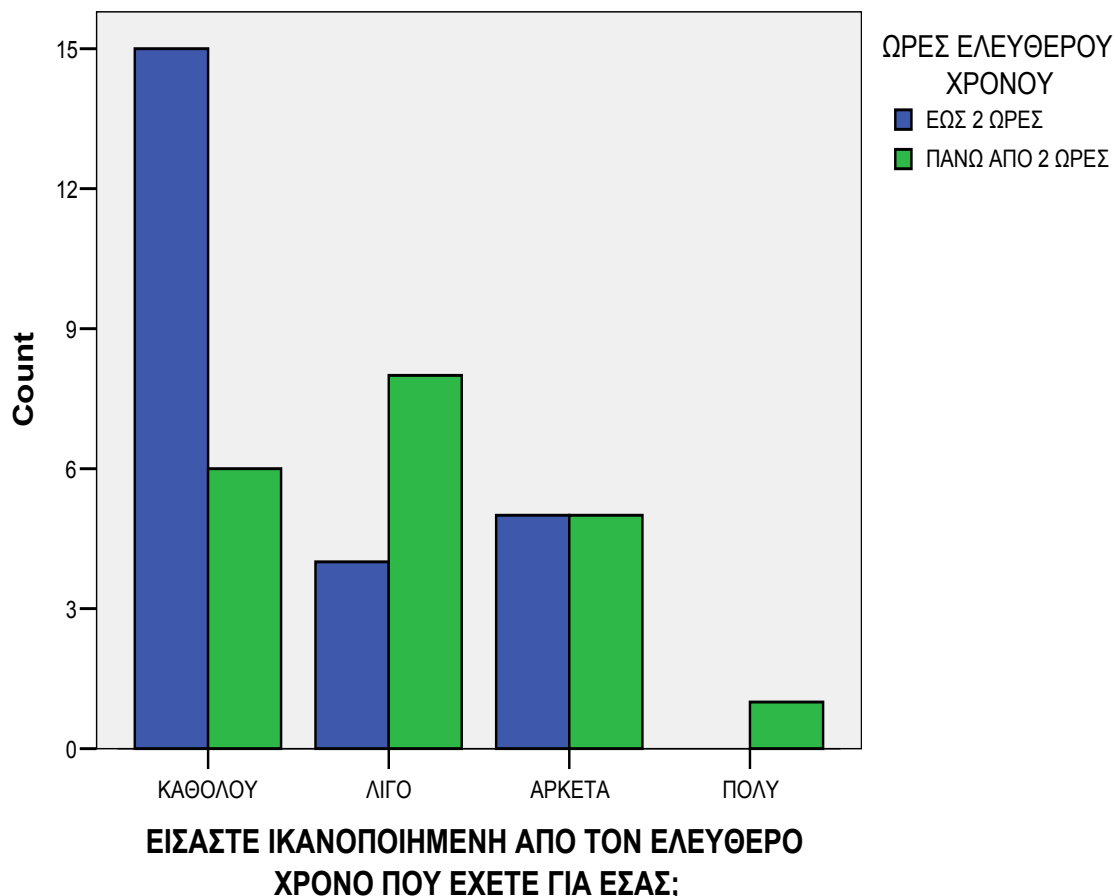
		ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ		Total
		ΕΩΣ 2 ΩΡΕΣ	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	
ΕΙΣΑΣΤΕ	ΚΑΘΟΛΟΥ	62,5%	30,0%	47,7%
ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ	ΛΙΓΟ	16,7%	40,0%	27,3%
ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ	ΑΡΚΕΤΑ	20,8%	25,0%	22,7%
ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;	ΠΟΛΥ	,0%	5,0%	2,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 45

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,875	3	,118
Likelihood Ratio	6,366	3	,095
Linear-by-Linear Association	3,081	1	,079
N of Valid Cases	44		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 2

ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ; * ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ; Crosstabulation

Πίνακας 46

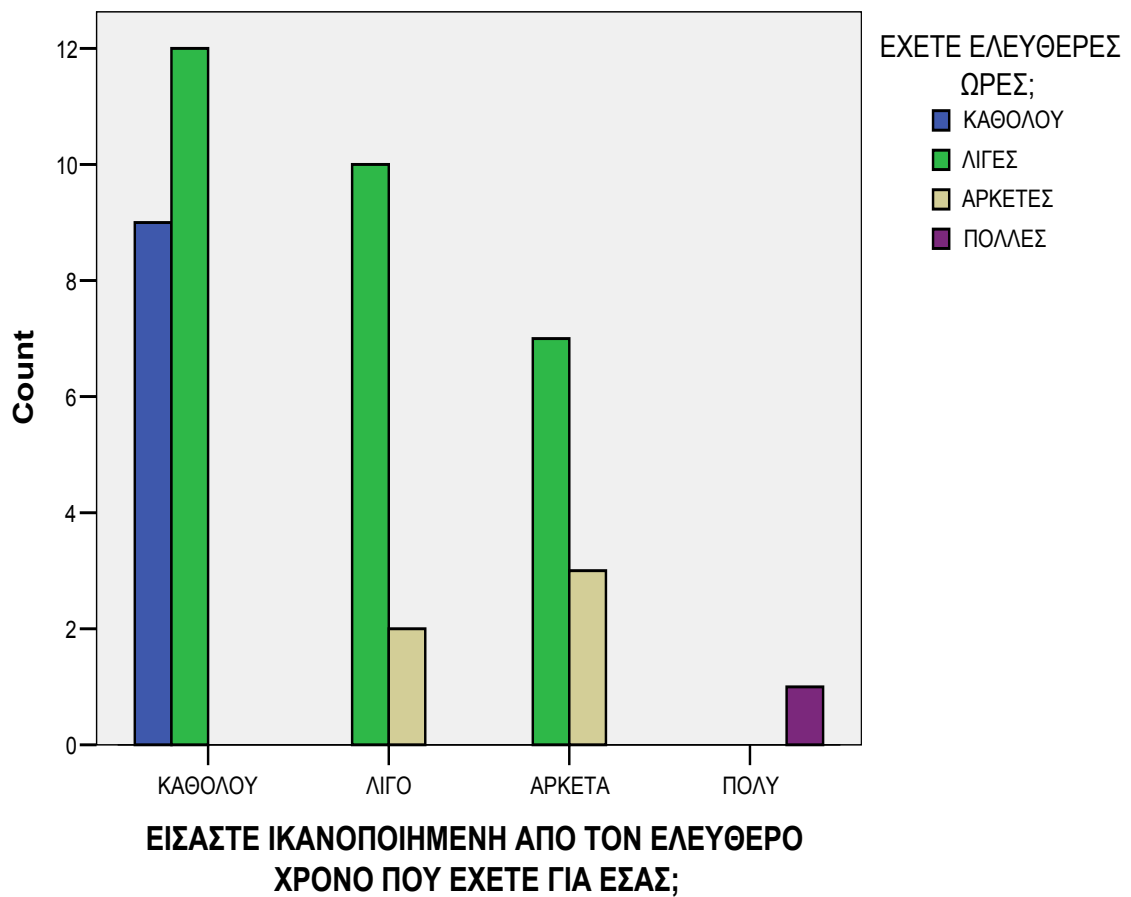
% within ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ;

		ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ;				Total
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΕΣ	ΑΡΚΕΤΕΣ	ΠΟΛΛΕΣ	
ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	100,0%	41,4%	,0%	,0%	47,7%
	ΛΙΓΟ	,0%	34,5%	40,0%	,0%	27,3%
	ΑΡΚΕΤΑ	,0%	24,1%	60,0%	,0%	22,7%
	ΠΟΛΥ	,0%	,0%	,0%	100,0%	2,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests
Πίνακας 47

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	60,193	9	,000
Likelihood Ratio	30,348	9	,000
Linear-by-Linear Association	17,601	1	,000
N of Valid Cases	44		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 3

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ; * ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ; Crosstabulation

Πίνακας 48

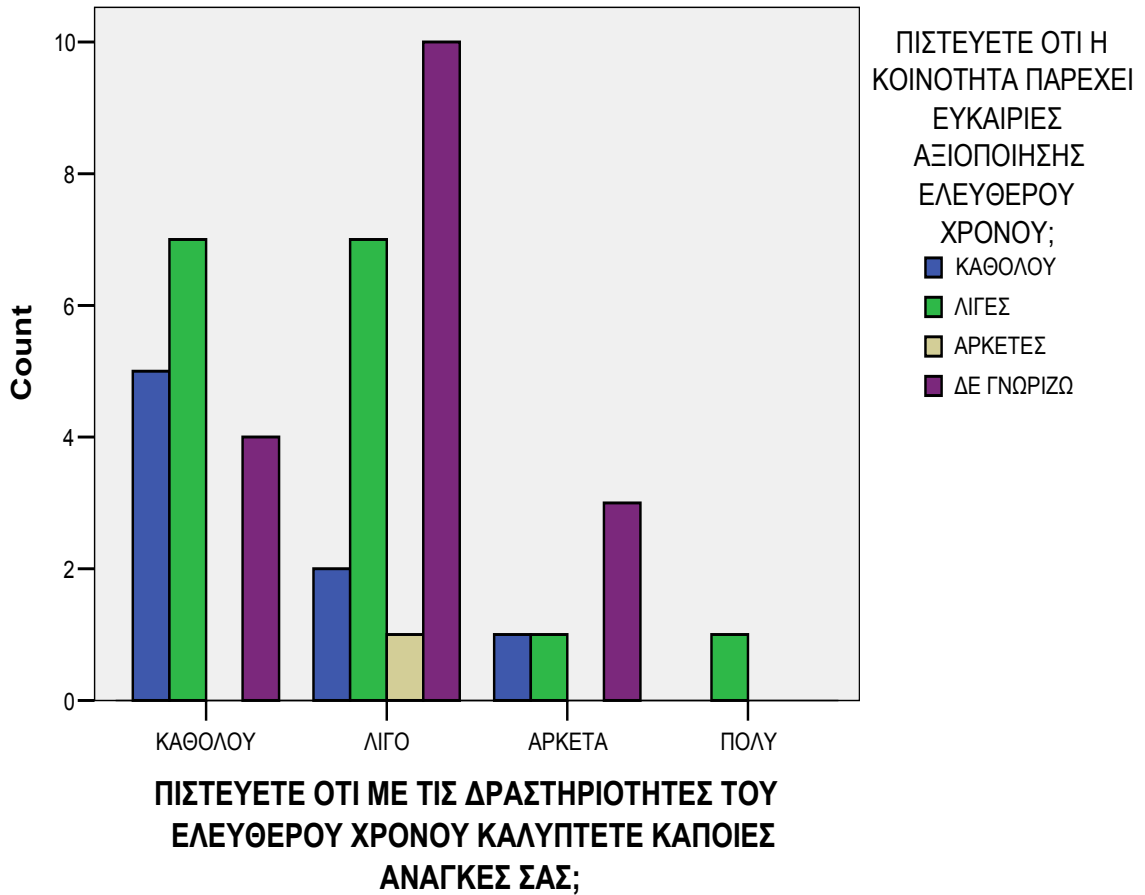
		% of Total				
		ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;				
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΕΣ	ΑΡΚΕΤΕΣ	ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ	Total
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	11,9%	16,7%	,0%	9,5%	38,1%
	ΛΙΓΟ	4,8%	16,7%	2,4%	23,8%	47,6%
	ΑΡΚΕΤΑ	2,4%	2,4%	,0%	7,1%	11,9%
	ΠΟΛΥ	,0%	2,4%	,0%	,0%	2,4%
Total		19,0%	38,1%	2,4%	40,5%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 49

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,294	9	,607
Likelihood Ratio	8,081	9	,526
Linear-by-Linear Association	1,667	1	,197
N of Valid Cases	42		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 4

ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ; * ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ; Crosstabulation

πίνακας 50

% within ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;

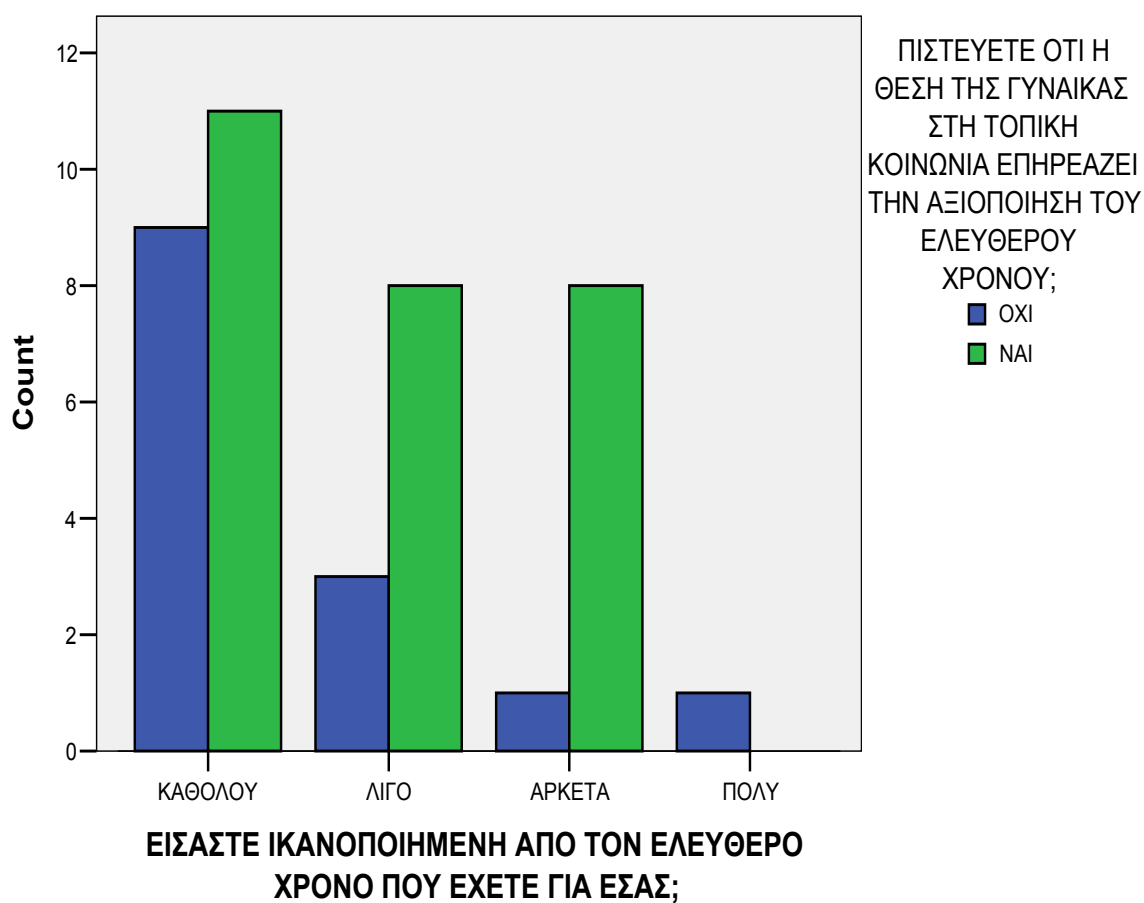
		ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;		
		ΟΧΙ	ΝΑΙ	Total
ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	64,3%	40,7%	48,8%
	ΛΙΓΟ	21,4%	29,6%	26,8%
	ΑΡΚΕΤΑ	7,1%	29,6%	22,0%
	ΠΟΛΥ	7,1%	,0%	2,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 51

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,331	3	,149
Likelihood Ratio	5,949	3	,114
Linear-by-Linear Association	1,198	1	,274
N of Valid Cases	41		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 5

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ; * ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ; Crosstabulation

Πίνακας 52 % within ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;

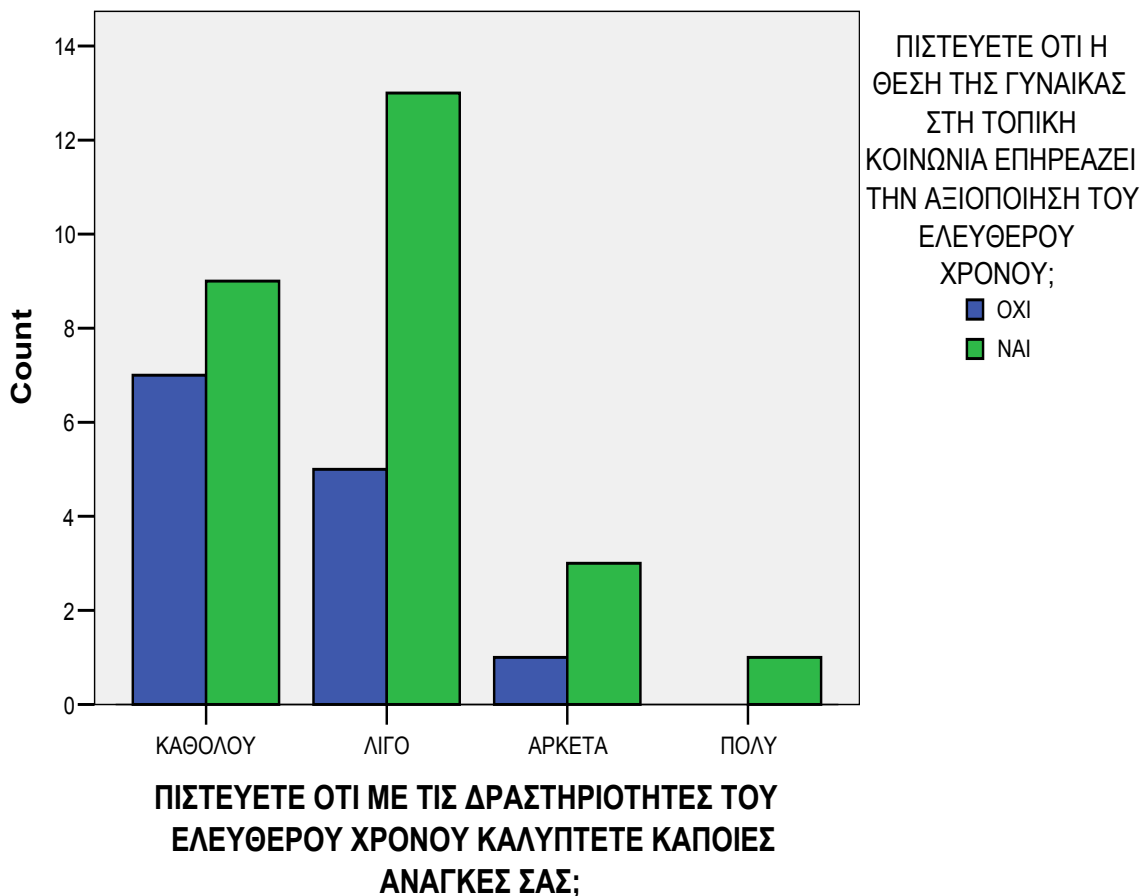
		ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;		Total
		ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	53,8%	34,6%	41,0%
	ΛΙΓΟ	38,5%	50,0%	46,2%
	ΑΡΚΕΤΑ	7,7%	11,5%	10,3%
	ΠΟΛΥ	,0%	3,8%	2,6%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 53

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,656	3	,647
Likelihood Ratio	1,949	3	,583
Linear-by-Linear Association	1,455	1	,228
N of Valid Cases	39		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 6

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ; * ΕΡΓΑΣΙΑ

Crosstab

Πίνακας 54

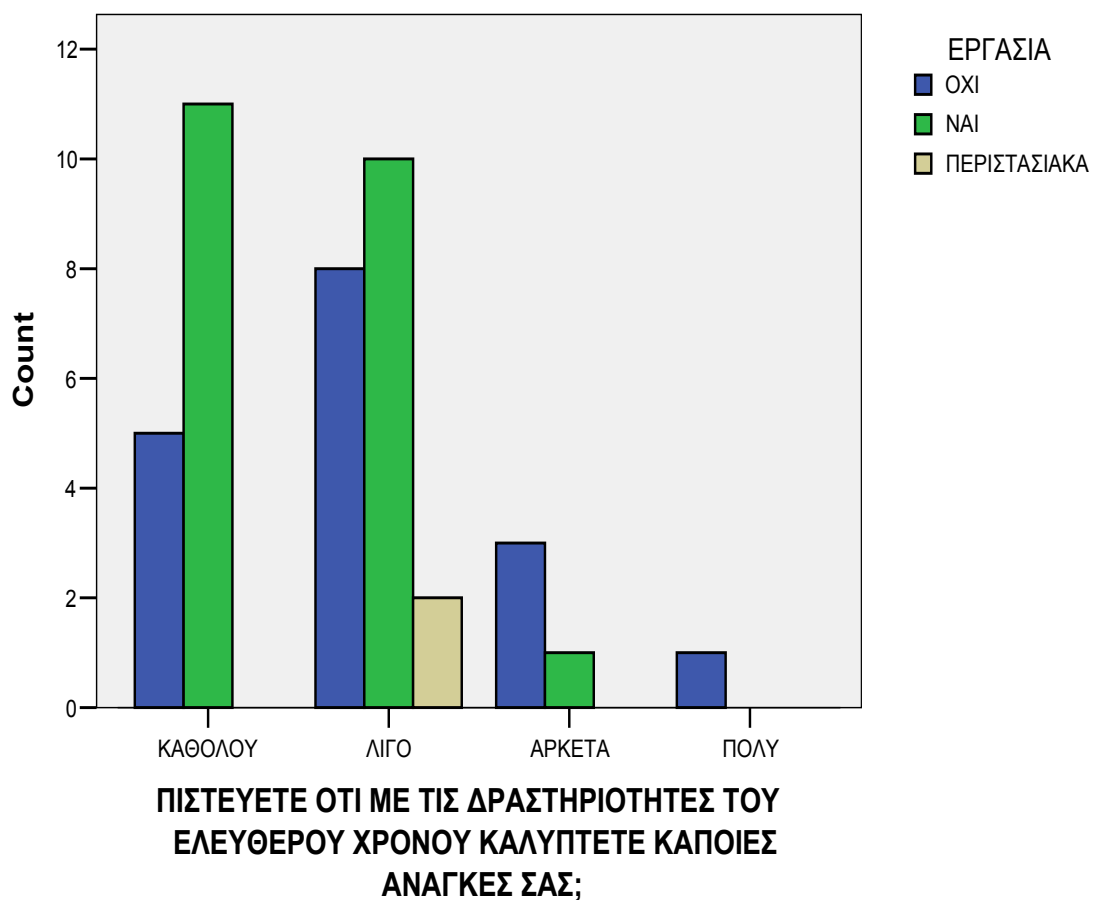
% within ΕΡΓΑΣΙΑ

		ΕΡΓΑΣΙΑ			Total
		ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΑ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΛΥΠΤΕΤΕ ΚΑΠΟΙΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΑΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	29,4%	50,0%	,0%	39,0%
	ΛΙΓΟ	47,1%	45,5%	100,0%	48,8%
	ΑΡΚΕΤΑ	17,6%	4,5%	,0%	9,8%
	ΠΟΛΥ	5,9%	,0%	,0%	2,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests
Πίνακας 55

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,302	6	,390
Likelihood Ratio	7,298	6	,294
Linear-by-Linear Association	1,838	1	,175
N of Valid Cases	41		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 7

ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ; * ΕΡΓΑΣΙΑ

Crosstab

Πίνακας 56

% within ΕΡΓΑΣΙΑ

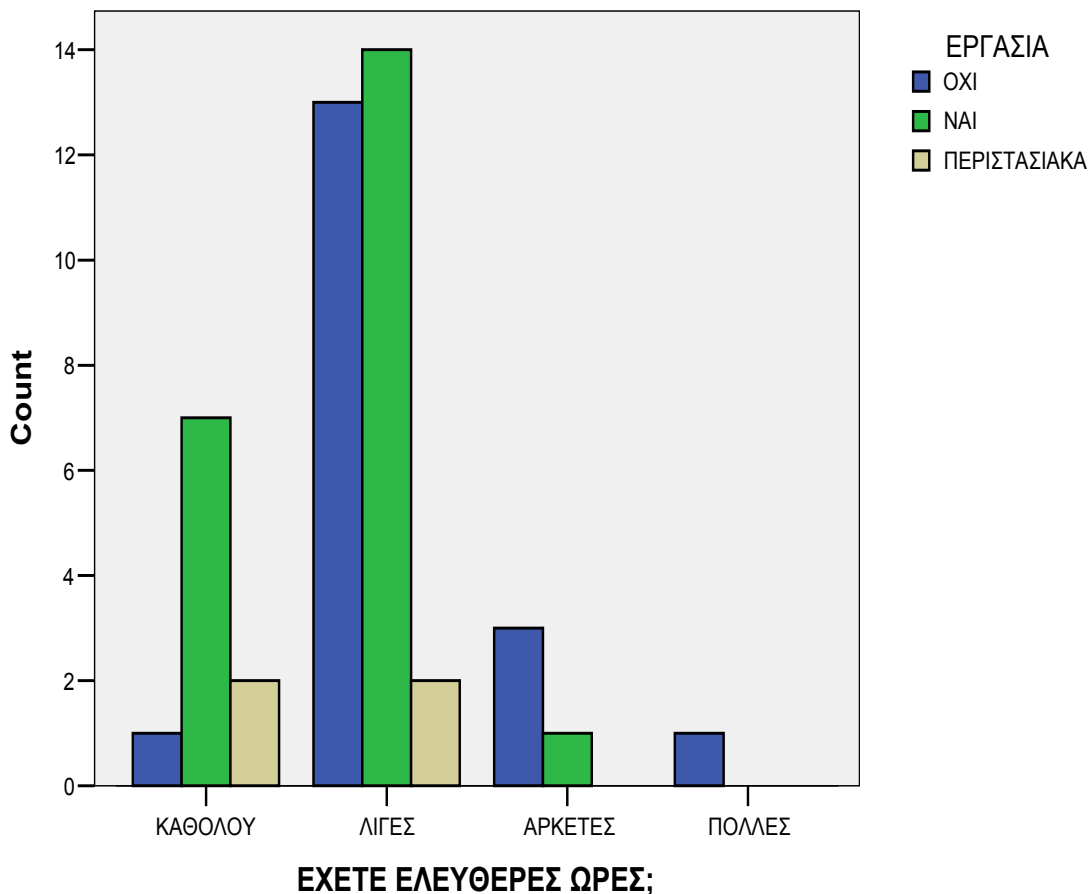
		ΕΡΓΑΣΙΑ			Total
		ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΠΕΡΙΣΤΑΣ ΙΑΚΑ	
ΕΧΕΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΩΡΕΣ;	ΚΑΘΟΛΟΥ	5,6%	31,8%	50,0%	22,7%
	ΛΙΓΕΣ	72,2%	63,6%	50,0%	65,9%
	ΑΡΚΕΤΕΣ	16,7%	4,5%	,0%	9,1%
	ΠΟΛΛΕΣ	5,6%	,0%	,0%	2,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 57

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,169	6	,226
Likelihood Ratio	9,376	6	,154
Linear-by-Linear Association	7,350	1	,007
N of Valid Cases	44		

Bar Chart

Ραβδόγραμμα 8

ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ * ΕΡΓΑΣΙΑ Crosstabulation

Πίνακας 58

% within ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

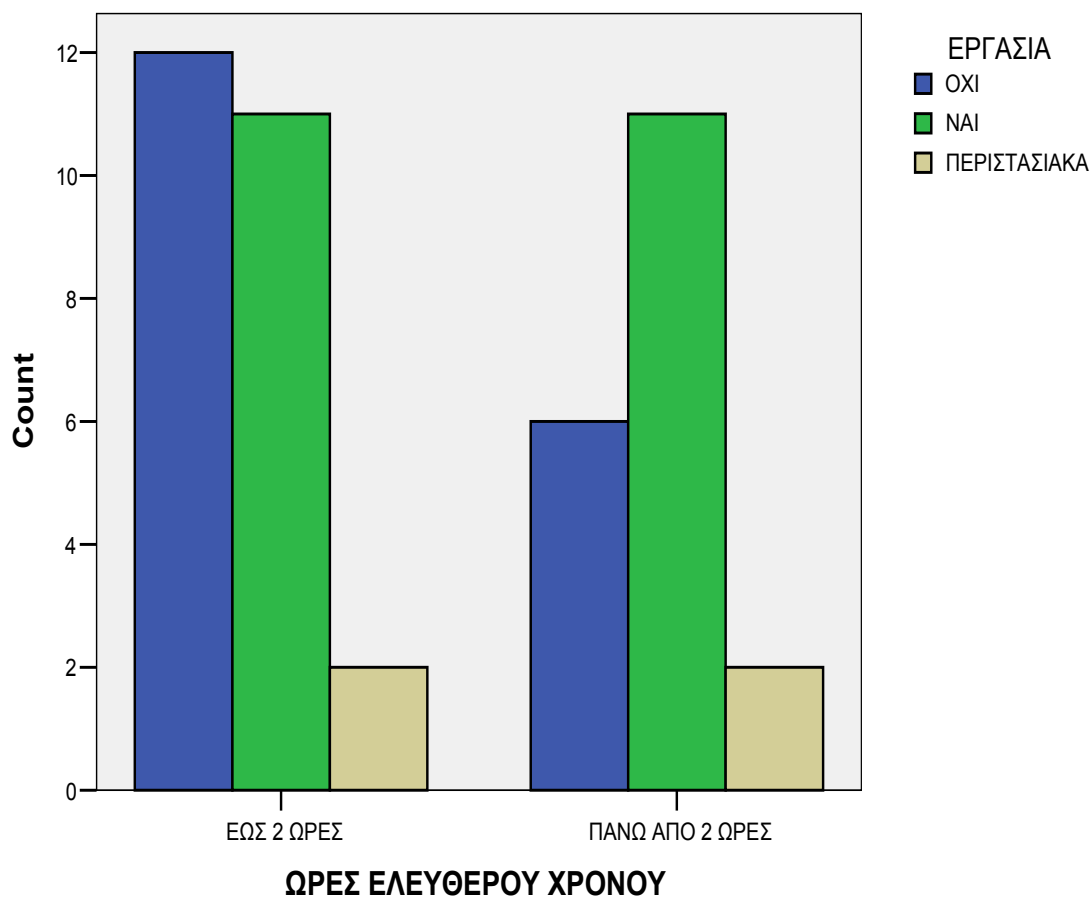
		ΕΡΓΑΣΙΑ			Total
		OXI	NAI	ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΑ	
ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	ΕΩΣ 2 ΩΡΕΣ	48,0%	44,0%	8,0%	100,0%
	ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΩΡΕΣ	31,6%	57,9%	10,5%	100,0%
Total		40,9%	50,0%	9,1%	100,0%

Chi-Square Tests

Πίνακας 59

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,204	2	,548
Likelihood Ratio	1,218	2	,544
Linear-by-Linear Association	,950	1	,330
N of Valid Cases	44		

Bar Chart

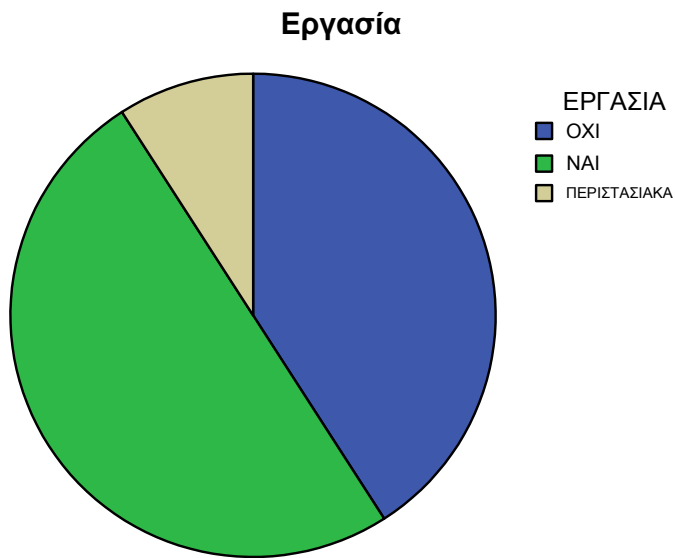

Ραβδόγραμμα 9

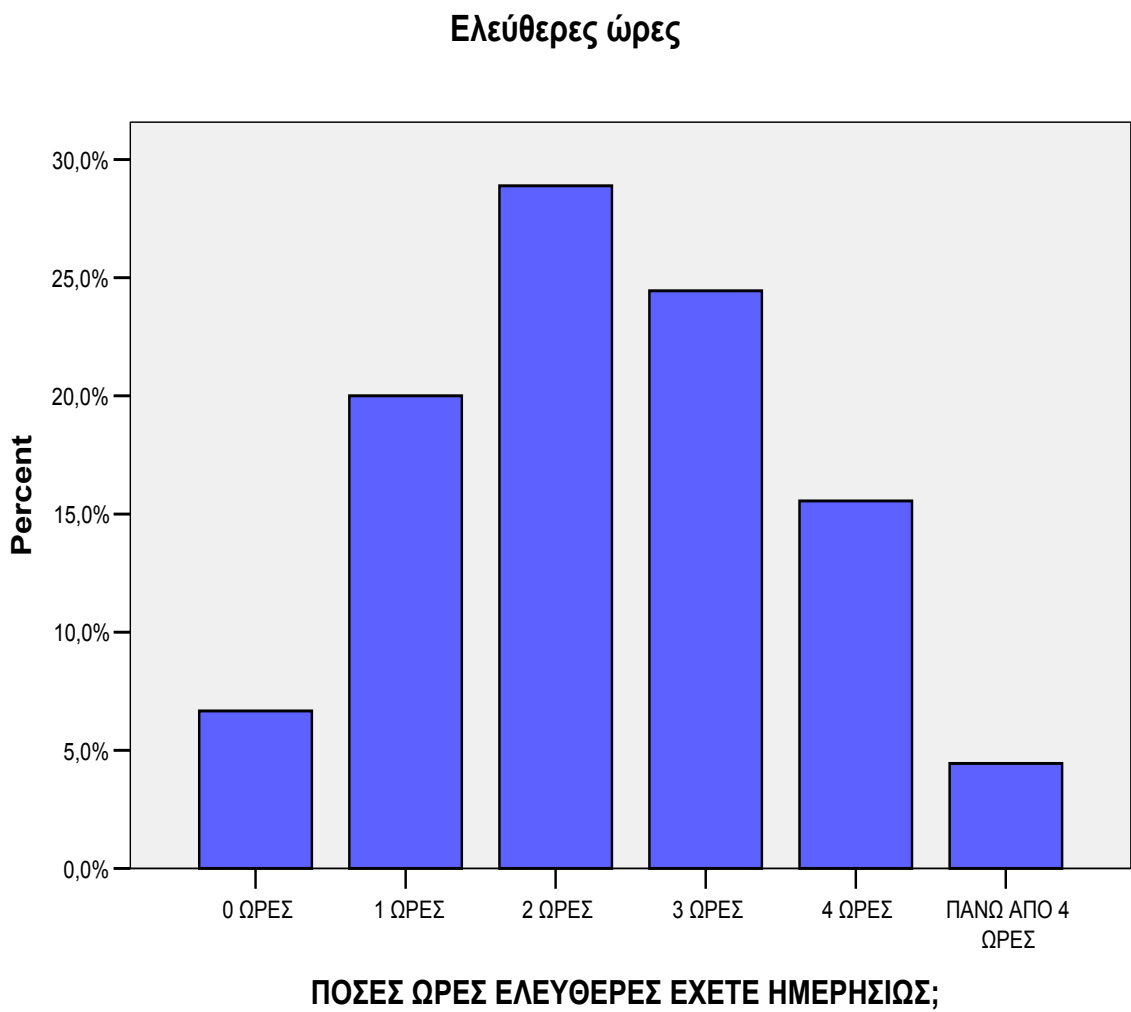
Πίνακας 60

	ΕΙΣΑΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΕΣΑΣ;				Total
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ	
ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΚΑΘΟΛΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΕΧΕΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ;	9,1%	9,1%	2,3%	,0%	20,5%
ΛΙΓΕΣ	20,5%	9,1%	4,5%	2,3%	36,4%
ΑΡΚΕΤΕΣ	,0%	,0%	2,3%	,0%	2,3%
ΔΕ	18,2%	9,1%	13,6%	,0%	40,9%
ΓΝΩΡΙΖΩ					
Total	47,7%	27,3%	22,7%	2,3%	100,0%

Γραφήματα

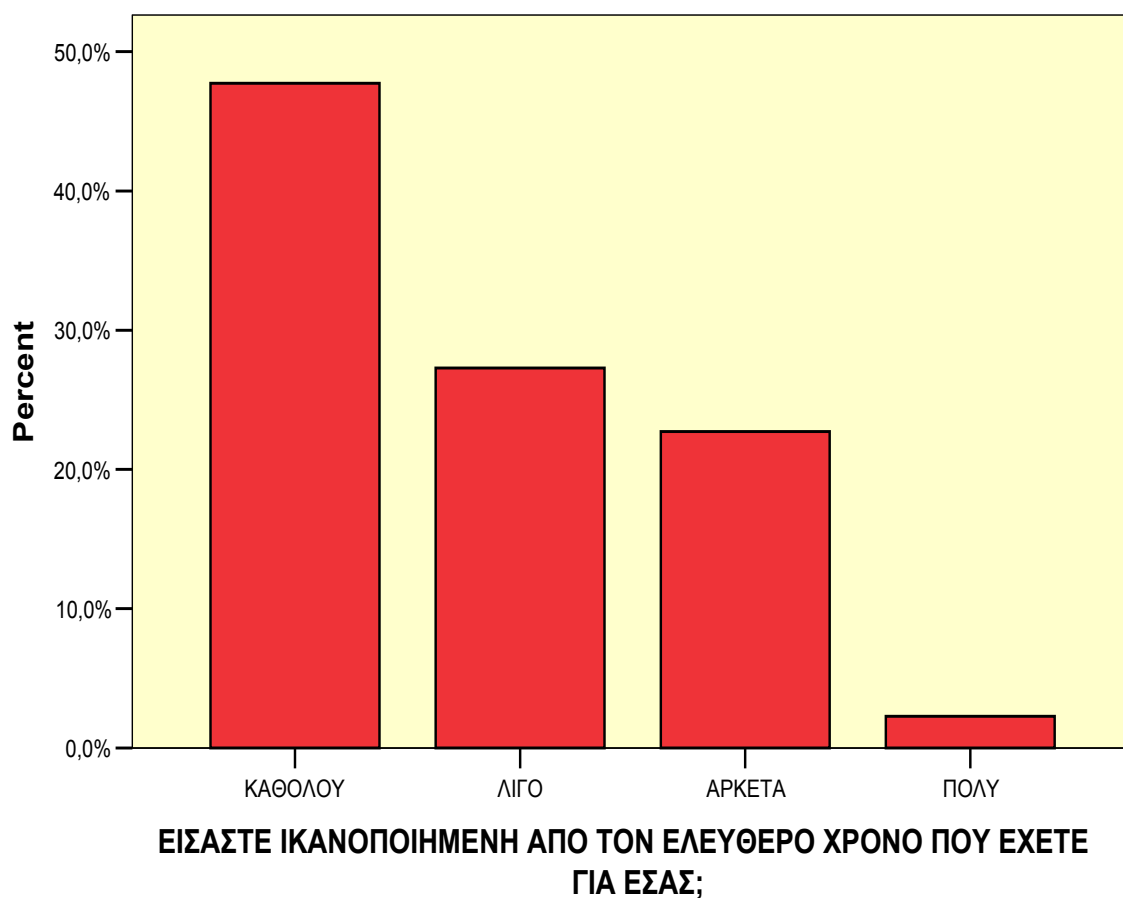

Πίνα 1

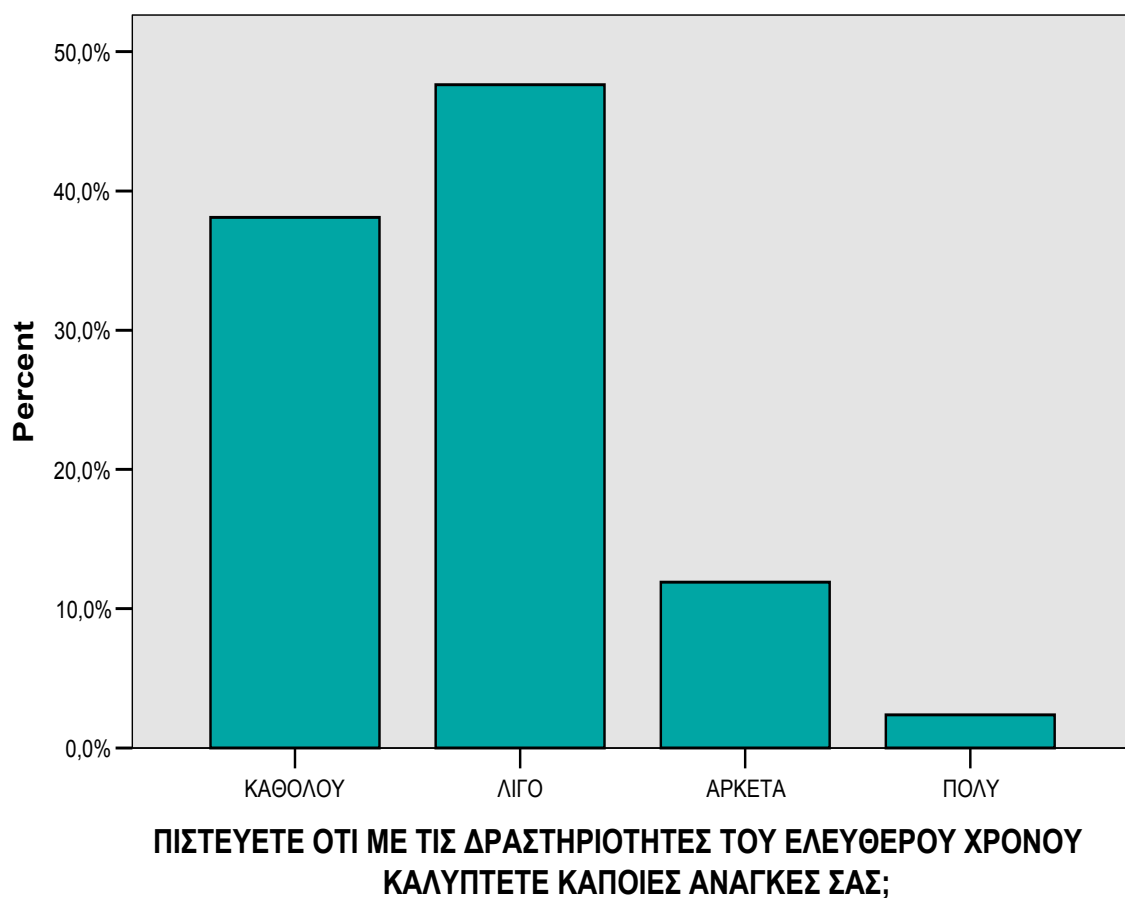
Ραβδόγραμμα 10

Ικανοποίηση από ελεύθερο χρόνο

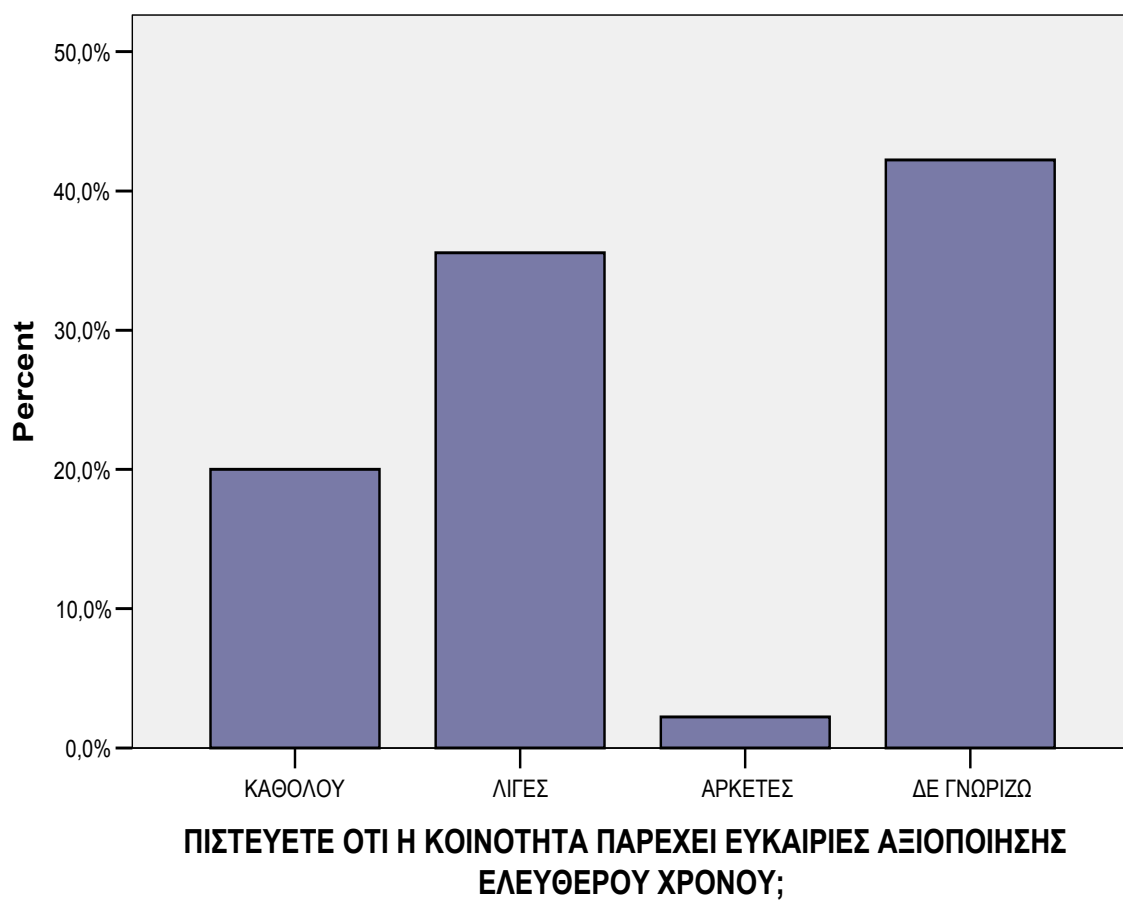
Ραβδόγραμμα 11

Κάλυψη αναγκών

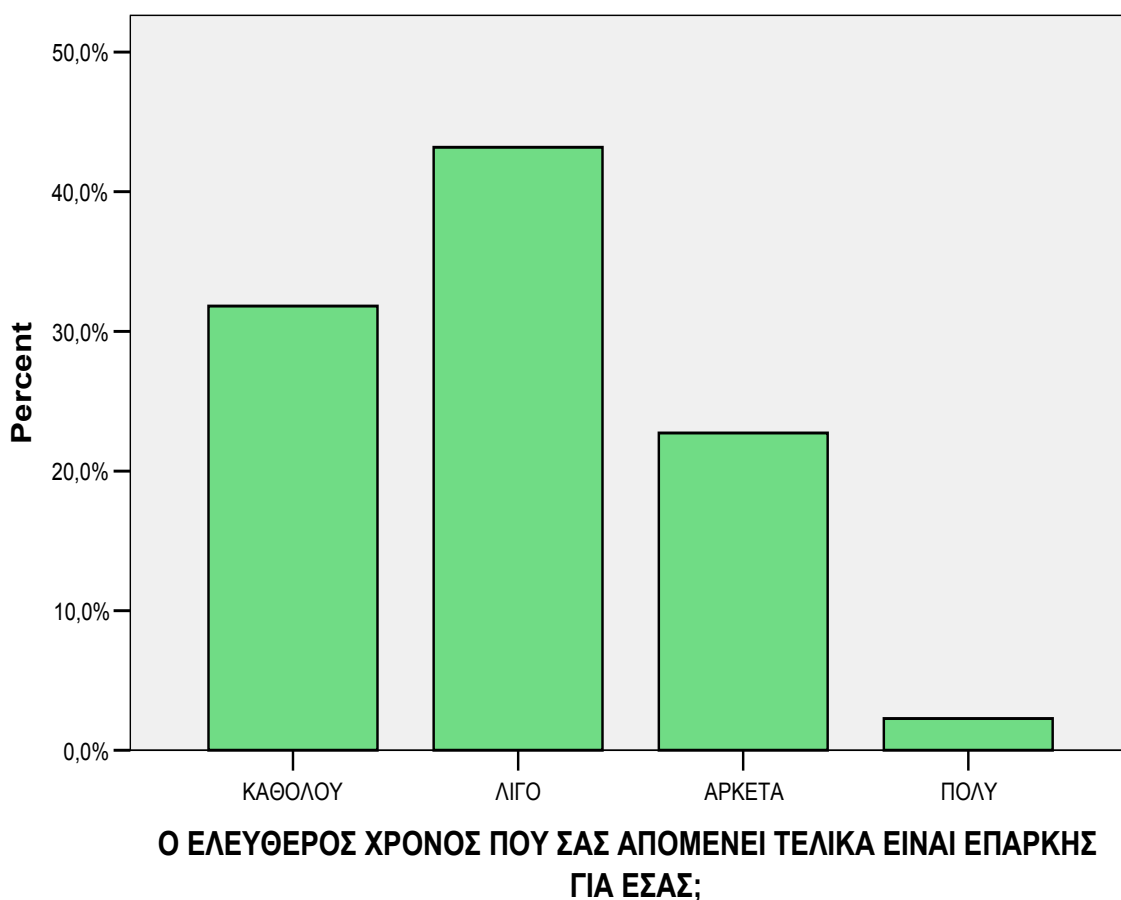
Ραβδόγραμμα 12

Ευκαιρίες από την Κοινότητα

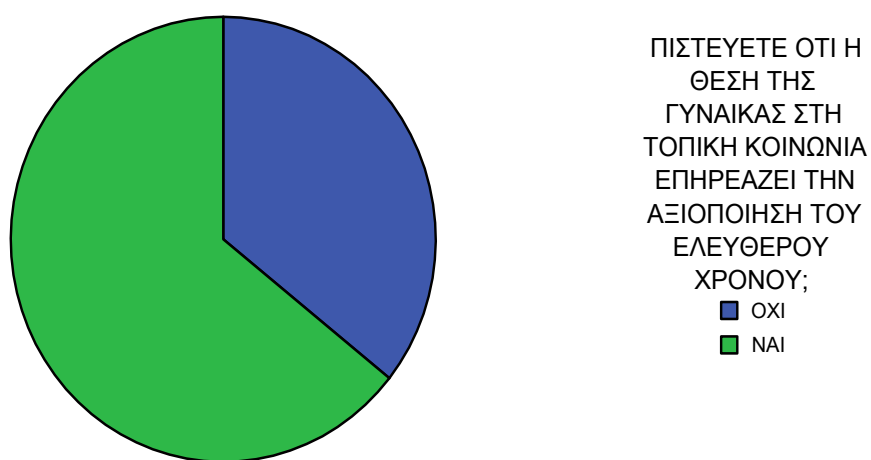
Ραβδόγραμμα 13

Επαρκεί ο χρόνος τελικά;

Ραβδόγραμμα 14

Θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία

Πίτα 2

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Ηλικία: έως 18 Ηλικία:
19-29
30-40
41-51
52 και άνω
2. Αριθμός παιδιών: _____
3. Εργάζεστε; Ναι Όχι Περιστασιακά
4. Αν εργάζεστε, τι επαγγέλλεστε;
Υπάλληλος
Αυτοαπασχολούμενος
Αγρότης
Οικογενειακή επιχείρηση κ.τ.λ.

B. ΥΠΑΡΞΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

5. Πόσες ώρες καταναλώνετε στην εργασία σας ημερησίως;
2 ώρες 4 ώρες 6 ώρες πάνω από 6
6. Πόσες ώρες ημερησίως καταναλώνετε στις δουλειές του σπιτιού;
0 ώρες 1-2 ώρες 2-3 ώρες 3 και πάνω
7. Έχετε οικιακή βοήθη; Ναι Όχι

8. Μαγειρεύετε εσείς για την οικογένεια σας; Ναι Όχι

9. Αν ναι, πόσες ώρες καταναλώνετε ημερησίως για αυτή τη δραστηριότητα;

1 ώρα 2 ώρες πάνω από 2 ώρες

10. Αν όχι, ποιος ασχολείται με τη μαγειρική; _____

11. Υπάρχουν συγγενείς ή άλλα άτομα στο σπίτι τα οποία σας βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού; Ναι Όχι

12. Υπάρχουν συγγενείς ή άλλα άτομα στο σπίτι τα οποία φροντίζετε; Ναι Όχι

13. Πόσες ώρες ασχολείστε με το διάβασμα των παιδιών ημερησίως; 0 ώρες 1-2 ώρες 2-3 ώρες 3 και πάνω

14. Πόσες ώρες ημερησίως παρακολουθείτε τηλεόραση; 0 ώρες 1-2 3-5 πάνω από 5

15. Πόσες ώρες κοιμάστε ημερησίως; 5 ώρες 6 ώρες 7 ώρες 8 ή περισσότερες ώρες

16. Συμμετέχετε σε κάποιο σύλλογο; Ναι Όχι

Αν ναι, σε ποιο; _____

17. Πόσο συχνά βγαίνετε για διασκέδαση οικογενειακώς ; 2 φορές το μήνα 4 φορές το μήνα 6 φορές το μήνα περισσότερο

18. Συχνότερα βγαίνετε για διασκέδαση

οικογενειακώς
με το σύζυγο σας
μόνη σας

19. Πόσο συχνά επισκέπτεστε συγγενείς ή σας επισκέπτονται;
Καθόλου σπάνια συχνά καθημερινά

20. Πηγαίνετε ταξίδια ή εκδρομές;
Καθόλου σπάνια συχνά πολύ συχνά

21. Περιγράψτε μια μέρα σας :

Γ. ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

22. Έχετε ελεύθερες ώρες;

Καθόλου λίγες αρκετές πολλές

23. Πόσες ώρες ελεύθερες έχετε ημερησίως;

0 1 2 3 4 πάνω από 4

24. Είστε ικανοποιημένη από τον ελεύθερο χρόνο που έχετε για εσάς;

Καθόλου λίγο αρκετά πολύ

25. Πώς περνάτε τον ελεύθερό σας χρόνο;

26. Πιστεύετε ότι με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου καλύπτετε κάποιες ανάγκες σας;

Καθόλου λίγο αρκετά πολύ

27. Ποιες ανάγκες θεωρείτε ότι δεν καλύπτονται; _____

28. Ποιες ανάγκες θεωρείτε ότι καλύπτονται; _____

Δ. ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

29. Πιστεύετε ότι η κοινότητα παρέχει ευκαιρίες αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου; (ψυχαγωγία, διασκέδαση, αθλητισμός, επιμόρφωση κ.α.);

Καθόλου λίγες αρκετές πολλές δε γνωρίζω

30. Αναφέρατε κάποιες, αν υπάρχουν _____

31. Εκμεταλλεύεστε αυτές τις ευκαιρίες, αν υπάρχουν;

Καθόλου λίγο αρκετά πολύ

32. Είστε ικανοποιημένη από τις ευκαιρίες αυτές;

Καθόλου λίγο αρκετά πολύ

33. Θα θέλατε να δημιουργηθούν κι άλλες διέξοδοι αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου; Ναι Όχι

Αν ναι, αναφέρετε _____

Ε. ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

34.Ο ελεύθερος χρόνος που σας απομένει τελικά είναι επαρκής για εσάς;

Καθόλου λίγο αρκετά πολύ

35.Πιστεύετε ότι ο σύζυγος σας (αν έχετε) έχει περισσότερο χρόνο από εσάς; Ναι Όχι

Αν ναι, που νομίζεται ότι οφείλεται ;

Στη φροντίδα του σπιτιού, την οποία έχετε αναλάβει εσείς εξ' ολοκλήρου

Στη φροντίδα των παιδιών, στην οποία διαθέτετε περισσότερο χρόνο από εκείνον

Στη φροντίδα τρίτων προσώπων, την οποία έχετε αναλάβει εσείς

Αλλού _____

36. Πιστεύετε ότι η θέση της γυναίκας στη τοπική κοινωνία επηρεάζει την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου;

Ναι Όχι

Γιατί ; _____
